

6696 96
DR. BARTOL. KUTAL:

DĚJINY
STARÉHO
ZÁKONA.

Dějiny Starého zákona.

Napsal

Dr. Bartol. Kutal,

profesor bibl. stud. Starého zákona a východních jazyků
na bohosl. učelišti v Hradci Králové.

1 9 2 3.

Tiskem Družstevní knihtiskárny v Hradci Králové.
Nákladem vlastním.

N. Ex. 6371.

Nihil obstat.

Reginae Hradecii, die 4. Junii 1923.

Dr. Joannes Konečný,
censor.

Imprimatur.

5. Junii 1923.

† **Carolus,**
episcopus m. p.

„Ne fallar in eis (sc. ss. Literis),
nec fallam ex eis.“

Sanctus Augustinus.

PŘEDMLUVA.

Podávám zde české veřejnosti, zvláště učitelům náboženství na našich občanských a středních školách stručný nástin dějin Starého zákona, jak nám tyto dějiny líčí prstonárodně starozákonní knihy Pisma sv. Snažil jsem se tyto dějiny krátce podat, případně doplniti všemi oněmi poznatky, jež nám skýtá dnešní věda biblická, obohacena tak četnými novými výzkumy a vykopávkami biblických východních krajin.

Nedovedeme sobě o vlivu starozákonních myšlenek na dnešní lidstvo učiniti lepší představy, než když si připomeneme, jaký význam mají starozákonní postavy pro náš lid. Abrahama, Jakoba, Mojžíše, Samuela, Saula, Davida, Šalomouna, Eliáše atd. zná náš lid právě tak dobře, jako zná reky a hrdiny svých vlastních národních dějin. V tomto bodu jest náš lid podobně jako lid ostatních křesťanských a mohamedánských národů v dobrém smyslu slova úplně hebraisován anebo chcete-li semitisován . . .

Ve svých dějinách podal jsem všude výklady odpovídající výkladům velkého vědeckého „Cursus S. Scripturae“, kteréžto dílo bylo papeži Lvu XIII. věnováno a od něho vřele doporučeno, a jiných význačných s úchvalou přijatých spisů katol. exegetů.

Kéž tento spisek přispěje aspoň poněkud k tomu, aby vzrostla láska ku četbě Pisma sv., oné knihy knih, o níž napsal sv. Chrysostom (Hom. 9. list ke Kol.): „Haec est omnium malorum causa, ignorare Scripturas, absque armis ibimus in bellum. Et quomodo oportet esse salvos? Praeclarum, si cum his salvamur, nedum absque eis.“

Úvod.

A. Čemu učí Písmo sv. Starého zákona?

1. Písmo sv. Starého zákona vypravuje, jak Bůh vedl lidstvo ke spáse. Základní a povšechná pravda celého Písma sv. Starého zákona jest:

„Bůh vždycky byl, z ničeho vše vytvořil. Z ruky boží vyšel člověk dobrý, stal se však vlastní vinou zlým. — Nad padlým (zhřešivším) člověkem slitoval se Bůh, slíbil mu spásu, Spasitele. Aby si této spásy vážil, měl člověk na ni čekati mnoho a mnoho, tisíce a tisíce let. — Různými cestami vedl Bůh člověka k této zaslíbené spáse. Hlavní z těchto cest líčí Písmo sv. Starého zákona.“

2. Nepodává tedy Písmo sv. Starého zákona vědeckých zpráv o vzniku všehomíra, není prvním a předním úmyslem Písma sv. Starého zákona učiti lidstvo obecným — profanním dějinám a vědám, nýbrž prvním a hlavním úmyslem Písma sv. St. z. jest učiti pouze náboženství — vědám náboženským, Písmo sv. St. z. má cíl nadpřirozený.

3. Poněvadž však Písmo sv. Starého zákona píše o lidech a pro lidi, zmiňuje se často o mnohých částech věd obecných tak, jak se tehdy o těchto vědách obecných soudilo a jak se vědy obecné tehdy vykládaly, — užívá slohu prostonárodního, nepodává vědeckých rozborů.

4. Kde Písmo sv. St. zákona ve svém nadpřirozeném — božském cíli a poslání končí, tam počíná badání člověka. — Písmo sv. Starého zákona praví, kdo způsobil — stvořil první atom, kdo dal atomům — hmotě zákony, — a tím končí. — Jak se tato stvořená hmota vyvíjela, jaké byly účinky sil — zákonů daných, o tom učí vědy obecné.

B. Co praví vědy obecné (profanní) o vzniku vesmíru?

O vzniku vesmíru nedospěly vědy obecné dosud k absolutní, naprosté pravdě. Jsou zde pouze domněnky — hypotезy více méně pravděpodobné! — Nejvěrohodnější jest hypotезa — domněnka Laplaceova a Kantova. Podle této hypotезy

1. Vytvořila se po dlouhých a dlouhých tisíciletích z ohromné plynové koule naše světová soustava (kosmogonie).

2. Uplynula opět dlouhá tisíciletí, než se z tekuté ohnivé koule vytvořila naše země (geogonie).

3. Mnoho a mnoho let bylo opět třeba, než zchladly vrstvy kůry zemské (geologie), dlouho to trvalo, než se ukázal mezi rostlinstvem první člověk (anthropologie).

O člověku učí Písmo sv., že má tělo z hmoty a nesmrtelnou duši, danou mu Bohem.

C. Které jsou podmínky bytí lidského (existence lidské) na zemi?

Člověk žije na zemi. Potřebuje výživu. — Země skýtá člověku výživu tam, kde jest půda úrodná a pravidelně zavlažována. — Zavlažování půdy děje se buď deštěm, anebo způsobem umělým. — Kraje mající pravidelné deště, mají i krutou zimu, nejsou pro člověka, pro existenci lidskou tak příhodny jako kraje, v nichž jest rozdíl mezi teplotou zimní a letní nepatrný. V těchto krajích — krajinách (jsou to tak zvané krajiny teplé, tropické!) často dlouho neprší, jest třeba tu uměle půdu zavlažovati. Toto lze činiti pouze poblíž nějaké větší řeky. Na pobřežích velkých řek bývá dále náplava a proto jest tu i půda úrodná. Velká řeka tvoří pojitko komunikační, dává ryby, napájí zvířata, člověk si může snadno opatřit maso, — zde roste mnoho stromů, člověk může si zde proto snadno zříditi primitivní dřevěné obydlí, má zde hojně paliva — —. Z těchto přirozených, na jevě jsoucích důvodů vysvítá, za jakých podmínek vyvíjela se existence prvního, z ruky boží vyšlého lidstva, v jakém stavu a jakého stupně byla kultura (vzdělanost) prvního lidstva.

D. Které místo na naší zeměkouli bylo nejvhodnější pro vznik a vývoj kultury lidské?

V Asii jest poríčí řeky Eufratu místem nejvhodnějším pro vývoj kultury lidské. Jak vypracování — podání Písma sv. St. z. tak nejstarší podání babylonské poukazují na prastaré, první bydliště lidské při dolním toku Eufratu. V okolí bylo hojnost výživu, zde se nemusel člověk za výživou stěhovati, nýbrž zůstal při svých polích a vystavěl si na ochranu proti slunci a dešti příbytek ze dřeva. Když se rodina rozmnožila, vystavěla si příbytky — domky kolem a vedle (vznikla první osada). Vzrůstem obyvatelstva rostla potřeba výživu, dále — ve větším rozměru musila se obdělávati půda, i vystavěli si obyvatelé — majitelé půdy jinde dále nové příbytky — domky, vznikla druhá osada, která byla dle východních názorů dcerou osady první. Tak to šlo a pokračovalo dále, až byly oba pruhy země po obou březích řeky obdělány a zalidněny. Jednotlivé osady — dcery udržovaly styky s osadou první — matkou a navzájem mezi sebou, jezdily buď na voru anebo nafouklé kůži po řece (vznik plavby). Vyměňovaly mezi sebou plody a výtvary ruky lidské (vznik obchodu). Nemohouce ústně podati sobě zprávy, kreslili tito první obyvatelé hrubými tahy obraz předmětu o něž běželo, nebo počtem uzlů (zauzlení) udávali počet předmětů, o něž šlo (začátky písma). Tak se vyvíjela první kultura.

E. Která jsou údobí a jaká jest stupnice první kultury lidské?

Když byly oba břehy řeky zalidněny, bylo třeba nových sídel. Větší neb menší zástupy vydaly se na pout a hledaly veletoky a útvary půdy takové, jaké byly v sídlech prvních. Zde založili tito noví přistěhovačtí osady a budovali na přinesené kultuře dále. — — Když všechny veletoky

v širším okolí prvního prasídla byly obsazeny, spokojili se vystěhovalci s půdou méně úrodnou v pohoří a budovali na přinesené kultuře dále. Hory nedaly jim však tolik výhod jako dříve rovina, proto kultura — vzdělanost těchto vystěhovalců tak nepokračovala, ba se i zdržovala. Jiné, nové okolí nutilo horala, aby tvořil jiné nové názvy, kterých dole v rovinách nepotřeboval. Tím se vyvíjela z původní řeči řeč nová. — Když byla pohoří zalidněna, šlo lidstvo do pouště. Poušť neskýtá nikde stále výživu, člověk musí se stěhovati s místa na místo, nemá pevných domů, osad, měst. Čím tvrdší život pouště, tím pozvolněji stoupá kultura. Čím jednotvárnější poušť, tím člověk konservativnější. — Když poušť byla zalidněna, dostoupila mezitím kultura dole v rovinách u veletoků vysokého stupně, obyvatelstvo však rozmařilým životem sestálo a blížilo se své národní smrti. Kočovníci s pouště, plní mladé sily, tlačili se na okraj pouště a pohlíželi chtivě do zelených dolin-rovin, skýtajících hojnou pastvu. Na obranu vystavěli obyvatelé rovin, usedlí na hranici pouště, četné tvrze a snažili se vytlačiti hrnoucí se kočovníky ze svých krajů. Brzy přišli noví, druzí kočovníci, pak třetí atd., až sesílení kočovníci zdolali i tvrze a poznenáhlu zaplavili celé úrodné dolní kraje.

Dobyvatelé byli tělesně silnější, schopnější k životu obyvatelstva domorodého. Přemožení stáli na vyšším stupni vzdělanosti. Obojí, dobyvatelé i přemožení, se nyní smísili. Dosavadní kočovníci-dobyvatelé se nyní již nestěhovali s místa na místo, usadili se. Stavěli si domy, změnili celý způsob svého života podle stávajících poměrů. Pomalu přijali náboženství podmaněných, naučili je jejich písmu, zákonům, ano užívali i mnohých slov podmaněných obyvatel, povstala nová řeč. Dobyvatelé-vítězové splynuli s kulturou podmaněných. Tento proces — vývoj trval a vyžadoval celých století. Silní vítězové sestárlí časem a zase přišli jiní kočovníci s pouště — a boj se opakoval znovu.¹⁾ Tak povstaly a vznikly na téže půdě mnohé vrstvy obyvatelstva, a táž původní řeč zrodila nové řeči.

Řeč lidská nemá svého původu v bezprostředním zjevení — sdělení Božím. Řeč lidská jest darem Božím přirozenosti lidské vrozeným, takže první člověk ve stavu dokonalosti, v němž byl od Boha stvořen, svobodně užíval sobě vrozené a Bohem dané schopnosti mluvy a tím vytvořil jakousi svou první řeč. Nevíme však, ku které kategorii — třídě řeči řeč — jazyk prvního člověka patřil. Rozeznáváme 3 třídy řeči: 1. řeči kmenové (radikální), které užívají jen kmenů, 2. řeči spojovací — agglutinativní, které sestavují a spojují různé kmeny dohromady, 3. řeči ohybné — inflektentní, které provádějí již ve kmenech samých různé změny. Jest možno, ano pravděpodobno, že agglutinativní — spojovací řeči

¹⁾ Obraz po sobě následujícího vzestupu a úpadku kultury jednotlivých národů za jejich dějinného života až po jejich národní smrt — zánik možno graficky znázorniti takto:

se vyvinuly z kmenových (radikálních), ohybné — inflektentní řeči z agglutinativních. Jest však též možno, ano jisto, že tyto tři kategorie řeči žily a existovaly namnoze vedle sebe, že vyšší kategorie — třída řeči mohla zpět upadnouti do kategorie nižší.

Písmo (psaní) není nevyhnutelně potřebno člověku. Písmo si mohl člověk sám schopnostmi od Boha danými vynalézt, nebyl tedy Bohem přímo ani nepřímo v nějakém způsobu písma (psaní) vyučen. Nejstarší písmo bylo obrazné, věrný obrázek toho, co člověk chtěl říci — vyjádřiti. Časem se toto obrazné písmo zkracovalo, bral se pouze význačný tah — rys obrazu, jenže nebylo při tom možno znázorniti předměty a pojmy neviditelné — abstraktní. — I tvořil si člověk slabiky, krátká slova, nejčastěji užívaná, spojoval je nikoli dle významů, nýbrž dle zvuků a vyjadřoval — kreslil — psal pojmy zněním — zvukem podobně způsobem podobným, aneb předmět viditelný se kladl za to, co obsahoval (continens pro contento), — a tak se vyvinulo z písma obrazného písmo slabikové. Dlouhým užíváním se poznalo, že každé slovo se skládá ze souhlásek a že souhláskami lze pojem určitěji a kratěji vyjádřiti než slabikami a obrazci. I vybrali ze znaků slabikových znaky, které podobnou souhláskou začínají, — a vzniklo písmo souhláskové. Někteří národové zůstali při písmu obrazném (n. př. Egyptané). Klínové písmo babylonské píše souhláskově. Pro abstraktní pojmy byly idiogramy.

První rodina ctíla jediného Boha, Stvořitele nebe i země. Bůh sám člověku oznámil, že všechno stvořil. Snad mu to ukázal názorně ve vidění. Bůh dal člověku kromě zákona nadpřirozeného přirozený zákon, smysl pro dobro a zlo. Jsa si vědom toho, že nejedná vždy dobře, chtěl se smířiti padlý (zhřešivší) člověk s Bohem, přinášel dary, které měly jen Bohu patřiti, proto je spaloval nebo ničil, aby on — člověk těchto darů nemohl použití (vznik obětí). Úctě Boha vyhradil člověk určitá místa, obzvláště pahorky — výšiny, kde se cítil Bohu blíže. Aby byl uchráněn při obětech deště a jiné nepohody, stavěl nad oltářem střechu, — vznikly chrámy. Prvý oltář tvořily kameny, na ty položil člověk zvíře, které chtěl obětovati, na kamenech zapaloval oheň, na kameny vyléval různé dary. Prvním obětníkem býval otec za svou rodinu, stařešina za svůj rod, náčelník za svou čeleď atd. Časem se utvořilo zvláštní kněžstvo, které dbalo ustálených zvyků obětních.

První vystěhovalci odnášeli sebou úctu Boha s těmiž oběti i kněžstvem; ale časem, když se změnila řeč, když zapomněli na společný původ, nazývali téhož Boha jiným jménem, rozlišovali ho od Boha prvního, pravého.

V různých městech téže země ctíli původně téhož boha, ale časem, když se jednotlivá města osamostatnila, rozlišovali boha jednoho města od boha města druhého atd. — —, cesta tato vedla k mnohobozství — polytheismu.

Část první.

Od stvoření světa až k Mojžíšovi.

Fr. Hummelauer: Commentarius in Genesim, Parisii 1895; Fr. Hummelauer: Nochmals der biblische Schöpfungsbericht, Freiburg i. Br. 1899; Al. Musil: Od stvoření do potopy, Praha 1905; Al. Musil: Po stopách událostí Starého zákona, Ivančice 1906; Nikel: Genesis und Keilschriftforschung, Freiburg i. B. 1903; N. Peters: Glauben und Wissen im ersten biblischen Schöpfungsbericht, Paderborn 1907; Zapletal: Der Schöpfungsbericht der Genesis, Regensburg 1911; A. Deimel: „Enuma Elis“ sive opus Babylonicum de creatione mundi, Romae 1912; S. Landersdorfer: Die sumerischen Parallelen zur bibl. Urgeschichte, Münster i. W. 1917; J. Nikel: Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen Forschungen. I. Die biblische Urgeschichte, Münster i. W. 1909; R. de Girard: Le caractère naturel du déluge, Fribourg 1892; Döller-Zschokke: Historia sacra Veteris Testamenti, Vindobonae et Lipsiae, 1920; J. Döller: Abraham und seine Zeit, Münster i. W.; J. Hejál: Bible Česká, Praha; a j.

§ 1. Dějiny prvního člověka (Gen. 1—3).

a) Především zprávu o stvoření světa¹⁾ z ničeho Bohem, vypravuje Písmo sv. Starého zákona podrobněji o stvoření prvního člověka. — Písmo sv. zřejmě praví, že bylo tělo člověka vytvořeno z hmoty. Pouze duši dostal člověk přímo od Boha. Tělem souvisí tudíž člověk s ostatní přírodou, duši se od ní liší a stýká se tak s oblastí nadpřirozenou.

Darwinisté tvrdí, že rostlinstvo a živočišstvo ve svých dnes stávajících druzích se vyvinulo během dlouhých dob z jakýchsi prvotních prajednoduchých forem, nebylo tedy ve svých druzích od Boha stvořeno. Vypravování biblické k této vývojové hypotéze Darwinistů, pokud a jak dalece

¹⁾ Písmo sv. St. z. vypravuje ve svých prvních řádcích, že Bůh stvořil viditelný vesmír v 6 dnech. — Počínajíc prvními křesťanskými spisovateli a církevními sv. Otcí až ku nejnovějším dnešním exegetům a biblickým spisovatelům bylo toto stvoření vesmíru v 6 dnech (hexaëmeron) různě vykládáno. Někteří spisovatelé církevní (sv. Basil, Rehoř, Nyssenský, Chrysostom, Jeroným) byli přívrženci doslovného výkladu 6 dnů, tak zvané theorie verbální. Jiní spisovatelé církevní (sv. Augustin, Klement Alex., Origenes, Athanasius) vykládali 6 dnů stvoření volněji — ne doslovně — byli přívrženci tak zv. theorie ideální (allegorické). Tyto dva různé výklady biblického šestidenní byli později vystřídány novými teoriemi: teorií diluviální (Keil, Bosizio S. J., Veith, Sorignet, Trissl), teorií konkordistickou neb periodistickou (Serres, Cuvier, Fraas, Pianciani, Hettinger, Lüken, Reusch, Fr. Delitzsch, Zöckler, Riem, Olfers atd.), teorií interperiodismu, teorií idealistickou (Michaelis, Baltzer, Reusch), teorií visionářskou (Ebrard, Hummelauer, Hoberg, Kreichgauer, Schäfer atd.), teorií hymnologickou (Clifford, de Foville), teorií populárně-didaktickou neb folkloristickou (Holzhey, Peters, Zapletal). — Dnes nebude již nikdo vykládati biblického šestidenní doslovně jako šest dnů. Svatopisec líčí lidovým způsobem, jak Bůh z ničeho stvořil vesmír, — celé to dílo boží rozděluje na 6 dnů, které nazývá dny snad i proto, aby dal tím vyšší sankci svěcení dne sedmého — soboty! — Nic více!!!

jest ona vědecky odůvodněna, nezaujímá žádného stanoviska: nemluví pro, ani proti. Písmo sv. líčí nám prstonárodně vznik rostlinstva a živočišstva za tím účelem, aby stanovilo nejvyšší panství Boha samého nad celou zemí a povinnost světití den sedmý. Vypravuje prstonárodně o stvoření a vzniku vesmíru v šesti dnech, ač vše to se stalo ve skutečnosti v nedohledně dlouhých dobách. Nepraví ani Písmo sv., z jaké hmoty bylo rostlinstvo a živočišstvo stvořeno. — Jinak se věc má, máme-li na mysli stvoření člověka. „Písmo sv. nezná nějakého vývoje prvního člověka a vylučuje, že by se bylo tělo člověka vytvořilo z těla zvířete — z opice. Domněnka, jakoby se byl člověk vyvinul z opice, odporuje pravé vědě. Pravá věda praví, že Bohem udělené zákony přírodní jsou i dnes tytéž, jaké byly před tisíci lety. Mohlo-li tenkrát z opic vyvinouti se tělo člověka, mělo by se to dít i dnes. Známe dnes již takřka každý koutek naší země, ale nikde jsme nenalezli ani národův, ani jednotlivců, kteří by se nalézali na stupni vývoje mezi opicí a člověkem, kteří by tedy byli více než opice, ale méně než člověk. Nalézáme jediné přesně oddělené opice od lidí. — Mnozí kmenové mají nepatrnou vzdělanost, avšak liší se od opic právě tak jako nejvzdělanější Evropan — mezi nimi a opicemi zeje propast nepřeklenutelná — proto říká pravá věda, že se dnes z opice tělo člověka vyvinouti nemůže. Ale nebylo to, co jest nemožno za našich časů, možným v dobách dřívějších? Nebylo. Zákony přírodní byly i tenkrát tytéž jako dnes, a pak nám praví vědy historické, že známe již dějiny lidstva od více než šesti tisíc let — a nenašli jsme nikde ani zmínky o nějakém vývoji opice v tělo člověka. Ale nedělo se tak v dobách předhistorických? Nedělo. Zastanci oné domněnky sami říkají, že prý to trvalo po tisíce let, než se z těla opice vyvinulo tělo člověka. Kdyby to bylo pravda, jistě našli bychom v zemi zkameněliny nesčetných takových přechodných těl. A divná věc! Našly se snad statisíce různých a různých zkamenělin a kostí různých zvířat, ale dosud se nenašla ani kostečka z tvora, který by byl více než opice, ale méně než člověk. Vyskytnou se sice občas báječné zprávy o takových nálezech, ale dosud ani jediný se nepotvrdil. Přírodní zákony jsou stejné. Co není možno dnes, nebylo možno ani před tisíci, tisíci lety, čili domněnka, jakoby se bylo tělo člověka vyvinulo z opice, odporuje zdravé, pravé vědě. Tělo prvního člověka vytvořil Bůh. Bůh mu dal nesmrtelnou duši.“ (Musil, Od stvoření do potopy, str. 33, 34.). Nevíme, z jaké látky, z kterých chemických součástí vytvořil Bůh tělo prvního člověka prostředně nebo bezprostředně. Nevíme, jak dlouho trvalo tvoření prvního člověka. — Těžko též odpovědět na otázku, jak dlouho žije člověk na naší zeměkouli. V nejstarších dobách naší země, v době azoické, paleozoické, mesozoické nenacházíme žádných stop lidských, člověk objevuje se najednou teprve v době kainozoické — terciární — miocénské a to v nejhořejších vrstvách této doby. Duši svou podobá se člověk Bohu, má dvě vlastnosti, kterých jiný tvor na zemi nemá, — rozum a svobodnou vůli. —

Bůh stvořil člověka k práci. Byl správcem a opatrovníkem pozemského světa, byl korunou díla Božího na zemi. Vznesené postavení toto dal Bůh člověku dobrovolně, a mělo trvatí potud, pokud si člověk bude vědom, že

není samostatným pánem, nýbrž jen nejdokonalejším tvorem Božím na zemi. Odměnou za vědomou a dobrovolnou poslušnost měl člověk dostati jak věčný život duševní, nadpřirozený tak věčný život tělesný, přirozený, — — neměl zemřít ani podle těla, nýbrž měl býti vzat s tělem oslaveným do života věčného.

Prekrásně, slohem prstonárodním líčí nám Písmo sv. Starého zákona tuto pravdu.

Písmo sv. vede nás ku břehům Eufratu, ukazuje nám sídlo prvního člověka. Vidíme strom poznání dobrého a zlého, strom stojící uprostřed Ráje — Edenu, — vidíme všechna domácí zvířata, jichž má člověk používat i kterým dává názvy — jména. Nenalézá však nikde bytosti, s níž by mohl obcovati. — — A Bůh smiluje se nad ním a dává mu ve snu patřiti, jak On — Bůh povolává v život druhou bytost. A touto druhou bytostí jest — žena.

„I žena vyšla přímo bez vývoje z ruky boží, ale neudává se nám způsob, jakým se to skutečně stalo. Dle sv. Augustína (De Genesi c. Manich. 12) a sv. Efréma (Commentarius, qui habetur Op. I. 1 sqq.) dopustil Bůh na Adama extatický spánek. Adam pozbyl úplně vlády nad svými vnějšími pěti smysly, právě tak jako my ve spánku, ve snu svých zevnějších smyslů neuzíváme — tedy nevidíme, neslyšíme atd. a přece ve snu prožíváme události, při nichž i vidíme i slyšíme. Podobně se vedlo v extatickém vidění Adamovi. Adam viděl svým vnitřním okem, jak mu Bůh vyjímá žebro, viděl, jak vyplňuje zející ránu masem, jak roste z jeho žebra žena . . . Tímto způsobem mu Bůh názorně ukázal, že jest žena téže přirozenosti jako on, že skládá se rovněž z těla a z nesmrtelné duše, že vlastně patří k němu — čili jest mu úplně rovna. Vyňal Bůh Adamovi kost skutečně? Svatý Augustín praví, že nevíme, a slavný exegeta katolický Cajetanus jest téhož názoru, an píše: „Nikterak nemá místa námitka, že se vypravuje stvoření ženy z žebra mužova po způsobu dějin, tedy události skutečné. Vždyť se způsobem historickým vypravuje i o šesti dnech, jakoby to byly dny obyčejné s večerem a ránem, a přece nelze za to míti, že by se byly ty věci (totiž stvoření vesmíru) staly za takových obyčejných šest dní“ (Musil, Od stvoření do potopy, str. 34, 35). — Ani autorita sv. Pavla, který praví I. Kor. 11^s: „Není totiž muž ze ženy, nýbrž žena z muže“, nenutí nás, abychom tvrdili, že žebro bylo skutečně Adamovi vyňato. Neboť oba názory, z nichž jeden praví, že žebro bylo Adamovi skutečně vyňato, a druhý, že žebro nebylo skutečně vyňato, nýbrž jen spatřeno jako vyňaté, se jen nepatrně navzájem liší: α) první názor má za to, že žebro bylo vyňato a u vidění bylo spatřeno, jak jest odnímáno, avšak ihned a v témže okamžiku, že na jeho místo bylo dosazeno žebro druhé, β) druhý názor má za to, že nic nebylo vyňato a nic dosazeno, že však u vidění bylo spatřeno, jakoby žebro bylo vyňato, čímž měla býti naznačena svatost a nerozlučitelnost manželství. Přijmi a zastávej ten neb onen názor!

Ale tato bytost, žena, po níž první člověk tak toužil, jest svedena zlým duchem a svádí i muže. — Prekrásná jest líceň tohoto svodu. Smysly ženy jsou takofka omámeny, ona vidí, jak had mluví, slyší jeho hlas, chce

býti samostatnou, nezávislou, — ne zástupcem Božím má člověk zůstat, jako vlastní pán chce spravovati pozemský svět. Nedbá se přikázání — zákazu Božího, tvor se vzpírá proti Tvůrci, a tam, kde se domnívá vše získati, ztrácí člověk milost Boží, ze syna Božího stává se otrok, hříšník.

b) Po způsobu lidském, slohem všem srozumitelným vypravuje Písmo sv. trest, který stihl člověka. — Vědom jsa si svého hříchu, bojí se člověk trestu. Skrývá se před vševědoucím Bohem, probudily se v něm všechny vášně, obzvláště žádost smyslná, slyší varovný hlas Boží, který proniká svědomím, nepopírá viny, ale vymlouvá se. Byl sveden od bytosti vyšší než jest sám. Tím umenšuje svoji vinu, a Bůh přijímá tuto výmluvu, nehubí ho hned, nýbrž mu ponechává dlouhý čas ku pokání, — ba nejvyšší milosrdný Bůh slibuje mu spásu — Vykupitele (Gen. 3¹⁰), který po dlouhých a dlouhých tisíciletích lidstvo přivede v týž stav, se kterého svou vinou zbloudilo.

Tresty časné a tělesné, které zastihly první rodinu, nejsou svou podstatou ničím novým. Význam těchto trestů jest však v tom, že co dříve konal člověk dobrovolně bez bolestí, s radostí, to má nyní konati s přinucením, útrapou, se stálou bází. Největší trest zastihne zlého ducha, který se raduje, že uvedl člověčenstvo ve svou poslušnost; zlý duch slyší, že místo vytouženého přátelství bude stálý boj mezi člověkem a ním, že se mu sice podaří mnoho potomků člověka zkazit, ale že přece člověčenstvo zvítězí, a to v jedné osobě — Vykupiteli právě tak, jako v jedné osobě zhřešilo.

Po ztrátě milosti Boží byl by býval věčný život přirozený — tělesný pro člověka největším trestem, proto byl člověk od milosrdného Boha, tohoto věčného přirozeného — tělesného života zbaven, z Ráje — 'Edenu') vypuzen a přístup do Ráje — 'Edenu' podivuhodným způsobem — Písmo sv. přirovnává prstonárodně tento způsob Kerubu (Kírubu) s ohnivým mečem — zamezen.

O stvoření vesmíru, prvních lidí, pádu člověka máme zprávy v podání a vypravování nejstarších národů. Pro nás mají největší význam Babyloňané. Vždyť klade bible Ráj — 'Eden, kolébkou člověka do Babylonie. Z Babylonie přichází i onen hebrejský kmen, jehož příslušníkem byl Abraham. V Babylonii ve zříceninách babylonských měst našli se i nejstarší písemné památky. Co vypravují tyto památky o stvoření vesmíru, o prvním člověku? Zprávu o tom nám podává babylonský epos „Inuma eliš, zaznamenaný na sedmi hlíněných tabulkách (text těchto tabulek jest uveřejněn ve vědecké sbírce „Keilinschriftliche Bibliothek, Berlin 1901, sv. VI.). Inuma eliš jest epická báseň. Některé myšlenky této básně: Na počátku nebylo ani země, ani bohů, ani nebe, byla jen hmota ve stavu chaotickém — chaos. Tento chaos uspořádal Bůh Ea (podle pozdějšího znění uspořádal chaos nejvyšší

1) Kde třeba hledati a lokalisovati „Ráj — 'Eden“, v tom se neshodují učenci a exegeté. Největší pravděpodobnost má názor, že „Ráj — 'Eden“ třeba hledati ve staré Babylonii při dolním toku Eufratu. Starí a někteří novější exegetové (E. König, Engelkemper, Hoberg) hledají „Ráj — 'Eden“ v Armenii. Homel a Glaser kladou ráj do Arabie. Weinheimer zastává názor, že ráj původně ležel v Egyptě. Jiní učenci (Dillmann, Gunkel, Holzinger) praví, že poloha „Ráje — 'Edenu“ se dnes nedá stanoviti.

bůh babylonský Marduk), Ea učinil oblohu, vzdělal slunce a hvězdy, aby označovaly dny a roky, stvořil rostlinstvo a živočišstvo, učinil člověka, aby člověk jej ctíl. — Prvního člověka nazývají zprávy babylonské Adapou. První žena byla stvořena dle vypravování babylonských z kosti Adapovy. Zpráva epu Inuma eliš i jiných vypravování babylonských jest podstatou totožná se zprávou písma sv. Nemůže tomu býti ani jinak. Obě zprávy jsou právě tak jediného původu, jako všichni lidé pocházejí od jediného otce. S lidstvem se rozšířily tyto zprávy — tato vypravování po celé zeměkouli, proto je nalzáme u Babyloňanů, shledáváme se však s těmito zprávami i u těch národů, kteří neměli v historické době žádného styku s Babylonskem, jako třeba Mexičané v Americe. Ale kdežto u pohanských národů vyvinul se během dlouhých dob z těchto zpráv mythus — báje, zachovaly se tyto zprávy zvláštním řízením Božím neporušeny u národa vyvoleného. Podstatou jest epos Inuma eliš totožný se zprávou biblickou, jsou však zde i namnoze velké rozdíly. Epos babylonský předpokládá prahmotu, bible předpokládá věčného Boha, v epu babylonském jest člověk stvořen k obrazu a podobnosti Božímu, a Bůh vdechl život člověku. Avšak i epos babylonský i bible mají něco podobného: I v epu babylonském praví Marduk (dle pozdější recense), když tvoří člověka: „Učiním“ (tedy já Marduk sám a ne i ostatní bohové!!) „člověka — —“. Snad jsou zde zachovány zbytky původního monotheismu. Jiné písemné památky babylonské (podobně jako jiné prastaré písemné památky egyptské a mexikánské) vypravují o Ráji, krajíně to, v nž žili první lidé, o pádu prvního člověka Adapy — Eabaniho, příčinou jehož pádu byla žena, která však byla svedena od bytosti vyšší. — Zajímavo jest, že i památky babylonské (podobně jako památky jiných starých národů) užívají hada jako symbolu při pádu bytosti duchových. U všech kmenů arabských jest domněnka, že sídlí v každém hadu některý zlý duch. — Tedy u všech těchto pohanských národů nalzáme mythus, jenž nám představuje větší neb menší korrupci původní zprávy o počátcích vesmíru a lidstva, jak se nám tato zpráva zachovala neporušena v bibli. Jest zcela pravděpodobno, že v babylonských písemných památkách nalezneme i zprávy o synech a potomcích prvního člověka. Zprávy, které nám opět budou připomínati vypravování Písma sv. — Ostatně viz o tom spis Musilův: Od stvoření do potopy. Největší část dosud nalezených písemných památek babylonských se přechovává v Londýně „British Museum“, v Paříži „Louvre“, v Berlíně a New-Yorku.

§ 2. Dějiny prvního pokolení lidského (Gen. 4—6⁷).

a) První člověk — muž se nazýval pravděpodobně „Člověk.“¹⁾ A nazval svou ženu „Matka“, poněvadž dobře věděl, že může jen jejími potomky býti spasen. První muž a první matka-žena, — Adam a Eva

1) Nevíme, jakým jazykem první člověk mluvil. Nevíme proto též, jak znělo jeho pojmenování, jeho název v tomto jazyku. Svým obsahem a významem krylo se však toto pojmenování s názvy „Adam a Eva Chava“, kteréžto názvy přikládá hebr. bible prvnímu muži a první ženě. Význam a obsah těchto hebr. názvů jest obsažen ve jménech „Člověk a Matka“ pojatých nejen genericky, nýbrž i individuálně.

(=Chava^m), jak je nazývá bible hebrejským jazykem — zplodili mnoho synů a dcer, jejichž jmen neznáme, poněvadž nositelé těchto jmen neměli pro dějiny vykoupění a spásy lidstva, jak tyto dějiny nám líčí Písmo sv., žádného významu. Nevíme ani, kde vlastně člověk po vypuzení svém z „Ráje — Edenu“ bydlel, máme jen za to, že sídlil na hranici „Edenu — Ráje“ při Eufratu v blízkosti ráje, někde v Arabii.

Mnoho a mnoho let jest temno, — až nám Písmo sv. ozáří prvý zápas představitelů snah nebeských Abela (=hebr. Hebel=assyř. ablu=Syn) s představitelů snah pozemských — lidských Kajinem (hebr. Kajin=Potomek).

b) Rolník Kajin zabije pastýře Abela, — usedlí zničí kočovníka, — jak nám krásně vypravuje Písmo sv. Proč se tak stalo, Písmo sv. pouze naznačuje. Abel byl nositelem idee, myšlenky mesiánské, z jeho rodu měl přijít Spasitel; Kajin ho zabije a domnívá se, že po jeho smrti si přisvojí význam a ideu mesiánskou.

Ale to se Kajinovi nezdařilo. Nebyl hoden, aby z jeho rodu přišel Mesiáš, poněvadž byl úplně oddán snahám pozemským — světským.

Idea mesiánská přešla na jiného syna Adamova, na Seta (hebr. Šet.) Aby Set a jeho potomci nebyli vydáni nebezpečí duševní náказы, jest nucen Kajin se svou čeledí se vystěhovat. Učinil tak rovněž ze strachu před pomstou svých ostatních bratří, ba snad i synů a vnuků zabitého Abela.

c) Představitelů snah pozemských — lidských, zvaní proto „Beně ha Adam = Synové lidští (Adama) = Adamovci = Lidé katexochen“ usídlili se v území Nōd a oddali se úplně rolnictví, obchodu, průmyslu a s tím spojeným zábavám. S rostoucím majetkem rostla také moc a rozmařilost Adamovců, o čemž svědčí prastará výhrůžná písnička Adamovce Lamecha v Genesi 4^{23, 24}:

„Slyšte hlas můj, ženy Lamechovy,
poslouchejte řeči mé!
Usmrtím muže, který mi zasadí ránu,
usmrtím jinocha, který mi učiní jízvu;
Sedmkrát bude pomstěn Kajin,
Lamech však sedmdesátkrát a sedmkrát!“¹⁾

d) Set se svými zůstal věren přirozenému způsobu života, jaký se jeví Orientálovi v kočovném pastýřství. Kočovní pastýř nenakazí se rozmařilostí městskou, jest odkázán na pomoc boží, neváže přítomnosti Boží na určitý chrám, oltář, strom a nesnadno proto opustí svůj monotheismus. Nemaje na zemi žádného pohodlí, žádné rozkoše, touží po Bohu, jest synem Božím, — a Písmo sv. nazývá potomky Setovy proto „Beně ha Elohim=Synové boží = Elohimovci.“ — Jak dlouho zůstali Elohimovci věrní snahám nebeským, nevíme. Neboť v Písmě sv. nemáme zde letopočtu²⁾ a nevíme, jsou-li články uvedených rodokmenů úplny.

¹⁾ Hejčl: Bible česká, Praha, 1913, 45.

²⁾ Pro události, jež nám vypravuje bible v prvních hlavách knihy Genese (hl. 3—11) z nejstarších dějin lidstva až do doby Abrahamovy, nelze stanovit žádného letopočtu! Jak dlouho žije lidstvo na zemi? 10 000 let? 20 000 let neb více? Nevíme! Co však víme, jest, že již 6.000—7.000 let před Kr. kvetla v Babylonii vysoká kultura! Jak dlouho to trvalo, než lidstvo dospělo a dosáhlo této kultury!!

§ 3. Trest Bohem na zkažených — demoralisovaných Setitech t. j. Beně ha Elohim = Elohimovcích vykonaný (Potopa) (Gen. 6^s—10).

a) Mocní Adamovci přemohli kočovné pastýře — Beně ha Elohim — Elohimovce za Tūbalkajina (Gen. 4²²), syna Lamechova (Gen. 4²³). Náčelník přemožených Elohimovců Jared (Gen. 5^{15, 18}) byl nucen vzít si za manželku Noemu (hebr. Na'ama = Sličná Gen. 4²²), sličnou dceru Lamechovu, sestru Tūbalkajina, vítězného náčelníka Adamovců. Tohoto příkladu následovali jiní Elohimovci—Setité, a tak se pozemské snahy rozšiřovaly stále více a více mezi Elohimovci. Sňatky spojené tyto kmeny Elohimovců a Adamovců, spoléhající na svou sílu a moc, podrobovali si kmeny vzniklé z ostatních synů a dcer Adamových a jejich potomků, uváděli je v porobu tělesnou i duševní, — náказа se šířila.

Spravedlivý Hospodin dlouho čekal na pokání a obrácení Elohimovců, kteří byli nositeli idee mesiánské. Když však zatvrzele lpěli na svém hříchu, chtěl je potrestati.

b) Písmo sv. osvětluje nám hrozný trest, který zastihl Elohimovce. Způsobem dojemným líčí bible, jak si Bůh vyvolil spravedlivého náčelníka Elohimovců Noacha (Noema); sdělil mu příští blížící se trest a vybidnul, aby své spoluobčany — Elohimovce k pokání napomínal nejen slovem, ale i příkladem, totiž stavbou lodí — plavidla neobvyklého, spíše bedně podobného tvaru.

Všechno však bylo marno. — Nikdo neposlechl.

Na rozkaz boží vešel tedy Noach (Noe) do archy — plavidla, kam byl už uvedl veškerá zvířata domácí i taková, jichž masem se živil, veškeré domácí ptactvo, a opatřil je a sebe potravou.

Prostonárodně vypravuje Písmo sv., jak se spustil velký déšť, jak se na rozkaz boží hrnulý vody mořské do roviny, pozvedly plavidlo Noachovo — archu, nesly ji k severu, až stanula na nějaké výšině.¹⁾

¹⁾ Potopa, kterou nám líčí bible, nebyla universální, nýbrž lokální — místní: nebyla vodami pokryta celá země, nýbrž jen onen kraj, v němž sídlili zkažení Elohimovci; nezhylo všechno lidstvo na zeměkouli, nýbrž jen oni zkažení — demoralisovaní Elohimovci, z nichž zachráněna toliko rodina Noachova, aby byla dále nositelem idee mesiánské. Ostatní národy pomíjí bible mlčením, nevypravuje o nich. Ve starověku, ano i za novověku, ještě koncem XVIII. století mělo se všeobecně za to, že biblická potopa pokryla celou naši zeměkouli, že v biblické potopě až na rodinu Noachovu zahynuli všichni lidé. Názor tento byl dokonce potvrzen a ještě více upevněn koncem našeho XVIII. stol. objevy učence Cuviera, který našel škeble mořské na nejvyšších vrcholcích hor a ve vrstvách zemských, které se připisují IV. době naší země, takže tyto vrstvy po potopě (diluvium) byly nazvány diluviálními, poněvadž se mělo za to, že tyto škeble se mohly dostat na tato místa jen všeobecnou potopou. Ale již r. 1836 učenec Buckland a s ním mnozí jiní dokázali nezvratně, že nebylo nikdy potopy v tom smyslu, aby najednou byla zatopena celá naše země. Byly na naší zeměkouli v různých dobách jejího vývoje četné otřesy — katastrofy — potopy, které však zatopily vždy jen větší neb menší část naší zeměkoule. Proto dnes již nikdo nebude tvrdit, že by i biblická potopa pokryla celou zeměkouli. Výrazy, jichž užívá Písmo sv., mluvíc o potopě, pokrývající celou zemi, nutno brát ne ve smyslu všeobecnosti absolutní, nýbrž ve smyslu všeobecnosti relativní, totiž byla pokryta vodami celá ona země, celý onen kraj, jež má Písmo sv. na mysli, ona země, onen kraj, v němž bydleli od Adamovců nakažení a záhubě zasvěcení Elohimovci. V tomto smyslu vykládati biblickou potopu nutí nás i prostonárodní, lidový způsob vy-

c) Bůh obnovil Noachovi přípověď mesiánského poslání a své zvláštní ochrany, nač se měl vždy upamatovati při pohledu na duhu.¹⁾ Ale již v synech Noachových bylo pozorovati starý rozpor. Chám, otec Kená'anův, oddává se opět snahám pozemským — světským. Jen Sem (hebr. Šem) a Jafet chtějí zůstatí věrni, a Bůh si vyvolí prvorozeného Sema za nositele idee mesiánské.

Stručně, ale obsažně ukazuje nám Písmo sv. (Genesis 10 tak zvaná tabulka národů) přecetné kmeny a národy, které vyšly z těchto 3 synů Noachových, a sice za tím účelem, aby bylo zřejmo, že se Chámovci stále více a více od pravého Boha odchyľují, kdežto Jafetovci zůstávají ve styku se Semity, u nichž se víra v jednoho Boha nejdéle čista zachovala. Není tedy účelem Písma sv. podati přehled obyvatelstva celého světa té doby, a proto se zabývá bible na tomto místě výlučně plemenem kavkazským (bílým) a sice třemi rodinami tohoto plemene: α) rodinou semitskou, β) rodinou jafetickou (indoevropskou), γ) rodinou chamitskou. Nevystihuje bible na tomto místě ani všech členů těchto rodin, nýbrž mluví jen o těch národech a kmenech, které bydlely mezi vysočinou Iránskou na východě, Španělskem na západě, mezi Kaspickým mořem na severu a Habešem na jihu. — O ostatních plemech — rasách lidských, které tehdy již existovaly, Písmo sv. mlčí, neboť osudy a dějiny těchto plemen — ras vymykaly se předmětu a účelu jeho vypravování.

V druhé polovici minulého století našly se četné tabulky popsané písmem klínovým, na nichž mezi jiným se nám dochovala i babylonská zpráva o potopě. Nejdůležitější, poněvadž do dneška nejúplnější, jest bás-

pravování Písma sv., kteréhož způsobu zde používá svatopisec. Než nebyla biblická potopa všeobecná aspoň v tom smyslu, že v ní, i když nepokrývala celou zeměkoulí, zahynuli až na rodinu Noachovu všichni lidé, žijící tehdy na zeměkoulí? Ani všichni lidé žijící tehdy na zeměkoulí nezahynuli v biblické potopě, nýbrž opět zahynuli jen všichni ti lidé, jež má tu Písmo sv. na mysli, totiž od Adamovců mravně nakažení Elohimovců. Pro tento výklad mluví důvody čerpané namnoze z Písma sv. samého: 1. důvod historický. Hledáme-li počátky mnohých národů, pocházejících nepochybně podle Gen. 10 od Noacha, setkáme se v jejich původních — prvotních sídlech s národy mnohem staršími, původem zcela odlišným (na př. různé kmeny v Kanaanu). 2. důvod ethnologický. Černoši jsou vyobrazováni již na prastarých památkách egyptských, tedy černé plemeno bylo již tehdy odlišné od plemene kavkazského (bílého) a neuvádí se v rodokmenu Noachově po potopě v Gen. 10. 3. důvod linguistický. Řeči všech oněch národů, kteří nepochybně podle Gen. 10 pocházejí od Noacha, jsou řeči ohybné (tedy ne radikální — kmenové, ne agglutinativní); tedy doba od biblické potopy jest nedostatečná pro vývoj řeči. 4. důvod čerpaný z tradice; jest pravda, že u mnohých národů nacházíme prastará podání o potopě, ale u jiných na př. u celého plemene černého zpráva o potopě postrádáme. Podobně se dají i některá místa Písma sv. Nového zákona: Mat. 24³⁷ nn 1. Petr. 3²⁰ nn 2. Petr. 3⁵ nn, kteráto místa se obyčejně vykládávala o potopě hubící všechno lidstvo žijící na zemi, zcela dobře vyložití o potopě hubící všechny nakažené Elohimovce. Dnes vykládají všichni význační exegeté biblickou potopu ve smyslu všeobecnosti relativní: ani celá zeměkoule nebyla pokryta vodami, ani všechno lidstvo nezahynulo. A mezi těmito exegety jsou i biskupové a kardinálové (Viz: kardinál Z. Gonzalez v Revue biblique, Paris 1892, str. 470; biskup Martines y Vigil: La creacion, la redencion . . Madrid 1892.)

¹⁾ Duha, přírodní úkaz, který se vždy v přírodě, co vesmír existuje, za jistých přírodních předpokladů jeví, má po potopě pro Noacha zvláštní význam. Jest pro Noacha nyní jakési „memoriale“ slibu Hospodinova.

nická líceň potopy v XI. zpěvu epické básně, obírající se příhodami reka Gilgameša = Nimroda. Báseň tato jest známa pod jménem „epos Gilgamešův.“ V epu se vypravuje, jak Gilgameš, potomek Utnapištimův, přichází k Utnapištimu a vypyťává se jej, jakým způsobem se dostal mezi bohy na „ostrov blažených“ a tak si získal život věčný. I vypravuje Utnapištim:

„Vyjevím ti, Gilgameši, co skryto,
a tajemství bohů tobě oznámím.
Šurippak, město tobě známé,
na břehu Eufratu ležící,
jest město původu prastarého, v němž bozi
potopu způsobiti si usmyslili.“

Město Šurippak má tedy podle epu Gilgamešova býti zničeno potopou, lokální — místní potopou. V Šurippaku bydlel však, tak vypravuje epos, Utnapištim, dobrý člověk a toho chce bůh Ea zachrániti. Ale jak ho zachrániti? Ea slíbil ostatním bohům, že neprozradí žádnému člověku blízkosti se potopy. I jde Ea k domu Utnapištimovu a mluví k rákosí rostoucímu při domku Utnapištimově o blízkosti se potopě. Utnapištim to slyší, — bůh Ea dá mu plán lodi, kterou má Utnapištim vystavěti. Utnapištim staví loď. Do lodi bere Utnapištim jen domácí zvířata a nezbytné potřeby. Přijdou vody, zdvihnou loď, vody klesnou, loď stane na výšině Nisirské. Po potopě jest Utnapištim zařazen mezi bohy.

Utnapištim jest biblický Noach. Obě jména, Utnapištim i Noach vyjadřují totéž: pokoj, záchrana duše. Nedá se popřítí, že mezi biblickou zprávou o potopě a vypravováním epu Gilgamešova jsou podobnosti nápadné, což se dá vysvětliti pouze a jedině jediným společným pramenem, z něhož čerpali jak Israelovci tak Babyloňané, a tento jediný společný pramen tvořilo vypravování Noachovo. Zatím co v bibli se nám zachovalo toto vypravování Noachovo svou podstatou neporušeno, máme v epu Gilgamešově před sebou zpracovaný mythus, jenž vznikem pohanství a dlouhými dobami z původního vypravování Noachova se vyvinul a básníky babylonskými byl zpracován. I u Hebreů-Israelitů mohl se sice z původního vypravování Noachova vyvinouti mythus, ale aby se tak stalo, to překazil monotheismus Israelitů. Podotýkám ještě, že v epu Gilgamešově je Utnapištim desátým králem, podobně jako Noach je v Genesi 5²⁹ nn desátým náčelníkem, patriarchou Elohimovců.

§ 4. Vyvolení kmene hebrejského (Gen. 11—50).

a) Tisíce let uplynuly od a po potopě, o nichž Písmo sv. mlčí. Zmínuje se nám o stěhování některých potomků Semových z Kedemu (Střední Arabie) do rovin Senaarských (hebr. Šin'ar) to jest do území při Eufratu a Tigridu. Stěhování toto neb spíše posunování dělo se poznenáhlu. Největší část kmenů semitských zůstala na pravém břehu dolního Eufratu mezi pouští a Perským zálivem.¹⁾ Jiné kmeny roztrousily se po mezeřích

¹⁾ Území toto nazývá bible Heberem (hebr. 'Eber). Heber — 'Eber značí protilehlý břeh, protilehlou stranu řeky. Odtud byly i nazývány kmeny semitské stěhující se z tohoto

Eufratu a Tigridu, podrobily si zde sídlící Chāmovce, založily velkou říši s hlavním městem a chrámem, který byl velkou pevností, Babelem (assyř. Bab-ilū).¹⁾ Až dosud měly všechny tyto semitské — hebrejské kmeny stejné náboženství — monotheismus, mluvili touže řečí a tímto přirozeným prostředkem byli silní a mocní. Tím zpyšněvše, chtěli všeho dosíci, utlačovali domorodé obyvatelstvo, toužili jen po moci a slávě a nestarali se již o čistotu náboženství, — polytheismus — mnohobožství vznikalo. Aby toto zlo omezil — zmenšil a jejich pýchu pokořil, zmátl, rozdvožil Bůh jejich smýšlení — myšlenky, dopustil, aby nesvár, různice, ať již sociální, ať již politické neb jiné učinily konec dosavadní svornosti, aby tak z jedné řeči časem vyvinulo se několik řečí. Tím byli donuceni založiti menší stejnojjazyčné říše, — a náказа nemohla se již tak šířiti.

O rozdělení — zmatení jazyků — řečí oněch semitských kmenů — čeledí, které chtěly v Bab-ilū (Babyloně) vystavěti mohutné město s velkým chrámem — pevností, jak nám o tom vypravuje Gen. 11¹⁻⁹, měli a mají dosud někteří katoličtí exegetové za to, že se toto rozdělení (zmatení) jazyků stalo najednou a zázrakem, jiní katoličtí exegetové mají dnes za to, že toto rozdělení — zmatení jazyků stalo se ponenáhlu a bez zázraku. Jisto jest, že ony kmeny — čeledě semitské, které byly opustily svá původní sídla v Kedemu — Střední Arabii a byly se přistěhovaly do rovin Senaarských, mluvily v rovinách Senaarských jedním jazykem; rovněž však jest jisto, že nějakou dobu na to měly tyto semitské kmeny různé řeči. Podle vypravování Genese 11^{8, 9} jest jisto, že příslušníci těchto semitských kmenů-čeledí byli nejprve ve svých úmyslech jednotní, svorní, na to pak nejednotní, hašteřiví. To jsou nepopíratelná fakta, ale otázka jest, zda-li nejprve zázrakem a najednou způsobeno bylo rozdělení — zmatení jazyků a teprve na to povstal nesvár, anebo nejprve zákrokem Božím povstal nesvár a teprve na to v důsledku vzniklého nesváru byly rozptýleny ony semitské kmeny a jazyky poznenáhlu a bez zázraku byly rozděleny. Stará židovská tradice měla za to, že najednou a zázrakem způsobené rozdělení jazyků bylo příčinou rozptýlení oněch semitských kmenů. Svati Otcové prvních století křesťanských, kteří jinak jako dítky své doby přijímali namnoze tradici židovskou, vysvětlovali jen zřídka „ex professo“ toto místo. Názor většiny dnešních katolických exegetů je ten, že bible v Gen. 11¹⁻⁹ vypravuje o rozdělení-zmatení úmyslů a záměrů, pročež sváříci se semitské kmeny upustily od stavby města a chrámu, byly rozptýleny do různých krajín a postupem doby se vyvinuly z jedné řeči jiné řeči. Pro naposledy uvedený názor dnešních katolických exegetů mluví i tyto důvody: a) Řeči — jazyky již svou povahou se vyvíjejí, mění a dělí. Zkušenost učí, že se mění nejen písmem již zaznamenané, jazyky vzdělanějších národů, nýbrž především že se mění jazyky národů

území dále do Babylonie, hebrejskými t. j. pocházejícími z Heberu. Údaj jest dán se stanoviska pozorovatele, který žil v Babylonii.

¹⁾ Hebrejský název města Babel jest jazyková assimilace na starší původnější assyřský název Bab-ilū = Brána Boha.

nevzdělaných. b) Jaký byl jazyk Adamův, zda-li čistě radikální — kmenový (jenž se skládá ze samých kmenů jistým pořadem po sobě položených — na př. jazyk čínský), či agglutinativní — spojovací (přizpůsobuje význam kmenů předponami a příponami — na př. jazyky chamitské), či inflektentní — ohebný (mění samé kmeny — na př. jazyky indoevropské, semitské), nevíme; není ani třeba, aby jazyk Adamův byl zaujímal v řadě jazyků místo nejnižší. Avšak toho nelze nijak tvrditi, že by přirozený zákon měny a vývoje byl učinil vzhledem na jazyk Adamův výjimku, již jazyk Adamův od Adama až po Noacha zůstal nezměněn. c) Co se tkne ostatních, vyjma od Adamovců nakažené a potopou zahubené Elohimovce, od Adama před potopou pocházejících národů, kteřížto národové se usadili daleko od původních prvotních sídel, dozná a připustí každý rozumný, že tito národové měli v důsledku zákona vývojového různé jazyky. d) Nelze popírati, že od Noacha — od potopy až do onoho rozptýlení, o němž vypravuje Gen. 11¹⁻⁹ uplynula jistě nějaká delší doba, v kteréžto době někteří od Noacha pocházející jak chamitské tak jafetické národové se rozptýlili sem a tam, jejichžto jazyky se v důsledku zákona vývojového lišily a různily od jazyka Noachova.

Majíce na mysli všechny tyto uvedené důvody, tvrdí dnešní katoličtí exegetové, že Genesis 11¹⁻⁹ líčí nám rozdělení (zmatení) smýšlení — záměrů některých semitských kmenů, sestoupivších do rovin Senaarských, budujících město a chrám. I u těchto zákrokem Božím znesvářivších se kmenů semitských, které po vzniklém nesváru se rozptýlily do různých končin, se uplatnil časem přirozený zákon o vývoji jazyků, jak tomu bylo přirozeně před potopou i po potopě u všech kmenů a národů rodiny lidské, pocházející od společného otce Adama.

Tak vykládá a vysvětluje zprávu Genese 11¹⁻⁹ o rozdělení (zmatení) jazyků na př. Fr. Hummelauer ve svém výborném „Commentarius in Genesim.“ Commentarius jest částí velkého vědeckého výkladu katolického celého Písma sv., částí díla, které bylo věnováno papeži Lvu XIII., jím schváleno a celému katolickému světu vřele doporučeno.

b) Uplynula mnohá staletí a staletí, než nám opět bible líčí pohyb kmenů sídlících v Heberu (hebr. Eber). Táhnou k severozápadu za vůdcovství Terachova. Terach stanul se svými na levém břehu horního Eufratu v území města Harānu (hebr. Charān). Jiné kmeny táhnou západním směrem až ku hranicím Syrie a Kanaanu. Všechny tyto kmeny sluly Hebreové (hebr. 'Ibrīm nebo 'Ibrijīm), poněvadž všechny původně pocházely z Heberu — Eberu.

c) Až dosud staral se Bůh o veškeré lidstvo a chtěl, aby celé lidstvo bylo spaseno. Nepřestal se také nyní starati o veškeré lidstvo, poskytoval, čeho třeba bylo ku spáse, vzbuzoval vždy mezi jednotlivými kmeny šlechtného myslitele — proroka, jenž svůj lid vybízel k úctě jediného Boha. Tato starost Boží byla stejná o všechny lidi, jedinou přednost měl kmen, z něhož měl vyjít Vykupitel.

Když lidstvo prostředků Bohem poskytovaných stále méně a méně používalo, neodňal mu Bůh těchto prostředků, ale počal obzvláště štedře

udělovati své milosti kmenu, z něhož měl vyjít Spasitel. Chtěl totiž Bůh, aby v tomto kmenu pravá víra nejen se zachovávala, nýbrž aby rostla do hloubky a šířky.

Důkazem starosti a péče Pána Boha o veškeré lidstvo vůbec a o Semity zvláště jsou vlastní jména přistěhovalých kmenů hebrejských v třetím tisíciletí před Kristem, která svědčí, že znají tyto kmeny jediného Boha i pod jménem „Jahve.“ — Ale vlastní vinou oddalovaly se tyto kmeny od Boha, chytaly se modlářství, — a proto vyvolil si z těchto hebrejských kmenů Hospodin čeleď Abrāmovu, aby jí zvláštní péči věnoval, aby ona byla nositelkou idee mesiánské v budoucnosti.

Čeleď Abrāmova stěhovala se na rozkaz Boží od horního Eufratu, kde byl dříve Terach u Hārānu stanul, na západ a přišla do Kanaanu, v jehož jižní části se pohybovala. Všechny tyto země od Eufratu až po Kanaan patřily tenkrát pod Babylonského krále Chammurabi-ho¹⁾ čili, jak jej bible nazývá, Amrafela (asi kolem r. 2133–2078 př. Kr.) Podřízeny byly též správě a poslouchaly těchže zákonů. Kanaan byl tehdy rozdělen na mnoho malíckých městských království. Tito městští králové byli povinni babylonskému velkokráli odváděti daně, a když toho opomenuli, dal velkokrál babylonský vojskem daně vybíratí.²⁾ V zemi Kanaanu kvetla tehdy vysoká kultura, jak můžeme souditi ze zachované právní knihy Chammurabi-ho. Na jihu hraničil Kanaan s Egyptem, kde byla vysoce vyspělá kultura. Vidíme Abrāma (Abram = Otec výsosti), že poslouchá jak zákonů babylonského krále Chammurabi-ho tak zákonů egyptských, že

¹⁾ Z doby babylonského krále Chammurabiho zachovaly se nám četné nápisy. Před Chammurabim byla rozdělena stará Babylonie t. j. území dnešní Mesopotamie na četná menší domácí království. Rim-Sin, král původu elamského, syn Kudur-Mabuga, učinil konec všem domácím královstvím a panoval v Larse. (Jest sporno, je-li Rim-Sin totožný s Ariochem v Genesi 14¹ neb ne). Toliko v Babyloně udržela se nová semitská dynastie. Rim-Sin snažil se přivést v moc svou celou zemi, celou Babylonii, přinutil i Babylon k těsnější závaznosti, načež podnikl výpravu do Syrie a Kanaanu, kterážto výprava rozšířila moc elamskou až po hranice egyptské. Tu však vzbouřil se Chammurabi (někteří čtou Chammurašaš, vládce babylonský, porazil Rim-Sina i spolčeného s ním panovníka západoelamského („jamutbalského“) a zmocnil se panství nad veškerou Babylonii. Chammurabi a vítězství jeho znamenají trvalé vítězství živlu semitského nad domorodým živlem sumerským, který odtud zvolna slučoval se s přistěhovalci, takže za několik století stal se jazyk sumerský mrtvým jazykem obřadnického písemnictví. Nový výboje učinil hlavním městem Babylon, což odtud potrvalo až do dob hellenistických, a se vzornou péčí přihlížel k povznesení země stavbami velkolepých stok, vodojemů, hrází i chrámů. Největší chrámy v Babyloně a v Borsippě jím byly buď založeny buď nákladně obnoveny. Potomci jeho panovali v Babyloně až do roku asi 1928 př. Kr. — Hammurabimu připisuje se i sbírka zákonů tak zvaný codex Hammurabi obsahující asi 282 paragrafů. Codex byl objeven r. 1901 v Susách. Hammurabi byl šestým panovníkem dynastie Hammurabijské.

²⁾ V dějinách Abrahamových, jak je nám vypravuje bible, čteme, že králové = starostové měst Sodomy, Gomorrh, Adamy, Seboimu a Baly, kterážto města ležela vesměs na jižním a jihovýchodním břehu Mrtvého moře, se vzepřela platiti poplatky Babylonii. Města tato byla bohata a kvetoucí světovým obchodem, který se ubíral těmito městy z Babylonie do Egypta. Králové odbojní těchto měst byli od vojska babylonského poraženi, a při tom ocitl se i Lot, synovec Abrāmův v zajetí. Byl však Abrām mem vysvobozen.

popásá svá stáda hned v oblasti říše babylonské hned v oblasti říše egyptské.¹⁾

d) Abrām byl náčelníkem pastýřské čeledě, zabýval se chovem dobytka, dlel pod stanem, ale vzdělával také půdu. Jižní část Kanaanu hodila se pro tento způsob života výborně. Skalnatá východní polovice jižního Kanaanu tvořila pastviny, v kotlinách rostlo obilí a stromy.²⁾ Zemi tuto, — Kanaan, — slíbil Bůh Abrahamovi. Uzavřel Hospodin s Abrahamem smlouvu. Bůh žádá od Abrahama, aby zůstal s potomstvem svým věrně uctěti jediného Boha. Splní-li tuto povinnost, chce mu Bůh dáti hojné potomstvo, chce mu dáti zemi, v níž putuje, za majetek, ano chce mu dáti i dar nejvyšší: z jeho potomstva se zrodí Vykupitel. — Zevnějším znakem této smlouvy jest obřízka, která byla již tehdy u mnohých kmenů hebrejských zavedena, teď však nabyla u potomstva Abrahamova zvláštního významu. Abraham svatě slíbí, že splní tyto povinnosti smlouvy a, jsa již stár a nemaje ze Sary, manželky své, syna, uvěří slovům Jahveh-Hospodina, že dostane v pozdním věku syna ze Sary. — Od této chvíle nazývá bible Abrāma Abrahamem (Abraham = Otec množství).

e) α) Brzy po smlouvě přesvědčil se Abraham, jak věrný jest Bůh ve slibech, — narodí se mu syn Isák (hebr. Iščāk = Směje se), jenž měl býti nositelem idee mesiánské. I z ostatních synů, které měl Abraham s dcerkami, — což bylo podle zakoníku Chammurabi-ho dovoleno, vyšly četné kmeny západní polovice Arabie. Abraham sám viděl rozšíření svého potomstva, uvěřil tak, že Bůh dá zemi tuto v jeho majetek, chtěl býti i pochován v zemi této, — v Kanaanu, — zakoupil si proto jeskyni Makpēla u Hebronu, která se stala jeho pohřebištěm i pohřebištěm jeho dvou potomků Isáka a Jakoba (hebr. Ja'akob).

β) Isák měl dva syny, Esaua (hebr. 'Esau) a Jakoba. Esau staral se více o pozemské věci, proto nebyl on, nýbrž Jakob vyvolen za nositele idee mesiánské. To bylo příčinou velké nenávisti Esauovy proti Jakobovi. Jakob musel utéci před hněvem a pomstou Esauovou ku svému příbuznému do Hārānu. V Hārānu u Labāna snášel Jakob mnoho útrap a svízelů za trest pro své nespravedlivé jednání, jímž byl oklamal otce. V Hārānu pojal Jakob za manželky Leu (hebr. Le'a), Rāchel a ještě dvě dívky, z nichž měl 12 synů. Po mnoha letech vrátil se zpět do Kanaanu, smířil se s Esauem a vyhledal pastviny a pole svého otce. Ale kletba zlého činu pronásledovala ho i zde, neboť jeho dívky způsobily mu mnoho starostí, prodaly Josefa (hebr. Jōsef) za otroka do Egypta.

¹⁾ Za pobytu svého na území říše egyptské vydává Abrām manželku Sarai za svou sestru. Byla proto Sarai Abrāmovi vzata, — pak, když bylo známo, že jest jeho manželkou, mu zase vrácena.

²⁾ Synovec Abrahamův Lot zvolil jinou část jižního Kanaanu za pastviny pro svá stáda. Lot sám bydlel v městě Sodomě. Město Sodoma a sousední města zahynula katastrofou Hospodinem na tato města seslanou. V zuřící orkanické bouři vzňala se na naftové prameny a sůl bohatá půda těchto měst a snad za spojeného s bouří zemětřesení rozlily se vlny Mrtvého moře, které ovšem již před touto katastrofou existovalo, i do oné oblasti, kde stála dříve tato města. Řízením božím byl Lot se svou rodinou zachráněn. Manželka jeho zahynula.

Nešlechtný tento skutek byl připuštěn od Boha, aby nastal nový obrat ve vývoji vyvoleného rodu. Josef dosáhl řízením Božím vysokých hodností v Egyptě a vyzval svou rodinu, aby za nastalého hladu se tam přestěhovala. Čeleď Jakobova uposlechla vyzvání, opustila jižní Kanaan a táhla se všemi svými a s majetkem do Egypta. Rodina Jakobova čítala se syny a vnuky 70 hlav, k tomu přistoupili ještě četní příslušníci téže čeledě hebrejské, jejichž počtu však neznáme. V Egyptě vládli tenkrátě náčelníci asijských kmenů různého původu, tak zvaní Hik-šasu (Hyksos), kteří byli rádi, že se tímto přistěhováním moc jejich sesílí.

§ 5. Osudy vyvoleného kmene hebrejského v Egyptě.

a) Král egyptský, po egyptsku „pa'á“ t. j. vysoká brána, v hebr. textu „pa'ō“ zvaný, z rodu a dynastie Hik-šasu svěřil Josefovi nejvyšší úřady. A mnohé z bratrů Josefových jmenoval státními dohlížiteli korunního majetku, takže měli velikou moc ve svých rukou. Ostatní příslušníci čeledě Jakobovy sídlili hlavně v území Gošen sahajícím od Egypta až do jižního Kanaanu. Zabývali se orbou a pastýřstvím. Poněvadž patřili ku „vládnoucí třídě“, směli navštěvovati vysoká učeliště egyptská, seznámili se s vědou a uměním Egyptanů a získali si velikou důležitost pro správu země, neboť přináleželi ku nejváženější, nejbohatší, nejvzdělanější třídě země.

b) Někdy v 17. století před Kristem začal národní boj domorodých Egyptanů proti vetřelcům Hik-šasu. Boje trvaly s různým úspěchem přes 100 let, až se Tutmosesovi II. podařilo „Hik-šasu“ vypuditi a zmocniti se celého Kanaanu až do Syrie. Tím ovšem pozbyla čeleď Jakobova svého bývalého významu a moci, ale ani Tutmoses II., ani nástupcové neopovážili se něčeho proti čeledi Jakobově podniknouti. Báli se jejího vlivu, nebyli dosti silni. Až se moc domorodých králů úplně upevnila, počali otročiti cizorodé kmeny, — a mezi tyto patřila též hebrejská čeleď — hebrejský kmen Jakobův. Jeho členové, kteří se vyznamenávali velkým bohatstvím a velkou vzdělaností, byli prohlášeni za robotníky, byli hnáni ku práci, které nebyli zvyklí, která byla tím dvojnásob těžká. Aby se počet jejich nerozmnožoval, vydán rozkaz: utopiti každého novorozeného chlapce hebrejského, — a tak čeleď hebrejská, která vzrostla v Egyptě na mnoho tisíc příslušníků, měla býti vyhubena.

Část druhá.

Od Mojžíše až k zajetí babylonskému.

(Asi od r. 1500 př. Kr. až do r. 587 př. Kr.)

§ 6. Osвобоzení vyvoleného kmene hebrejského ze jha egyptského (Exod. hl. 1—19¹).

(Kolem r. 1500 před Kr.)

Fr. Hummelauer S. J.: Commentarius in Exodum-Leviticum, Parisiis 1897, Commentarius in Numeros, Parisiis 1899, Commentarius in Deuteronomium, Parisiis 1901; Al. Musil: Arabia Petraea, Wien 1907—1908; W. Spiegelberg: Der Aufenthalt Israels in Ägypten im Lichte der ägypt. Monumente, Straßburg 1904; J. Nikel: Das Alte Testament im Lichte der altorientalischen Forschungen. II. Moses und sein Werk, Münster 1909; M. Lagrange: L'itinéraire des Israélites du pays de Gessen aux bords du Jourdain, Revue biblique IX. Paris; F. Giesebrecht: Die Geschichtlichkeit des Sinaibundes, Köln 1900; L. Szczeptański: Nach Petra und zum Sinai, Innsbruck 1908; Weill: La presqu'île de Sinai, Paris 1908; Fr. Hummelauer: Das vormosaische Priestertum in Israel, Freiburg i. Br. 1899; a j

a) Jokabed, žena z hebrejského kmene Levi, porodila synáčka, kterého dlouho u sebe skrývala, vidouc však nezbytí, položila dítě v ošatce na rameno Nilu při hlavním městě Nemfidě. Řízením Božím byl chlapec nalezen od dcery královské a nazván egyptsky „Mešu = Dítě = Syn“, podle prstonárodní hebrejské etymologie „Moše = Vytažený z vody“, Mojžíš. Chlapec vyrostl na dvoře královském, s princem byl vychován ve všech vědách a zastával vysoké úřady. — Udrželo se podání, že byl vojevůdcem egyptského vojska na výpravě proti obyvatelům Nubie. — Neodcizil se však Bohu svých otců a svému národu a vida Egyptana trýznícího Hebrejce, dal se uchvátiti hněvem a Egyptana zabil.

Obávaje se zákonitého trestu, prchl Mojžíš z dosahu moci říše egyptské, usadil se u madianského kněze, kterého bible nazývá přítelem Božím, hebrejsky re'u'el (z re'a = přítel a 'el = Bůh), jménem Jetro (hebr. Jitrō). — Madianity (hebr. Midj'an) nazývá Písmo sv. všechny Araby, kteří byli stejného původu s Hebrejci a sídlili v západní části Arabie. Některé větve Madianitů, obzvláště Sabejští a Rainští, byly velmi vzdělané a vyznamenávaly se úctou jednoho Boha, krásným řádem obětním a kněžským. Pochopíme z toho záměr Boží, že právě k madianskému knězi Bůh vedl Mojžíše, neboť tu nejlépe se mohl Mojžíš připraviti na své poslání. Poznal zvyky pouště, se které přišli předkové Abrahamovi, poznal právní, obětní, kněžský řád Arabie, naučil se snášení svízele a spojoval tak v sobě vše, co poskytovala vzdělanost egyptská a prostota pouště, kde se vždy největší duchové na své povolání připravovali.

b) Po dlouhém pobytu v poušti nadešel okamžik, kdy Bůh své sliby, dané patriarchům, plnit chtěl. Při posvátné hoře Sinaji (hebr. Sīnāj) vybidnul Bůh Mojžíše, — ukázav se mu ve vidění hořícího keře, — aby vysvobodil své soukmenovce. Heslem a zárukou tohoto podniku jest jméno Hospodinovo „Jahve“, které sice patriarchové znali, ale do jehož hloubky nevnikli, poněvadž očekávali pouze to, co teď splněno. — Tím se současně Mojžíšovým úplně ozřejmil význam jména „Jahve“, totiž, že Bůh jest vždy týž, že se nemění a plní, co slíbil. — Mojžíš se lekal úlohy mu dané, neboť věděl, jak zotročilým jest jeho lid, jak mocnou jest státní správa egyptská, ale Jahve slibuje mu svou pomoc, a Mojžíš, odevzdán do vůle Boží, chopí se díla. Pomocníkem t. j. mluvčím jeho má býti bratr jeho Áron (hebr. Aharon).

Mojžíš přichází do Egypta, jde k lidu, nenachází však nadšeného ohlasu. Hebrejští kněží, kteří měli postavení státních úředníků a byli vládou placeni, nechtěli se vzdát svých příjmů a nechtěli opustit zemi. S nimi stejně smýšleli náčelníci lidu, kteří byli spřízněni s prvními rodinami egyptskými, — a ostatní lid byl tak ujařen, že nedovedl ocenit svobodu. Postavení Mojžíšovo a Áronovo bylo těžké, — rozpředl se zápas mezi Mojžíšem a Faraonem, jemuž pomáhali i zástupcové hebrejského lidu. Bůh pomáhal svým vyslancům Mojžíšovi a Áronovi zázračným způsobem, — přesvědčil Faraona a Egyptany, ano i lid hebrejský o své moci mnohými přirozené povaze Egypta přízpusobenými zázraky (deset ran egyptských).¹⁾ Když konečně prvorozenci egyptští za jedné noci pomřeli, nutkal i lid egyptský Faraona, aby propustil Hebreje, což on spěšně učinil v hrozné velikonocní noci Pāsachu (Exod 12).

c) Většina Hebreů byla shromážděna na jednom místě — stavěli tehdy 2 velké pevnosti na asijské hranici —, k Hebreům přidali se četní příslušníci jiných hebrejských kmenů (Genesitů, Jerachmelitů), a všichni tito nastoupili ihned cestu podél břehu mořského²⁾, na kteréž je předcházel oblakový sloup.

¹⁾ Všechny rány egyptské (vyjma 10. ránu: smrt prvorozenců) odpovídají přirozené povaze Egypta. V měsíci červenci počíná Nil stoupat; vody průplavů se kalí hmotou z Habeše přinesenou, zelenají, zapáchají, jsou plny červů, jsou nezdravé pro lidi, zdravé však pro ryby. Po několika dnech berou vody na sebe krvavou barvu (pro množství zvířátek iofusorií), jsou však nyní pitnými a zdravými. Nyní objevují se ve velkém množství žáby, komáři, mouchy, vředy, zuří mor dobytčí. Na konci měsíce října opadají vody Nilu, osení se zelená, jemuž škodivá krupobití a kobyly. V měsících březnu a dubnu vane vítr Hamsin, jemuž možno připisovati tmy. Všechny rány egyptské, ačkoliv to byly tresty odpovídající přirozené povaze Egypta, byly skutečné zázraky, zázraky tak zvané „quoad modum.“ Byly podstatou živelní pohromy, okolnostmi zázraky. Byly těž jak od Faraona, tak od svatopisce považovány a uznány za skutečné zázraky, za důkazy božského poslání Mojžíšova. Byly předpověděny Mojžíšem, na jeho pokyn se dostavily, na jeho modlitbu a prosbu přestaly.

²⁾ Jak veliký byl počet Hebreů táhnoucích z Egypta? Na čtyřech místech zmiňuje se bible o počtu Hebreů táhnoucích z Egypta. Exod. 12³⁷ udává počet mužů ve věku od 20 do 60 let na 600.000, Exod. 38²⁵ a Num. 1⁴⁶ počet mužů opět ve věku od 20 do 60 let na 603.550, Num. 26⁵¹ počet mužů opět ve věku od 20 do 60 let na 601.730. — Tedy můžeme říci, že podle těchto údajů vytáhlo z Egypta hebrejských mužů ve věku od 20 do 60 let přibližně asi 600.000. K tomuto počtu 600.000 mužů ve věku od 20 do 60 let nutno připočísti muže starší než 60 let, muže-jinochy mladší než 20 let, dále ženy, mládež

Egyptská hranice a tato cesta byly chráněny čtyřmi velkými a dvánácti malými pevnostmi, a velitelé těchto pevností nesměli bez cestovního listu nikoho propustiti. Kdo přišel bez cestovního listu, musil čekati, až poslové z ministerstva vnitra neb od Faraona donesli svolující odpověď. — Tak dospěli Hebreové až před velkou pevnost Sukkot a, poněvadž neměli cestovního listu a další cestu násilím sobě vynutiti nechtěli a nemohli, musili opustiti nejkratší silnici vedoucí do Kana'anu a nastoupiti delší cestu pouští.

a dívky obého pohlaví, tak že můžeme tvrditi, že, pak-li jen počet mužů ve věku od 20 do 60 let obnášel přibližně 600.000, počet všech Hebreů každého věku a obého pohlaví táhnoucích z Egypta nutně dostoupil čísla asi 2.500.000! K těmto 2.500.000 Hebreů nutno ještě přidati počet oněch cizích hebrejských kmenů, kteří se přidružili k Hebreům a s nimi z Egypta vytáhli (Genesitě, Jerachmelitě).

Vytáhli Hebreové v počtu asi 2.500.000 z Egypta? Odpovídám: ne! Číslice, které se nám o síle táhnoucích Hebreů na uvedených čtyřech místech bible zachovaly, nejsou původní, nedochovaly se nám neporušené, nýbrž byly pozdějšími písaři snad dokonce úmyslně změněny a zvětšeny. Jest prostě nemyslitelné, že Hebreové vytáhli z Egypta v počtu 2.500.000 duší:

1. Dnešní Egypt, který se rozkládá mnohem dále na sever a na jih než starý Egypt, čítá asi 6.798.230 obyvatel. Za časů císaře Nerona obnášel počet obyvatelstva celého Egypta 7.500.000, — a kněží tvrdili, že v dobách Faraonů bylo v celém Egyptě 7.000.000 obyvatel, — a stěží můžeme přijmouti, že počet tento byl větší. Neboť nejvíce kvetoucí část Egypta, Egypt dolní, měl za starověku mnohem více pastvin, pustých bařin. Dnes bydlí v Egyptě dolním asi 3.500.000, jestliže tedy přijmeme, že obyvatelstvo celého Egypta v době východu Hebreů obnášelo 7.000.000 a že vzájemný poměr obyvatelstva Egypta dolního a Egypta horního byl tehdy skoro tentýž jako jest dnes, pak tvořilo 2.500.000 táhnoucích Hebreů 35·7% obyvatel celého Egypta a, jelikož všichni Hebreové obývali dolní Egypt, skoro 60% obyvatel dolního Egypta.

Hebreové byli za vlády Hykšasu v přízni panující dynastie, kmeny Manasse a Efraim zaujímaly první místa, z jiných kmenů zastávali mnozí královské úřady, stáli v čele oddílů vojenských, navštěvovali vysoké školy, byli vážení a bohatí, — který král egyptský byl by tak pošetilým, že by robotou utlačoval a chtěl vyhubiti lid, který tvořil 35·7% obyvatelstva celé říše a 60% obyvatelstva dolního Egypta, oné provincie, která představovala jádro říše? A jestliže se Faraon k tomu odhodlal, pak nebylo potřeba tolika zázraků, aby Hebreové byli vysvobozeni z moci egyptské; mohli se Hebreové, když byli tak četní, prostě vzepřiti robotě a útiskům, vzbouřiti se a z říše vytáhnouti.

2. Faraon posílá za Hebreji 600 vozů s pěchotou, aby tento jen několik tisíc čítající vojenský oddíl zpět přivedl Hebreje. Bylo-li mezi táhnoucími Hebreji přibližně 600.000 mužů ve věku mezi 20 až 60 roky, proč se báli (Exod 14¹⁰), proč se nepostavili Hebreové na odpor nepříteli počtem u srovnání se sebou tak nepatrnému. Hebreové nebyli neznali válečnictví, neboť nesmíme se domnívati, že by byli vyňati bývali v Egyptě z vojenské služby Hebreové, kteří tvořili 35·7% obyvatelstva celého Egypta a 60% obyvatelstva dolního Egypta, za vlády faraonů, kteří vedli tolik válek. Tedy velmi mnozí z Hebreů, pak-li jich tolik bylo, konali vojenské služby, byli zvyklí na válčení a proti každému vojenskému vozu egyptskému moho se postaviti aspoň tisíc Hebreů.

3. Samo vypravování bible líčí nám početné poměry Hebreů táhnoucích z Egypta daleko skromněji, kteréžto poměry se nikterak neshodují s oněmi uvedenými vysokými čísly. Mojžíš a Hebreové pokládají Faraona za velmi mocného krále. Mojžíš předstupuje před Faraona ne jako vůdce 35·7% obyvatelstva celé říše anebo 60% obyvatelstva dolního Egypta, nýbrž spoléhá toliko na dvě znamení Jahvem v Exod 4¹ daná (hůl a ruka, která zbléla jako sníh).

Když dospěli k Rudému moři a spatřili za sebou pronásledující vojsko Egyptské, tu Hebreové kromě zmatku, nářků a modlitby ničeho nečiní. Přejdou Jam-suf se všemi stády za jediné noci, a Egyptané, počtem nepatrní, následují je s obdivuhodnou rychlostí (Exod 15⁹) domnívajíce se, že snadno Hebreje vrátí zpět. — To vše lze jen těžko pochopiti při počtu 2.500.000 Hebreů.

Zatím želeli egyptští mocní toho, že propustili tolik výborných dělníků, — a Faraon vyslal jízdu, aby propuštěné zpět vrátila.¹⁾ Jízda stihla Hebreů, když tito chystali se vynutití sobě přechod přes hustým rákosím zarostlý kanál „Jam-suf“ Rudého moře.

S kmenem Amalekitů, který jako každý jiný beduinský kmen v poušti čítal stěží více než 4.000 válečníků, bojovali Exod. 17⁸⁻¹⁶ Hebreové a zvítězili jen na modlitbu a prosbu Mojžíšovu.

Hebreové přišli podle Num. 13³¹ k jižní hranici zaslíbené země Kena'anu, při svých 600.000 zbraně schopných mužů měli převahu nad všemi králi Kena'anu, které faraonové sobě podmanili se 30.000 neb 40.000 svého vojska, a přece shodují se tu Hebreové jednomyslně v tom, že nejsou s to, aby dobyli Kena'anu.

Měděného hada vyvýšeného na kolu vidí a zcela dobře spatřují ony 2.500.000, ačkoliv tábor pro tak veliké množství by musel mít ohromné rozměry.

Po porážce amorhejského krále Sehona, který stěží mohl postaviti proti Hebreům více než 5.000 vojska, poněvadž Hebreové měli v té době za spojence Moabce, jsou Hebreové plni radosti nad dobytým vítězstvím Num. 21²⁷.

Podle Deuteron. 7 bydlelo v Kena'anu sedm kmenů, z nichž jeden každý byl četnější Hebreů, tedy dohromady by bydlelo v Kena'anu 17^{1/2} milionů, což jest absolutně nemožno, poněvadž nad to bydlely tehdy v Kena'anu ještě jiné kmeny a Kena'an nemohl by jich všech uživiti. Mnohem větší Egypt čítal tehdy nejvýš 7.000.000 obyvatel.

4. Aby živila 2.500.000 lidí po čtyřicet let, na to nestačila poušť Arabská, jejíž povaha byla tehdy tatáž jako dnes. Nemluví ani o pokrmu, poněvadž by někdo mi mohl, ač zcela neprávem, připomenouti mannu. ale mám tu na mysli potravu nutnou pro tak četná stáda, nápoj, vodu, když Bůh jen dvakráté zázračně byl poskytl vodu.

Facit všeho toho jest, že počet Hebreů táhnoucích z Egypta, neobnášel 2.500.000 duší, jak bychom z uvedených v bibli číslic musili nutně souditi.

Jak velký byl tedy počet Hebreů vycházejících z Egypta?

Fr. Hummelauer S. J., kritizuje ve svém: „Commentarius in Numeros“ hlavu 3 knihy Numeri, kdež se podrobně udává počet příslušníků kmene Levi, usuzuje z jistých velmi pravděpodobných známek, že počet příslušníků kmene Levi byl na tomto místě pozdějšími pisáři stokráté zvětšen a že v důsledku toho byl analogicky zvětšen stokráté i počet příslušníků jiných kmenů hebrejských.

Podle této velmi pravděpodobné domněnky obnášel počet Hebreů táhnoucích z Egypta 25.000 duší, počet mužů ve věku od 20 do 60 let přibližně 6.000 duší.

Přijmeme-li toto rozřešení, pak zmizí všechny ony těžkosti, o nichž jsem se před tím zmínil. Nahlédneš, jak mohly podle Exod. 1¹⁵ postačiti dvě porodní babičky všem potřebám Hebreů, porozumíš zpupnosti Faraonové, pokoře Mojžíše a Hebreů, rychlosti a spěchu vojska egyptského, které, poněvadž mělo kromě pěšáků jen 600 vozů, zcela jistě mělo za to, že přinutí houfec 25.000 mužů, žen a dítek snadno k návratu do Egypta. Můžeš takto hájiti cestu Hebreů pouští a nemusíš vymýšletí nových, o nichž bible ničeho neví, zázraků. Vše se mohlo při tomto rozřešení tak dít, jak se to dle vypravování bible dělo.

Závěrem připomínám toto: Jakob sestoupil do Egypta na pozvání Josefovo s celou čeledí, v počtu, jak udává Písmo sv., 70 duší. Jest nemožno, aby za pobytu Hebreů v Egyptě. byt i pobyt tento trval několik století, vzrostl počet 70 na 2.500.000!! — Přijatelný a vysvětlitelný jest však počet 25.000!!!

Jako byly pisáři změněny původní číslice na uvedených místech Písma sv., tak tomu mohlo býti i na jiných místech Písma sv.: na příklad při údajích počtu let stáří předpotopních patriarchů Genesis 5. Bible zůstává knihou inspirovanou, i když číselné údaje se nám nedochovaly neporušeny.“

¹⁾ Nelze dosud přesně zjistiti, za vlády kterého faraona vytáhli Hebreové z Egypta. — Cizí dynastie Hykšasu byla zbavena vlády nad Egyptem a vypuzena ze země domorodým faraonem Amosisem (1580—1555). Nástupci Amosisovými byli domorodí faraonové Amenofis I., Tutmoses I., Tutmoses II., Tutmoses III., Amenofis II. — Miketta (Der Pharaon des Auszuges, Freyburg 1903) má za to, že Hebreové vytáhli z Egypta za panování Amenofise II. (1448—1420). — Jiní zase se domnívají, že Ramses II. (1292—1225) byl oním fa-

Na západě uzavíralo cestu vysoké pohoří, které na jihu sahlo až k samému moři Rudému, na východě byl přechod kanálem „Jam-suf“ chráněn dvěma pevnostmi, na severu stálo egyptské vojsko — jízda. Hebreové — Israelité byli jako v kleci, — a tu se ukázala péče Jahvova o lid. Na rozkaz Jahvův přistoupil Mojžíš k úžině mořské, dotekl se jí rukou, — i počal váti silný severozápadní vítr, který vernal vody z mělké úžiny jak k jihu do Rudého moře — do tak zv. jezer Slaných — tak k severu do jezera „Timsach“, a Israelité přešli volnou prostorou několik kilometrů širokou. Když se rozednívalo, vrhlo se za nimi egyptské vojsko, — ale pojednou vítr přestal na pokyn Mojžíšův váti a vracející se vlny zatopily pronásledovatele. — Tento zázrak vryl se hluboko v srdce Israelitů, neboť poznali, jak mocný jest Jahve. — Než dobrý tento dojem netrval dlouho. Israelitům nastala cesta vyprahlou pouští, nebyli zvyklí ani žízni, ani hladu, v Egyptě bylo vody, masa, ryb a zeleniny dosti. Žízňiví a hladový lid často se bouřil, a toho použilo kněžstvo Mojžíšovi nepřátelské a ponoukalo k návratu. Opět a opět zasáhl Jahve. Hořké vody upraveny jakousi rostlinou na sladké, silný víchor donesl řízením Božím davy křepelek, jak až dosud se tam děje, „man-manna“, suchá pryskyřice stromu tamariskového přispěním Jahvovým zázračně rozmnožena a výživnou učiněna,¹⁾ jen aby se lid upokojil. — Israelité dostali se z moci egyptské

raonem, který utiskoval Hebre, a Meneptah (1225—1215) oním faraonem, za jehož vlády vytáhli Hebreové z Egypta. H. M. Wierner (The Date of the Exodus, Boston 1916) zastává názor, že Hebreové vytáhli z Egypta v II. roce panování faraona Meneptaha. — Jiní soudí opět jinak.

¹⁾ Man-manna biblická byla malá, bílá zrnka, chutnala jako koláč s medem, čímž vším jest jasně označena zevnější podoba manny. Mannu jako vše jiné popisují Hebreové, ano Bůh sám mluví k Hebreům, podle její zevnější podoby. Rosa padala s nebe; dokud nenapadla rosa, nebyla manna viděna, když však zmizela mlha, která přinesla rosu, tu byla i viděna manna, pokrývající s rosou zemi. To stačilo, aby manna byla nazvána chlebem s nebe sestupujícím.

V otázce manny biblické nemáme žádného skutečného ústního podání, proto nesmíme „a limine“ zavrhnouti názory oněch, kteří přirovnávají mannu biblickou k nějakému úkazu — jevu přírodnímu, pak-li jen nevysvětlují mannu biblickou pouze příčinami přírodními. Něco podobného jsme viděli při ranách Egyptských, při přechodu moře Rudého.

Poněvadž zázraky jsou zjevy, které překračují hranice přírody, závisí lepší poznání zázraků na důkladnějším poznání těchto hranic přírody a vysvětlení zázraků musí se též přizpůsobiti tomuto důkladnějšímu poznání hranic přírody. Tak bude kráčet pokrok posvátného výkladu s pokrokem věd. Posvátný výklad nebude tak činiti ústupků vědám profanním, nýbrž bude na vědách profanních požadovati oné povinné splátky, kterou dluží vědy profanni svému Tvůrci.

Man-manna egyptská, jak ji známe z nápisů egyptských, a dnešní manna arabská pochází ze stromu tamarisku mannoplodného (tamarix mannifera), asi 6 metrů vysokého který roste v některých údolích pobřežní pouště Arabské. V měsících červnu až srpnu zvláště oněch roků, které jsou bohaty na deště, v době největšího horka vydává kůra kmene a větví tekutinu podobnou medu, která z rána visí na kmeni, větvích a listech a padá k zemi. Jsou to kuličky — zrnka bílá velikosti hrachu, která, pak-li se ráno seberou, paprsky slunečními se rozpouštějí, jinak však tvrdnou na způsob vosku. Chutí se podobají koláčím a dodávají jak chuti tak čichu jakéhosi aromatu. Arabové sbírají tuto mannu, vaří, čistí, uschovávají ji pro svou potřebu, přimíšují ji do přesných chlebů a přilévají na způsob medu, ponořují chléb do manny. Mají za to, že manna padá s nebe.

sice, ale byli napadáni kočovnými Amalekity; přispěním Božím a za vůdcovství Josuova byl Amalek přemožen, a proti Amalekovi byl pod přísahou prohlášen národní boj.

Israelité dospěli konečně do vlastního území Madianitů a utábořili se v pohoří Horeb (hebr. Choreb) pod posvátným vrcholem Sinajem.¹⁾

§ 7. Pobyt Israelitů u Sinaje (Exod. 19² — Num. 10¹⁰).

a) Bůh chtěl přivést četné potomky Abrahamovy do země Abrahamovi zaslíbené, chtěl jim dáti tuto zemi, kde se měli vyvinouti ve společnost vzornou pro všechny ostatní národy a symbolickou pro říši Mesiášovu. Aby byl účel tento dosažen, bylo třeba vštípit lidu vznešený význam tohoto poslání, bylo třeba spojit kmeny v jediný národ, dáti mu ústavu. To mělo provedeno býti pod horou Sinajem. Místo toto účtě

Na první pohled jest zřejmo, že tato obyčejná manna má jakousi podobnost s mannou biblickou, avšak manna biblická měla některé vlastnosti, kterých postrádáme u manny obyčejné: 1. Obyčejná manna nevyskytuje se v celém onom území, v němž byli Hebreové podle bible syceni mannou, 2. Manna obyčejná nezapáchne, jak zapáchla podle vypravování bible (Exod 16) manna některých neposlušných Israelitů, kteří nasbírali více než dovoleno. 3. Manna obyčejná objevuje se toliko po tři měsíce (od června do srpna) každého dne - soboty nevyjímaje.

Tedy manně přírodní — obyčejné dal Bůh všemohoucí a nejvyšší moudrý některé nové vlastnosti, aby ukázal svou dobrotu a štědrost k národu vyvolenému; neživil ovšem Hospodin lid israelický mannou každého dne jeho čtyřicetiletého putování pouští, nýbrž manna byla poskytována lidu jen tehdy, když lid v poušti nebyl s to, aby přirozenými prostředky opatřil sobě nutnou potravu. Měliť Israelité jinak svá stáda, měli mléko, měli po dobu svého pobytu při pobřeží mořském ryby, kupovali potraviny od různých kmenů, jejichž územím táhli, a od procházejících karavan. Jedli Israelité podobně jako dnešní kmeny v poušti datle, obdělávali v údolích pole, kdykoliv delší dobu v některém území (na př. u Sinaje, u Kadeš, v Moabsku) prodlévali.

Nadpřirozený charakter biblické manny jeví se i v některých okolnostech, jimiž Bůh mannou tuto ještě před jejím příchodem označil; v oné manně, která, poněvadž byla od některých ještě pro druhý den uschována, zapáchla a hněla. Též ona okolnost, že manna biblická padla v takovém množství, že se jí toho dne mohli nasytiti tak přečetní příslušníci národa israelického, jakož i ona okolnost, že objevení manny biblické nebylo jako u manny obyčejné vázáno jen na dobu tří měsíců, nedá se plně vysvětliti bez zvláštního zákroku Božího — bez zázraku.

¹⁾ S Musilem kladu Sinaj ne na dnešní poloostrov Sinajský, nýbrž dále do Arabie východně od zálivu Elanitského, do země Madian. Viz o tom dr. Alois Musil: Im nördl. Hegáz (Anz. d. Wien. Ak. 1911) 18 a Arabia Petraea II/1, kde Musil hledá Sinaj v dnešním vulkanickém „El-Bedr“.

Podle Písma sv. St. z. ležela hora Sinaj mimo dosah vlivu egyptského, v území Madian, jižně od Edomska, Faranu a pohoří Seir, tedy jiho-jihovýchodně od zálivu Elanitského. Zde hledají horu Sinaj všichni básníci žalmů a proroci, sem jí klade i Josephus Flavius ve svých „Antiquitates Jud“, sem jí klade i židovská tradice dochovaná nám v „Midraš“. Dnešní Sinaj na poloostrově Sinajském neodpovídá poloze biblického pravého Sinaje. Neboť na blízku dnešní hory Sinaje byly v době východu Israelitů z Egypta dvě silné egyptské pevnosti obsazené silnou posádkou; veškeré kmeny zde tehdy tábořící byly pod vládou egyptskou, takže nebylo možno, aby sem Mojžíš byl táhl, neboť byl by zajat od egyptských vojáků anebo byl by vydán tamějšími náčelníky. Jako dnes tak i tehdy byla by egyptská vláda uvěznila ty neb ony náčelníky, pokud nebyl by vydán uprchlík zdržující se v jejich území kmenovém. — Teprve počínajíc 3. stoletím po Kr. klade se Sinaj na dnešní poloostrov Sinajský.

jediného Boha zasvěcené, výborně se k tomu hodilo. Lid byl tu jist jak před útoky Egyptanů tak před útoky jiných kmenů, neboť byl v území přátelských Madianitů. Byly zde četné prameny, hojnost vody, v údolí pastva pro dobytek, blízké moře, jakož i karavanní cesta skýtala příležitost k opatření pokrmů. Lid nepodléhal zde žádnému svůdnému vlivu a mohl se úplně a cele oddati stykům s Bohem.

b) Bůh použil Mojžíše za prostředníka mezi sebou a lidem. Dal lidu znovu oznámiti svou vůli a se ho tázati, zda-li chce s Ním uzavřít smlouvu. Lid byl ochoten, a nyní byly lidu oznámeny základní podmínky smlouvy. Téměř všechny tyto základní podmínky byly již lidu známy, poněvadž spočívaly na právu přirozeném, jen ustanovení svěcení dne sedmého bylo novým. Lid měl se zavázati, že bude těchto deset přikázání — základních podmínek zachovávat, a Jahve mu slíbil, že povede lid zvláštním způsobem ku spáse a že z národa israelického vzejde Mesiáš. Těchto deset přikázání bylo napsáno na 2 kamenné desky, lidu bylo předčítáno a symbolickým pokropením krví Bohem a lidem podepsáno. Bůh prohlásil lidu, že jej ihned povede do zaslíbené země, že mu dá královské kněžství a dopomůže lidu k největšímu blahobytu.

c) Lid se radoval, ale kněží se báli. Nedůvěřovali kněží, že Jahve prohlásí je za královské kněžstvo, neboť jejich snahy směřovaly ne k Bohu, nýbrž k vlastnímu blahobytu. Proto vším právem se obávali, že budou zbaveni svého úřadu. Aby tomu předešli, použili nepřítomnosti Mojžíšovy v táboře a podnítili lid ku vzpouře proti Jahvovi. Stará z Egypta známá bohoslužba měla býti opět zavedena, — Jahve měl býti pod podobou býka pohanským způsobem uctíván. Áron dal se k tomu pohnouti, ano je i podporoval. — Než zatím byl již osud těchto nevěrných kněží a odbojného lidu zpečetěn a Jahvem rozhodnut. Kněží měli býti zničeni, lid neměl býti uveden ihned do země zaslíbené, na místě královského kněžstva mělo býti ustanoveno kněžstvo z kmene „Levi.“

d) Když bylo modloslužebné kněžstvo zničeno a lid hrozbou Jahvovou zstrašen, nenašel Mojžíš žádného odporu. Na rozkaz Jahvův upravil Mojžíš ústavu národa vyvoleného. Sestavil řád mravní, společenský, liturgický. Základem řádu mravního bylo deset božích přikázání, požadavků to většinou zákona přirozeného každému člověku vštípeného. Základem řádu společenského byl prostý životní způsob patriarchů, základem řádu liturgického byla nová ustanovení o kněžstvu z kmene Levi a obětích. Velmi četné z těchto zákonů byly již dlouho užívány; u Sinaje byly toliko sebrány, očištěny od přídavků pohanských, doplněny a ve jménu Jahveho jakožto nejvyššího soudce a vládce promulgovány.

§ 8. Od hory Sinaje až do Kadeš (hebr. Kādeš.) (Num. 10¹¹—19.)

a) Přes rok zůstal Israel v pohoří Horeb v území madiánském. V té době podařilo se Mojžíšovi odstraniti staré náčelníky kmenové a jmenovati na rozkaz Jahvův náčelníky Jahvovi oddané.

Vzal těmto náčelníkům soudní moc, kterou dal zvláštním soudcům na radu Jetrovu jmenovaným, přidružil do jednotlivých kmenů hebrejských

příslušníky cizích kmenů hebrejských (na př. Genesity přidružil k Judovi) a získal v nich oporu. Náčelníkem všech kmenů nestal se Ruben, nýbrž Bohem předurčený, Mojžíšovi věrný Juda. Tím způsobem byla zesílena naděje, že se ústava Mojžíšem po vůli Jahvově prohlášená ujme, — ale než se ujala, mnohá vypukla bouře.

Mojžíš nastoupil pochod od Sinaje k jihovýchodnímu pomezí zaslíbené země cestou nejkratší. Znamení služby mu prokazovala madianská čeleď „Kenitů“ (Kenovců), která sloužila Israelitům za rychlé hlídky. Území Seir, kterým se ubírali, jest pusté, jest tam málo vody, a proto často reptal lid proti Mojžíšovi.

b) Když dospěli Israelité k samému pomezí země zaslíbené, byli vysláni vyzvědači shlédnouti zemi. Navštívili různé končiny a, když se vrátili, tvrdili, že není možno země dobýtí. Bylyť doliny v moci egyptské, obsazeny vojskem egyptským, pohoří pak bylo rovněž chráněno četnými pevnostkami. Israelité nechtěli táhnouti rovinami, mínili se dáti nejkratší cestou vedoucí po hřebenu horském od jihu k Hebronu, ale slyšeli, že i tato cesta jest střežena kočovnými Amalekity, kteří tábořili na jihu Kanaanu, a též různými menšími kmeny amorhejskými, a když uslyšeli, že není možno, aby i touto cestou sobě vynutili průchod, zmocnilo se jich zoufalství. Marně napomínali dva vyzvědači, Josua a Kaleb, k důvěře v Boha — lid chtěl zpět do Egypta.

c) V bouřlivém shromáždění zrušena ústava Sinajská, Mojžíš zbaven vůdcovství, staří dědiční náčelníci opět dosazeni a lid chtěl zpět do otroctví egyptského. Nešlo mu o svobodu náboženskou a politickou, chtěl ukojit své nejnižší žádosti a zaprodati sebe na vždy. Jen malá hrstka zůstala věrna Mojžíšovi, — snad ti nejmladší, kteří byli přístupnější slovům a prosbám Mojžíšovým, — ostatní nechtěli znáti ani Jahveho, ani nového kněžstva, ani stánku úmluvy, — — ničeho z dané ústavy.

d) Při této příležitosti přesvědčil se Mojžíš, že s tímto pokolením, které vyrostlo v otroctví, nemůže založiti národa a nemůže dojiti cíle Bohem stanoveného. — Tu přispěl Jahve ku pomoci. Prohlásil, že ani jediný z těchto vzbouřenců nevstoupí do země zaslíbené, že však ani jediný z nich neužije Egypta. — Ihned oddělili se věrní od vzbouřenců, věrní obklopili Mojžíše a svatyni a nechtěli připustiti, aby byla odnesena. Zastrášení jsouce hrozbou Jahvovou, prohlásili nyní vzbouřenci, že chtějí ihned táhnouti do zaslíbené země, — a nastoupili pochod. Byli však kočovným náčelníkem Aradem zpět odrazeni a poraženi a zahanbeni vrátili se k Mojžíšovi. Jejich osud byl rozhodnut, — — měli zemřít v poušti.

§ 9. Apostasie (odpad) v Kadeš (Num. 20 — 21²⁰).

a) Velká část Israelitů věděla, že neužije ani Egypta ani zaslíbené země a v tomto zoufalém postavení nedbala ani na Jahveho ani na Mojžíše. Israelité Jahvovi věrní kazili se příkladem spoluobčanů a těžce nesli, že jsou odsouzeni k dlouhému pobytu v poušti. Jen příležitosti a pohnůtky bylo třeba, aby rovněž od Jahveho odpadli, — a příležitost tuto poskytl Mojžíš sám. — Duševní stav tohoto velikána byl v této době velmi smutný. — Lid, s kterým se tak dlouho zabýval, měl z větší části zahynouti, a on,

Mojžíš, nevěděl, jestli mladší pokolení se rovněž Jahvovi nezprotiví. — A to se brzy stalo. — Ze strachu před náčelníky amorhejskými odtáhli s jihu území země zaslíbené, a v poušti, kde tábořili, nebylo vody. Mojžíš měl na rozkaz Jahvův vyvésti ze skály vodu. Ale pochybuje o milosrdenství Božím a neuznáváje lid za hodna tohoto zázraku nevyplnil rozkazu Jahvova tak, jak byl dán, pročež se lid domníval, že ani Mojžíš nedůvěřuje již Jahvovi. — Pohnůtkou a příležitostí k úplné apostasii byla dána.

b) Veškeren lid, staří i mladí, zrušili slib Jahvovi daný, neobětovali, nedbali ustanoveného řádu a sloužili pouze svému tělu. Bližších zpráv o této smutné době, která trvala 38 let, nemáme, ale ještě za proroka Amosa kolem začátku 8. století před Kristem byly obšírnější zprávy. Jak si počínal Mojžíš, jest nám neznámo. Zdá se, že zůstal při svatostánku v Kadeš, kdežto lid popásal stáda a tábořil v různých krajích mezi Mrtvým a Rudým mořem. V této smutné pro národ israelský době zemřel bratr Mojžíšův Áron při hoře Hor,¹⁾ v této době to bylo, kdy Jahve trestal lid israelský různými bédami: na př. ohnivými hady²⁾ atd.

c) V polovici II. tisíciletí před Kristem nastalo velké posunování národů sídlících v jižním Rusku. Národové tito, známí pod jménem „Chittim“, založili velkou říši v Malé Asii a odtud podnikali výpravy do krajů severně od Libanonu ležících ba i do Libanonu samého, a podařilo se jim opanovati pohoří Libanonské. Tehdejší pánové Libanonu, Amorhejští, posunovali se k jihu a spojivše se s pradávými obyvateli hor jak na pravém tak na levém břehu Jordanu a Mrtvého moře založili mnoho městských království. Nejdůležitější bylo na východě království Sehonovo s hlavním městem Hešebonem a odtud severně království Oga Bašanského. Mimo Amorhejce tlačili se do Palestiny různí hebrejští „Chabiri“, jak se dovídáme z listů Tell-el-Amarnských.³⁾

§ 10. Z Kadeš až k Jordaeu (Num. 21²¹—Deuteron.)

a) Moabci, kteří byli kmenově zpřízněni s Israelity, pozbyli skoro polovice své země na Amorhejce a obávali se, že bojovný král amorhejský Sehon si je podmaní. Poslali proto posly k Mojžíšovi a prosili jej o pomoc. Mezitím zemřeli všichni starší Israelité a na poušti vyrostl nový, svobody

¹⁾ Pozdější tradici, která hledá horu Hor ve Východním Edomsku při městě Petře v dnešním Džebel Nebi Harun (= hora proroka Arona) označuje Musil za nesprávnou. Musil, Arabia Petraea, II./1 113nn.

²⁾ Proto ohniví, poněvadž měli barvu ohnivou, aneb poněvadž po jedovatém jejich uštknutí rána jako oheň páčila a rozpalovala.

³⁾ R. 1887 bylo nalezeno ve zříceninách Tel-ell-Amarny na východním břehu nilském mezi Tébami a Kairem, kde dříve bylo hlavní sídlo krále Amenofise IV. (Chu-en-Aten), zvané Chut-Aten, několik dřevěných skříní naplněných hlíněnými tabulkami, popsanými písmem klinovým. Tabulky tyto představují část zahraničního archivu z dob egyptských králů Amenofise III. a IV. Jsou to listy psané králi babylonskými a assyrskými, hlavně však místodržiteli palestinskými na egyptského Faraóna. V těchto listech se děje zmínka o „Chabiri“, kteří se snaží vniknouti do Palestiny, proti nimž prosí místodržitelé palestinskí Faraóna o pomoc. Listy tyto se přechovávají v museu Berlinském a v Londýně v museu Britickém. Byly vydány jako V. svazek sbírky „Keilinschriftliche Bibliothek, Berlin.“

milovný lid. Přišla doba, kdy Jahve chtěl uvést svůj lid do zaslíbené země — a prosba Moabců dala k tomu výbornou pohnůtku — příležitost.

Israelité opustili pastviny v proláklíně Arabě (proláklna Araba táhne se od Mrtvého moře až k Elanitskému zálivu Rudého moře), prošli území Choritů a dospěli od východu do Moabska. Šon byl u Jachzy (kn. Soudců 11²⁰) poražen, hlavní město jeho Hešebon dobyt a brzy bylo dobyt i království Bašan. Stánek úmluvy stál v rovině mezi Jordanem a severovýchodním okrajem Mrtvého moře. Zde bylo i středisko Israelitů, kteří tábořili se svými stády v různých krajinách Moabska.

Jakmile Israelité se zmocnili dobyté země, přihlásil se nejstarší kmen Ruben a chtěl se zde usadit. Prvorozený má právo svobodné volby, k Rubenovi přidružil se kmen Gad a některé rody kmene Manasse. Mojžíš vyplnil jejich žádost za podmínky, že budou příště podporovat ostatní kmény israelské při dobytí Západojordánska. — Když Moabci poznali, že Israel nemíní vrátit jejich dobyté země zpět, povolali proroka Jahvova, Hebrejce-Aramejce Balaama, aby zlořečil Israeli. Balaam se dostavil a místo zlořečení poželal Israele, v prorocké, Jahvem dané extasi předpověděl příští světový mesiánský význam Israele, — a Moabci nechali Israele na pokoji.

b) Israel požíval úplného klidu, — a nyní přišla doba, aby byla Jahvovi u Kadeš zrušená smlouva opět obnovena. Stalo se tak na nivách moabských. Mojžíš musel vypracovat novou smlouvu, která obsahovala pět hlavních ustanovení (tak zvaný moabský pentalog na rozdíl od sinajského dekalogu, který obsahoval 10 hlavních ustanovení—příkázání). Ustanovení tato byla slavnostně předčítána, lidem přijata a při stánku uložena. Tato smlouva obsahovala nejen požehnání, nýbrž i hrozby, byly ohlášeny tresty na každého, kdo této svobodně uzavřené smlouvy nezachová. — Tímto způsobem byla ústava znovu obnovena a všechna ustanovení nabyla ihned platnosti.

c) Obnovením smlouvy a ústavy dokončil Mojžíš své velké životní dílo, — dovedl lid až na hranice zaslíbené země, z roztržitých kmenů vytvořil celek, národ s jediným pojítkem — Jahvem, jedinou řečí, společným cílem. Plného uskutečnění své práce Mojžíš neviděl, za zlý příklad u Kadeš daný nedovolil Jahve, aby vkročil do zaslíbené země, — měl zemřít na levém břehu Jordanu. Doprovázen jsa Josuou, Eleazarem, synem Aronovým a některými starešinami vystoupil na vrchol Nebo, rozhlédl se po zelených stránkách zaslíbené země a zemřel. Pochován byl od Josuy a jeho pomocníků v údolí severně od hory Nebo.

§ 11. Dějiny Josuovy (Kn. Josue). (Asi od r. 1440 př. Kristem.)

Fr. Hummelauer: Commentarius in librum Josue, Parisiis 1903; Schenz: Das Buch Josua, Wien 1914; Oetli: Die Bücher Deuteronomium, Josua, Judges, München 1893; C. Steuernagel, Die Einwanderung der israelitischen Stämme in Kanaan, Berlin 1901; K. Miketta: Palästina in der ägypt. Politik vom Beginn des zweiten vorchristlichen Jahrhunderts bis zur Eroberung Kanaans, durch die Hebräer, Weidenauer Studien I, Weidenau 1906; E. Sellin: Gilgal. Ein Beitrag zur Geschichte der Einwanderung Israels in Palästina, Leipzig 1916, a. j. a. j.

a) Po smrti Mojžíšově vedl Israele Josua (hebr. Jehôšú'a), syn Nunův. On měl dobyt a rozdělit vlastní zaslíbenou zemi. Roviny země zaslíbené obzvláště úrodné pobřeží Středozemního moře, byly osazeny prastarým posemitštěným obyvatelstvem původu kananejského (chamitského). Horstvo osazeno bylo zbytky prastarých kmenů domácích a nově přistěhovanými Amorhejci, kteří vládli. Doliny měly četné posádky egyptské pod svrchovaností Faraonovou, horstvo bylo samostatno a rozděleno v četná království, t. j. každá obec tvořila s nejbližšími osadami království, jehož králem byl starosta. Z těchto kmenů pohorských bylo Israelitům nepřátelských zvláště sedmero, kterážto kmény se vždy vypočítávají a těmto sedmero kmenům vyhlášena vyhlazovací válka (hebr. cherem). Všichni příslušníci těchto sedmera kmenů, kteří byli polapeni se zbraní v rukou anebo jejichž osady po dlouhém odporu byly dobyté, měli býti povražděni. O ostatních kmenech není v bibli zmínka, jak s nimi mají Israelité nakládati. — I příslušníci oněch sedmi kmenů byli ponecháni na svobodě, jakmile přijali náboženství Israelovo. Důkaz toho podává každá kniha Starého zákona, neboť, abych jen něco uvedl důkazem, sídlí Israel mezi domorodci, kteří na příklad za Davida dostupují vysokých úradů.

Jedním z kmenů, kterým byl vyhlášen cherem — vyhlazovací válka, byli Kananejští z Jericha. Tito s ostatními osadami obsadili veškeré přechody dolního Jordanu a bránili Josuovi v přechodu. — Tu zakročil Jahve ve prospěch Israele. — Řízením Božím přinesl Jordan jarními vodami rozvodněný spousty stromů a půdy, řečiště se severně od Jericha ucpalo a vody Jordanu vylily se do nížiny, která obklopuje na východě pahorky uzavírající vlastní řečiště, a stékaly touto nížinou do Mrtvého moře. Israelité stáli na pahorcích při samém řečišti, — na rozkaz Jahvův prošli řečištěm vody prázdným a zastrašení Kananejci neodvážili se odporovat. Sotva byli Israelité s archou úmluvy na pravém břehu Jordanu, provalily vlny z přinesených stromů, půdy a kamení nakupenou hrází a tekly starým řečištěm. V osadě Gilgal postaven svatostánek a tam zůstal též tábor lidu. Vojsko s Josuou v čele oblehlo Jericho a hrazené toto město padlo brzy opětovnou zvláštní pomocí Jahvovou. — Snad Jahvem právě v té době dopuštěné zemětřesení rozbořilo hradby. — Z usazených v Jerichu Kananejců dána milost toliko čeledi Rahab, neboť Rahab, která přijala pohostinu israelské vyzvědače ve svém domě a jim byla nápomocna, byla vyvolena Jahvem, aby z jejich potomků vyšel Mesiáš.

b) Z Jericha podnikl Josua se svými válečníky pochod na západ a zmocnil se několika měst. Zvěst o jeho vítězstvích rozšířila se brzy do

okolí, a tak mnohé město bálo se a hledělo, aby s ním uzavřelo smlouvu. Tak učinili stařešinové města Gabaonu, a Josua ponechal jim politickou a náboženskou svobodu.

Tím vzrostla moc Josuova a králové jižních měst obávali se přepadu. Za vůdcovství krále z Jebusu (Jebus = pozdější Jerusalems) učinili útok a u Gabaonu došlo k bitvě. Josua zvítězil, ale právě v okamžiku, kdy se chystal pronásledovati poraženého nepřítele, zatemnilo se nebe a velké krupobití sneslo se na bojující.

Tím bylo zabráněno Josuovi, aby využil svého vítězství, proto prosil Jahveho o pomoc, — a ihned zmizely mraky a sluneční svit umožnil pronásledování nepřítele Israelem.¹⁾ Josua zmocnil se králů a měst, nezanechal však v městech žádné posádky, tak že tato města po návratu Josuově do Gilgal učinila se opět samostatnými.

c) Z Gilgal podnikl Josua válečné tažení proti králům, kteří sídlili v pohoří jihozápadně od jezera Genezaretského. Dům Josefův, hlavně kmen Efraim, k němuž patřil i Josua, chtěli mít toto území.

d) Když bylo pohoří kmenem Efraim obsazeno, mohla být archa úmluvy přenesena do Bethelu. Nyní toužil i Juda po samostatném území a jsa podporován kmenem Simeon odtáhl na jih, zmocnil se Hebronu a poznenáhla celého okolí; a tak stal se Hebron střediskem území kmene Juda, s nímž na jižní hranici spolubydlil kmen Simeon.

e) Z Bethelu byla přenesena archa úmluvy do Silo (hebr. Šilo) ležícího dále na sever v území Efraim. Tam byl též hlavní tábor. — Když, jak již podotknuto, byli zatím Ruben, Gad a polovice kmene Manasse (hebr. Menaše) dostali úděl na východě Jordanu, Juda a Simeon si byli dobyli země na jihu západně od Mrtvého moře, Efraim pak si byl přisvojil střed zaslíbené země západně od Jordanu, — toužilo i ostatních sedm kmenů po vlastním území a bylo jim přiřknuto určité ohraničené území, ale každý kmen byl povinen, aby si vlastní silou přiřknutého území vydobyl. Mnohé kmeny nedávaly však na jevo mnoho odvahy, — proto se raději spříznily s domorodci aneb se jim i podrobily, — a tak se stalo, že mnohé z těchto kmenů sídlily pod cizí nadvládou ve svých údělech.

f) Josua nebyl s to, aby lid přivedl úplně na lepší cestu. Shledáváme se před smrtí Josuovou tu a tam s neutěšenými poměry v Izraeli. Ruben, Gad a polovice kmene Manasse, kteří dostali své úděly ve Východojordanu, chtěli si zřídit samostatné bohoslužebné středisko, postavili v Západojordanu na pravém břehu Jordanu — pravděpodobně v Gilgal — velký oltář (Jos. 22). Příčiněním Josuovým dali se však odvrátiti od tohoto svého počínu. — V Sichem, v blízkosti hor Garizim a Ebal, odbyvá se před smrtí Josuovou velké shromáždění stařešin a lidu izraelského. Josua předkládá shromážděným znovu uzavřenou smlouvu s Jahvem. Stařešinové a lid slibují zachovávatí tato ustanovení, kterážto byla připojena k dřívějším ustanovením Mojžišovým. — Po své smrti byl Josua pochován v městě Thamnatsare, rod jeho byl brzy na to vyhuben.

¹⁾ Tímto způsobem vysvětlují toto místo bible katoličtí exegetové Hummellauer (l. c. str. 143—248), A. v. Hoonacker, a j. Podobně, ale poněkud jinak, J. v. Mierlo.

§ 12. Dějiny doby Soudců (Kn. Soudců).

(Así od r. 1380—1020 př. Kr.)

Frant. Hummellauer: Commentarius in libros Judicum et Ruth, Parisii 1888; Lagrange: Le Livre des Juges, Paris 1903; Zapletal V. O. P.: Das Buch der Richter, Münster i. W. 1923; Sloet: Das Buch der Richter, Herzogenbusch 1904; Jar Sedláček: Kniha Soudců, Praha, 1910; Seyring: Die alte israelit. Religion in den Heldengeschichten des Richterbuches, Hamburg 1902; J. S. Renzer: Die Hauptpersonen des Richterbuches in Talmud und Midrasch. I. Simson, Berlin 1902; V. Zapletal O. P.: Der biblische Simson, Freiburg-Schweiz 1906; a j.

a) Israelité bydleli ve čtyřech územích od sebe oddělených obyvatelstvem domorodým, ba i v těchto územích promíšení byli obyvatelstvem domorodým sobě poplatným. Nábožensky a politicky bylo však toto domorodé obyvatelstvo samostatno. Nejsevernější skupinou byly kmeny sídlící v Galilei: Ašer v Přímoří, Neftali u jezera Genezaretského. Nejseverněji sídlil v této skupině kmen Dan, nejj jižněji Zabulon. Všechny tyto kmeny byly závislé na Sidonských a Tyrských, kteří měli zde mnoho pevností.

Od druhé střední skupiny izraelské byly tyto kmeny odděleny rovinou Jesraelskou, kterou obývali Kananejci. Pouze kmen Isachar souvisel částečně při pohoří Gilboa s touto druhou skupinou osazenou syny Josefovými: na severu Manassesem, na jihu Efraimem. Hornaté území této skupiny bylo úrodné, a též zde zůstalo několik měst, tak Sichem, v moci Kananejců. Jihovýchodně hraničil s tímto efraimským územím Benjamin, jihozápadně byla původní sídla Danovců. Na jihu odtud rozprostíralo se území Jebusu (pozdějšího Jerusalema), kteréžto území Israelité nemohli dobýt, takže kmen Efraim se nemohl s nejj jižnějšími kmeny Juda a Simeon, které tvořily třetí skupinu, stýkati.

Středem této třetí skupiny byl Hebron, kteréžto město patřilo cizímu, s Judou spojenému kmeni Genesisů. Jiný cizí kmen, — kmen Kenitů (Kainovců), z rodu kněze Jetra, — tábořil na jihovýchodě území Juda, a Simeon obýval jihozápadní svahy území Hebronu. Území Judovo byla drsná, málo úrodná hornatá země, která na východě přechází v poušť a Mrtvým mořem pozbývá veškerého spojení s východními kmeny; na jihu a sice u města Bersabe hraničilo území Juda s říší Edomskou. Na západě rozprostírá se až k břehům Středozemního moře rovina Šefelá, která patřila nedávno přistěhovavším se Filišťanům.

Čtvrtou skupinu tvořily kmeny východojordané. Neměly se kmeny palestinskými (západojordanými) žádného spojení, neboť rokle Jordanská až 1700 m hluboká překáží ve styku. Na jihu sousedila tato skupina, k níž patřil Ruben, Gad a polovice kmene Manasse, s výbojnými Moabci, na severu s rojovnými Aramejci, na východě otvírá se širá poušť s četnými madianskými a ismaelskými kmeny.

Zeměpisné osamocení těchto čtyř skupin izraelských a jejich promíchání obyvatelstvem domácím — domorodým mělo smutné následky v životě náboženském.

b) Kmeny izraelské, oddělené ve čtyři skupiny, obklopené cizím obyvatelstvem, nemohly volně putovati ku stánku do Silo, z čehož nutně ply-

nulo, že si zřizovaly oltáře ve svém území, že si jmenovaly vlastní kněžstvo, obětovaly svým způsobem a zapomínaly na ustanovení Mojžíšova.

Čteme-li pozorně knihu Soudců, shledáme, že se dá těžko říci něco určitého o postavení kněžstva v době Soudců. Dle knihy Josua jsou kněžími Finees a jeho synové z rodu Eleazara, syna Áronova. Dle první knihy Samuelovy pochází velekněz Heli z rodu Ítamara, syna Áronova. Jak se to stalo, že oprávněná rodina Eleazarova prvního místa pozbyla, nevíme. A velekněz Finees nesídlil neustále v Silo, kde podle tří poznámek knihy Soudců: 18³¹, 20²⁷, 21¹⁰ stál v době Soudců svatostánek, nýbrž v Silo (20²⁸) a v Gibaat, jak lze pravděpodobně souditi z malé poznámky na konci knihy Josua: Josua 24³³.

V pentateuchu (pěti knihách Mojžíšových) určena jsou zvláštní města levitům, ale skoro žádné z nich v době Soudců levitům ve skutečnosti nepatřilo. Tak Jonathan, syn Gersona, syna Mojžíšova (kn. Soudců 18³⁰), hledá službu a slouží u statkáře Michy, kde jest vlastní oltář a obětiště s *éfo*dem, jakýmsi to znázorněním (soškou) přítomnosti Jahvovy, a dá se přemluvití stěhujícími se Danovci a jde s nimi na sever do Laiš, kdež založí kněžský rod, ač jest to proti ustanovením pentateuchu (= 5 knih Mojžíšových): kn. Soudc. 17, 18. Podobně hledá službu levita betlemský, jehož žena byla usuzována od Benjaminovců bydlících v Gibaat.

Podle toho se zdá, že se obětovalo v této době skoro v každé dědině; čteme v knize Soudců, že obětuji Jiftah, Gedeon na různých místech, obětuje se v Laiš, Ofra, Bethel, Maspá i v Silo. Mimo Jahveho počali Israelité ctít i bohy domácí, nazývajíce je pán = baal (hebr. ba'al), kterýžto název byl přenášen i na Jahveho, takže někdy znamená baal tolik, co Jahve, jindy rovná se baal některému z bohů kananejských. Ba Israelité jsou i při obětech domorodců, a chrám sichemský, v němž uzavřeli Efraimští smlouvu s domorodými Sichemity, se nazývá hned „Baal-Berith“ hned „El-¹⁾Berith“ (kn. Soudc. 9). Boha uctívali pod různými obrazy, což je ještě více přiblížilo modlářství.

c) Israelité nebyli s to, aby se vžili do ustanovení Mojžíšových, a zdálo se skoro, že úplně propadnou modlářství. Proto sáhl Bůh k novým prostředkům, aby přivedl lid israelský zpět na pravou cestu. Dopustil, aby Israel byl sužován nepřáteli; tísnění jsouce bédami uvědomili si Israelité svou chybu, prosili o pomoc, vraceli se zpět k zákonu Mojžíšem danému, Bůh smiloval se nad nimi a posílal jim osvoboditele, které Písmo sv. nazývá „šofetim — soudci.“

Takoví soudci vystoupili někdy v téže době u různých kmenů a podrželi i po přemožení nepřítelů svou moc a svůj vliv u kmenů, které osvobodili.

α) Nejsevernější skupina israelská, hlavně kmeny Isachar a Zabulon, částečně též střední skupina, kmeny Manasse a Efraim, byly velmi tísněny Kananejci, kteří vládli na pobřeží mořském a v rovině Israel. Kananejci odebrali těmto kmenům zbraně a nedovolili žádného průchodu těmito

¹⁾ El = Elohim jest v Písmě sv. název pro Hospodina — Boha.

územími, takže obě tyto skupiny se bály, aby se nestaly otroky Kananejců. V nesnázi vzbudil jim Jahve soudce.

Věstkyně, básnířka a prorokyně Debora rozplamenila své soukmenovce k boji a Barak postavil se jim v čelo a zvítězil u Megiddo, velké to pevnosti na západním okraji roviny Jesrael, nad Kananejci vedenými Sisarou. Po vítězství zapěla Debora překrásnou píseň, která básnicky chválí dobrotu Jahvovu. Dlouhý čas po tomto vítězství těšily se obě tyto skupiny, které tvořily nyní jedinou skupinu, z míru a svobody.

Ale poznenáhla obracely se opět od Jahveho a stará písnička začala znova. Tentokrát přišli nepřátelé s Arabské pouště. Madianci a jiní kočovníci objevili se v čas žní se svými velbloudy, ničili vše a brali, co v domech pozůstalo, s sebou. Každý odpor trestali krvavě a zavraždili na svazích hory Táboru několik efraimských náčelníků.

Znovu úpěl lid k Jahvovi a Jahve zvolil za pomocníka Gideonu čili Jerubbaala z osady Ofra v území kmene Manasse z pohoří Efraimského. Gideon vytrhl s četou 300 mužů na tábor Madianců, poplašil velbloudy, kteří v nepořádek uvedli Madiance samy, takže tito se spasili jen rychlým útekem. Bleskem donesla se zpráva o tom k Efraimovcům, kteří obsadili brody na Jordanu v okolí města Bethšitta nedaleko Abelmecholy (kn. Soudců 7²²) a zajali dva náčelníky madianské. Gideon vrhl se pak i za Jordan na východ a překvapil zde poslední tábor Madianců, které rozprášíl. S velkou kořistí vrátil se zpět, potrestal některá města, která k této ve jménu Jahvově konané výpravě nepřispěla, a zřídil v Ofře vlastní obětiště.

Gideon či Jerubbaal požíval velké vážnosti jak u Israelitů tak i u domorodců, poněvadž obojí trpěli od Madianců. Této vážnosti použil jeho syn Abimelek, zrozený ze Sichemitky, k tomu, aby si zřídil vlastní království. Povařil skoro celou rodinu Gideonovu a byl uznán jak od Israelitů tak i od domorodců králem severní nyní spojené skupiny. Brzo se nepohodl se Sichemskými a padl v nastalém boji. Ač se tento pokus o království — vládu jednoho nezdařil, přece pokus byl tu již učiněn, a severní spojená skupina (Isachar-Zabulon-^{1/2}Manasse-Efraim) toužila po vládě jednoho.

β) Kmeny východní (Ruben-Gad-polovice kmene Manasse) byly na východě Jordánu řídky rozsazeny mezi domorodci a vydány nad to všanc nájezdům beduinským. Již za posledních let Josuových toužili Moabci po nadvládě nad ztraceným svým dřívějším územím. Pozvolna se to dařilo a Eglon, král moabský, vládl nejen nad Východním Jordánskem, nýbrž přešel i Jordan a napadal území Benjaminovo a Efraimovo. Od tohoto nepřítelů vysvobodil aspoň pravý — západní břeh Jordanu odvážný Aod (hebr. 'Ehūd), který Eglona zavraždil a v nastalém zmatku Moabce na východ Jordanu zahnal.

Za nájezdů madianských trpělo Východojordánsko právě tak jako Západojordánsko. Když byli Madianci, jak podotknuto, Gideonem zatlačeni na levý — východní břeh Jordanu, požívali israelské kmeny západojordánské klidu. Ne tak se dařilo východojordánským. Vznikl jim časem nový nepřítel v rostoucí moci Amonska. Celý „Gilead“ (t. j. země východně od Jordanu) byl uveden v porobu Amonců, která byla tak krutá, že lid úpěl

k Jahvovi o pomoc. Náčelníkem těchto kmenů východních v boji za svobodu byl Jiftah, hejtman lupičů, muž drsný, úplně pokleslý do názorů pohanských. Nejlepším důkazem toho jest jeho vyjednávání s Amonci, v němž staví Jahveho na týž stupeň jako Kemoša, boha amonského (kn. Soudc. 11²⁴) a zaslubuje bez rozmyslu Bohu v obět to, co mu z jeho domu první vyjde vstříc. Prvá ho vítala jedinká jeho dcera a Jiftah, věren svému slibu, ji obětoval v obět zápalnou. Na úspěchy Jiftahovy byli žárlivi Efraimovci, obávající se, aby neprohlásil Jiftah samostatnosti skupiny východní; proto podnikli nájezd do Gileadu, ale Jiftah jim položil úklady, obsadil brody jordanské a potřel je tak, že útekem se spasil, kdo mohl. Při Jordánu stáli však stoupenci Jiftahovi a žádali na každém uprchlíku zapírajícím původ efraimský, aby řekl, jak se jmenuje „klas.“ Řekl-li, že se jmenuje klas „šibolet“, byl zabit, poněvadž gileadská výslovnost zní „sibolet.“ Silná ruka Jiftahova spojila kmeny východní, osvobodila je a vzbudila u nich touhu po vládě jednoho právě tak, jak tomu již bylo u severní spojené západojordanské skupiny israelské.

γ) Nejjižnější skupina israelská Juda a Simeon trpěla nejvíce. Na jihu trpěla tato skupina loupežnými nájezdy Edomců a Amalekitů, od západu vnikali do pohoří Filištané. Juda a Simeon nebyli s to, aby se ubránili, a museli všem nepřátelům odváděti poplatky. Shledáváme se s Filištinými posádkami ve všech důležitějších místech území Juda a poznenáhla i v území Benjamin, ano dokonce i v území Efraim. — Tedy dva nejsilnější kmeny israelské Efraim a Juda musejí poslouchati téhož nepřítele, Filištiny. V této době národního zoufalství působil muž jménem Šimson (hebr. Šimšōn), který by se rád postavil v čelo osvoboditelů, nesetkal se však u Israele s pochopením a žádoucím nadšením. Šimson pocházel z kmene Dan a sice z rodu, který zůstal v původním sídle Danovců na pomezí území filištinského. O jeho bojích s Filištinami se dovídáme málo, a z toho, co se dovídáme, vidíme, že jeho snahy nalezly jen málo vlastenců, málo souhlasu. Bojoval svou osobní neobyčejnou silou, na vlastní pěst a sám. Konečně jsa přelstěn Filištinami, zajat, zemřel se svými nepřáteli pod troskami chrámu Marna v Gaze. Současně s ním žil při arše úmluvy v Silo kněz Heli z rodiny Chamaz. Neměl žádného většího vlivu, poněvadž jen málo Israelitů putovalo do Silo a jeho synové dávali špatný příklad. V zoufalém boji s Filištinami byla archa úmluvy zajata, prodlévala dlouhou dobu v městech filištinských a nebyla již zpět přinesena do svatostánku: nýbrž zůstala po návratu v Kirjatjearim, městečku to západně od Jebusu, (pozdějšího Jerusalema). Silo bylo spáleno, potomci Heliho odtud zahnáni, a lid israelský již nedoufal, že nabude staré svobody.¹⁾

¹⁾ Kniha Soudců se zmiňuje krátce ještě o jiných soudcích, jejichž jména jsou Othniel — bojoval proti aramskému králi Kušan-Resa'thaim; Samgar — bránil nejprve Israele rádem proti Filištinám; Thola — chránil kmeny západojordanské; Jair — ochránce kmenů východojordanských; Abesan; Ahialon; Abdon.

§ 13. Doba Samuelova a Saulova (1 kn. Sam. a 1 kn. Paralip.). (Asi od r. 1070 1011 př. Kr.)

Frant. Hummelauer: Commentarius in libros Samuelis, Parisii 1886; A. Schulz: Die Bücher Samuel, I. Halbband, Münster in W. 1919; H. G. Hase: König Saul und seine Zeit, Greiz 1854; W. Casparri: Tronbesteigungen und Tronfolge der isr. Könige, Leiden 1917; K. Budde: Die Bücher Samuel, Tübingen u. Leiden 1902; J. Göttberger: Die Verwerfung des Saul. Festgabe, Freiburg i. Br. 1917; K. Budde: Sauls Königswahl und Verwerfung ZAW (Zeitschrift für alttestam. Wissenschaft) VIII 223—248; a j.

a) Filištané, hetitští přistěhovalci, kteří se byli usadili v rovině Šefelā a přijali semitskou řeč, založili zde pět městských království. Měli pevnou politickou a vojenskou organizaci a velký prospěch z karavanního obchodu, který se ubíral z Jižní Arabie do Gazy, Askalonu, Azotu, Akronu, Gathu. Snažili se, aby se zmocnili severněji ležící roviny Šaron a tak dostali do své moci velkou obchodní silnici vedoucí rovinou Jesrael do Damašku a fenických měst. Poznenáhla se jim to podařilo. Porazili nejprve Israelity u města Afeku, obsadili pahorkatinu Manasse a pozvolna vnikli do pohoří Efraim, které tvořilo jakýsi hrad Israelitů. Silo bylo rozbořeno, kněžský rod musel se utéci na jih a usadil se ve vesnici Nob v území kmene Benjamin. Z pohoří Efraim dobyli Filištané též území Benjamin jakož i severozápadních částí území Juda. — Israel byl úplně zotročen. — Se svobodou mizelo i náboženské vědomí, neboť symbol přítomnosti Jahvovy, archa úmluvy, byl zajat Filištinami, vůči Filištinám se ukázala archa úmluvy bezmocnou a pozbyla proto své staré vážnosti. Zůstala proto archa úmluvy po návratu v Kirjatjearim západně od Jebusu (Jerusalema) a nikdo se nestaral o ni. Svatý stan (svatostánek) byl zachráněn a postaven v Gabaonu, ale poněvadž se ho neujali ani kněží ani žádný prorok, byl i on zanedbáván. Israel viděl se opuštěna ode všech i od Jahveho, on — Israel, před nímž se kdysi trásly cizí kmeny, sloužil neobřezaným Filištinám. Hanba nad touto potupou byla tak velká, že změnila vnitřní život Israelův. Musil se vyskytnouti někdo, jenž by provedl zlepšení, a takový muž byl zde, byl to „vidoucí (hebr. ro'e)“ Samuel (hebr. Šemū'el).

b) Samuel pocházel buď z kmene Efraim anebo z kmene Juda. Byl synem chudých rodičů, — otec jeho se nazýval 'Elkānā —, a od zbožné matky Hanny byl přiveden v útlém věku do Silo, aby sloužil při svatostánku a vzdělával se v náboženství israelském. Veden jsa Helim prospíval ve zbožnosti a vědomosti, takže vynikal nad nečetné spolužáky, kteří se vzdělávali na úřad kněžský neb prorocký. Cvičil se v řádu obětním a v ustanoveních mravních a společenských, aby mohl býti vůdcem lidu a prostředníkem mezi lidem a Jahvem. Když Silo bylo od Filištinů rozbořeno, rozprchli se títo žáci po celé zemi. Samuel odebral se do své rodné obce Rāmā (dnešní Bajtrima) a tam založil novou školu. Jest nápadno, že to nečinil ani Kirjatjearim, kde byla archa úmluvy, ani v Gabaonu, kde byl svatostánek, ani v Nob, kde se zdržovala kněžská rodina, nýbrž v Rāmě, kde byl pouze oltář = bāmā = výsost. Možná, že mu bylo zabráněno působiti v těchto místech, proto obrátil se do svého rodiště a započal činnost, která měla skončiti náboženskou i politickou svobodou Israele.

c) Samuel znal dobře příčinu ztročení svého národa, proto se snažil, aby odstranil tuto příčinu a národu ukázal vyšší cíl. To se musilo státi nenápadně, poněvadž v každé vesnici řádil filišťinský správce. Samuel použil k tomu svých žáků; vypravoval jim prastaré dějiny národa, poukázal je na zázračné činy, které Jahve prokázal jejich předkům, dal svým žákům poznati, proč Jahve nyní lid svůj opustil. Žáci Samuelovi putovali od vesnice k vesnici a za zpěvu a tance vypravovali, co sami věděli. Poznenáhla rozbřesklo se v myslích a srdcích Israele. Israelité pochopili, že ne Jahve opustil národ, nýbrž národ spravedlivého Jahveho, — a byli ochotni obrátiti.

Když byl lid takto připraven, sešli se starostové israelští v osadě Maspa severně od Jerusalema, kde bylo rovněž obětiště, aby porokovali se Samuelem o toužené obnově. Tato schůzka se nelíbila filišťinským správcům, přepadli proto israelské stařešiny — starosty, ale byli poraženi. Vítězství toto, byť nepatrné, bylo pro národ novou vzpružinou na cestě k Jahvovi. Starostové Israelští vyslechli Samuela a slíbili, že se přičiní o to, aby se veškeré kmeny vrátily ke službě Jahvově a službou Jahvovou se spojily v jeden celek. — Než národ chtěl mítí též viditelného představitele této náboženské a politické jednoty, a podle jeho úsudku mohl tímto představitelem býti pouze král, jakého viděl všude u národů okolních.

d) Samuel nesouhlasil s tímto přáním národa po králi, proneseným starosty israelskými, měl na mysli ideálnější svazek s Jahvem. Jahve měl býti dle něho duchovní i světskou hlavou lidu, tak jak tomu bylo za Mojžíše a Josuy, kteří oba nebyli králi. Upozorňoval lid, že moc královská má nejen dobré, ale též stinné stránky, avšak všechny jeho vývody byly marny. Starostové chtěli mítí krále, a Samuel konečně též souhlasil. Starostové se rozešli. Samuel se vrátil do Rámy, a všichni hledali tajně, bojíce se Filišťanů, svého příštího krále. Řízením Božím přišel do Rámy k Samuelovi Saul (hebr. *Ša'ul*), syn Kišův, muž z kmene Benjaminova, z osady Gibaat. Vnuknutím Božím poznal v něm Samuel příštího krále a sdělil s ním své přesvědčení.

Bylo na Saulovi, aby hrdinským činem obrátil na sebe všeobecnou pozornost. Příležitost k tomu se naskytla, když Ammonci oblehli spřízněné s Benjaminovci město Jabez. Mužně vyzval Saul Benjaminovce i ostatní Israel k obraně a osvobodil Jabez. V Gilgal sešel se lid, a Saul ustanoven králem (1 kn. Sam. 11^{14, 15}).

e) Filišťané nebránili tomu, aby Saul byl prohlášen za krále, byli přesvědčeni, že podrží nadvládu i dále. Saul jsa poslušen vůle lidu použil každé příležitosti, aby setřásl tísnivé jho Filišťanů; při tom mu pomáhal jeho syn Jonathan a benjamínský kmen. Poznenáhla zatlačil Filišťany z území Benjamin a Efraim, takže jeho říše se rozprostírala po celé hornaté krajině Efraim. Pomáhal i východním kmenům a jižní část Gileadu byla pod jeho ochranou.

Nyní obrátil se Saul na jih. Kmeny Juda a Simeon mnoho trpěly od kočovných Amalekitů, a, poněvadž již v době Mojžíšově byla proti nim

prohlášena národní válka, tak dostalo se Saulovi vydatné pomoci u všech kmenů israelských. Osvobodil Judu a Simeona, pronásledoval Amalekity prudce až do pouště, zajal jejich tábor. Z vůle lidu, podle národní přísahy měl býti Agag, náčelník, se všemi válečníky a stády obětován před Hospodinen. Saul však použil naskytající se příležitosti, aby sebe, svůj rod obohatil.

Zachránil Agaga a nejpěknější stáda. Tím porušil národní přísahu a urazil city veškerého lidu. Všeobecné reptání našlo mluvčího, Samuela. V Gilgal, posvátném obětišti, vytknul Samuel Saulovi, že se vzepřel vůli Boží i lidu, že ztratil tím důvěru svého lidu a Jahveho, že proto nemá naděje, že se moc královská udrží v jeho rodu (1. kn. Sam. 15). Jistě krvácelo srdce Samuelovi, když takto hovořil s mužem, kterého sám určil a pomazal za krále. Od toho času nesetkal se Samuel se Saulem.

f) Na cestě z Gilgal stavil se Samuel v Betlémě a tam pomazal a určil za krále mladíka Davida z kmene Juda (1 kn. Sam. 16¹³). Učinil tak po vůli Boží, ale ani s Davidem se již v životě nesetkal. Uchýlil se domů a s bolestí pozoroval rozvrat mladého království. Saul znaje odpor, jaký jest mezi lidem proti němu, kterýžto odpor proroci, stoupenci Samuelovi, jistě ještě rozdmýchávali, poklesl na mysl. Chmury a starosti zastínily jasný jeho rozum, když viděl, že dynastie nezaloží a když se mu ani v podnicích válečných dobře nedařilo. Jedinou útěchu nalézal ve zpěvu a hudbě. Povolal si na dvůr četné národní pěvce, z nichž obyčlivě vynikl mladý David z Betléma Judova. Tento byl básnického nadání, měl čistý hlas a na jednoduchém naší kytáře podobném nástroji hrál písně pastýřské i hrdinské z knihy „Války Jahvovy“ a z knihy „Přímého“. Bylo v tom řízení Boží, že David, předurčený král, přišel na dvůr panujícího krále, neboť zde měl příležitost, aby se vzdělal a na sebe pozornost obrátil. Měl zde příležitost, aby se ve stálých potyčkách s Filišťany proslavil. Obzvláště prstonárodním způsobem se pje o tom, jak zabil David kamenem filišťinského siláka Goliáše. Ale i jiné hrdinské skutky vykonal David, takže Saul počal naň žárliti. — A měl Saul proč! — David byl mnohem populárnějším než král Saul, měl v Jonathanu, prvorozeném Saulově, věrného přítele, sličná „Michol“, dcera Saulova, ho milovala a dostala za manžela, — i byl David na nejlepší cestě, aby byl povolán za krále. Saul hleděl se ho zbaviti. Po prvé pokusil se o to, jsa napaden svou zádumčivostí, a když se mu to nezdařilo, tu veřejně usiloval o bezživotí Davido. David byl nucen prchnouti. Našel stoupence v kněžstvu v Nob jakož i ve svém rodu, kteří s ním prchli do hor judských.

Sňatky spřátelil se tu David s mnohými náčelníky Genesitů i Kenitů, ale když Saul i sem jej pronásledoval, byl David vypuzen z území Judova a uchýlil se k Filišťanům. Filišťané byli velmi rádi, že David, pretendent trůnu, uchýlil se k nim o pomoc. Dali mu údělem osadu Sičeleg (1. kn. Sam. 27⁶), z níž činil David výpady proti Amalekitům. Nikdy však se nechopil zbraně proti Israelovi.

Zatím vypravili Filišťané velké vojsko do hor Efraimských; vojsko táhlo rovinou Šaron, proniklo do roviny Jesrael a chtělo vjíti od severu do po-

hoří Efraimovců. Tu se jim postavil na odpor Saul se svým vojskem. Trudnomyslný Saul táže se před bitvou věštkyně v Endor na výsledek nastávajícího boje (1 kn. Sam. 28). Věštkyně předpovídá nezdár a zkázu. — Na pahorcích Gilboa byla svedena bitva, v níž Israel poražen, tři synové Saulovi i s Jonathanem zabiti, a Saul sám, nechtěje přežít zkázu své říše, mečem se probodl a byl dorazen od záškodníka Amalekity, který vzal některé odznaky Saulovy a na velbloudu přijel do Sícelegu k Davidovi, myslé, že bude Davidem odměněn za svůj čin a svou zprávu. David zalkal nad pohromou vlasti, nad pádem Saulovým, dal zavraždit Amalekitu. Ve svém bolu píše dumku, která svědčí o upřímné lásce k Saulovi, k vlasti a Jonathanovi:

„Mysli, Israeli, na ty mrtvé,
kteří padli na tvých výšinách!
Slavní v horách tvých, Israeli, jsou zabiti!
Běda, kterak padli ti hrdinové!

Nepodávejte zprávy o tom v Getu,
nemluvte o tom v ulicích Askalonu,¹⁾
by radost neměly dcery Filištanů,
nejásaly dcery neobřezanců!

Ó pohoří gelboeské!
Rosa ani déšť na tě nepadej,
ani neměj polních prvin,
neb tam byl povržen štít rekův!

Štít Saulův olejem pomazán nebýval,
ale krví zabitých a tukem reků;
Jonathanův šíp nikdy neodskočil
a Saulův meč se nevracel s nepořízenou!

Saul a Jonathan, (ti) milí a libí,
v žití ni ve smrti nebyli rozloučení;
byli rychlejší nežli jsou orlové,
byli udatnější nežli lvové!

Dcery israelské, plačte nad Saulem,
který odíval vás červcem
a dával zlaté šperky vašemu rouchu.
Běda, kterak padli ti rekové v bitvě!

Jonathan na tvých výšinách byl zabít!
Žalost mám nad tebou, bratře muj, Jonathane!
Tys měl půvabu mnoho, velmi mnoho;
tvoje láska byla mi nad lásku žen.

¹⁾ Get (Gath) a Askalon filišťanská města v rovině Šefela.

Jak matka miluje svého jedináčka,
tak jsem miloval já tebe!
Běda, kterak padli ti hrdinové!
A kterak ztraceny jsou válečné zbraně!

(2. Sam. 1¹⁹⁻²⁷)¹⁾

§ 14. Dějiny vlády Davidovy (2 kn. Sam. a kn. Paralip.). (Asi od r. 1013 - 973 př. Kr.)

K některým v § 13 uvedeným pomůckám dlužno uvést: H. Weiß: David und seine Zeit, Münster 1880; M. Meignan: David, roi, psalmiste, prophète, Paris 1888; J. J. Stähelin: Das Leben Davids, Basel 1886; A. Gaupp: Zur Geschichte des Königs David, Halle 1886; C. Callaway: King David of Israel, London 1905; B. Baentsch: David und sein Zeitalter, Leipzig 1907; W. Casparri: Aufkommen und Krise des israelitischen Königtums unter David, Berlin 1919; U. Molsen: David als religiöser u. sittlicher Charakter, Leipzig 1917; a j.

Po porážce na horách Gilboa utekly se zbytky vojska do Východojordska, a Abner, vojevůdce Saulův, dal provolati Išba'ala, syna Saulova, za krále. Išba'al sídlil v Machanaim a musel uznati svrchovanost Filištanů, kteří byli obsadili území Efraim. Zatím navrátil se David do pohoří Juda. Poněvadž byl spřátelen s četnými náčelníky, byl povolán a veřejně pomazán v Hebronu za krále území Juda. Ovšem byl i David pod svrchovaností Filištanů. Osvobodil území Juda ode všech kočovníků a snažil se, aby rozšířil svou říši i na sever. To dalo příčinu k potyčkám s Išba'alem anebo lépe řečeno k potyčkám mezi Abnerem a Joabem, vojevůdcem Davidovým. Když Išba'al vyrostl a dospěl a nechtěl poslouchati Abnera, počal Abner vyjednávat s Davidem. Abner chtěl dopomoci Davidovi k panství nad severními kmeny. Jako záruku a rukojmí žádal David, aby mu vydána byla jeho manželka Michol, dcera Saulova. Pak mohl si David činiti nároky na celé dědictví Saulovo. Proti Išba'alovi nechtěl však podniknouti nic nepřátelského a byl upřímně zarmoucen, když mu dva Israelité oznamovali, že zavraždili Išba'ala (2. kn. Sam. 4).

b) Po smrti Išba'alově shromáždili se náčelníci severních kmenů v Hebronu a povolali Davida králem. Tento vzrůst moci Davidovy byl Filištanům podezřelým, proto vypravili proti Davidovi vojsko, které však bylo severozápadně od Jebusu (Jerusalema) poraženo. Pro sjednocené teď království bylo třeba nyní nového střediska, a k tomu se hodil výborně Jebus — Jerusalem. Tato pevnost ležela uprostřed mezi územím Juda a územím Efraim, nepatřila nikomu z kmenů israelských a nevbuzovala proto zářlivosti mezi israelskými kmeny. Pevnost byla dobyta a prohlášena sídlem královým. — Poznenáhla byli vypuzeni Filištané nejen z území Juda, nýbrž i z území Efraim, i severní kmeny byly osvobozeny a po prvé spojeny byly všechny kmeny israelské pod jedním králem.

c) David, osvobodiv ujařmený lid z poroby tělesné, chtěl ho vysvoboditi i z poroby duchovní. Pochopil vyšší náboženské poslání svého národa, učinil, co Saul opomenul a čím přispěl Saul i k svému pádu. Převodl do

¹⁾ Jan Hejčl: Bible Česká (Písmo sv. Star. z.), Praha, 1916, 816—817.

svého sídla Jebusu prastarou archu úmluvy. Postavil ji pod zvláštní stánek a ustanovil při ní strážcem kněze Abjatara, který byl ještě z kněžstva sídlícího v Nob a pak Saulem povražděného. Opět zavedl dávný způsob obětování při svatostánku, ustanoviv zpěváky, jsa sám od Boha nadšeným básníkem složil mnoho zpěvů. — Sem ku svatostánku měl podle přání a vůle Davidovy přicházeti lid — Israel — a tak si zde připomínati, že tvoří jediný celek národní i náboženský, že má jednu hlavu, to jest Jahveho, jehož zástupcem jest král.

Výsledky tohoto zařízení Davidova byly v krátké době patrný. Svatostánek Jerusalemský a způsob, jakým Jahve byl zde uctíván, stal se vzorem bohocpoty a střediskem veškerého lidu, v lidu budila se a udržovala se živou myšlenka, že on — Israel — má v dějinách jiný účel než okolní národy. Oltářů — obětíšť v jednotlivých osadách David nezbořil. Vštěpoval však lidu, — v čemž ho podporovali proroci —, přesvědčení, že na všech oltářích jest uctíván týž Jahve, Jenž si zvolil za své sídlo svatostánek jerusalemský. V brzku získal si proroky a mohl pomýšleti na rozšíření své moci.

d) Poměry v sousedních velkostátech byly úmyslům Davidovým příznivý. Velmoci asijské: Babylonsko, Ašur i Cheta netvořily žádného celku, byly rozdrobeny na mnoho soustátí, jichž náčelníci se vzájemně potírali. Celý Libanon i severovýchodní území od jezera Genezaretského bylo pokryto královstvími, jejichž moc nesahala dále než na nejbližší obvod města. Na přímoří Středoziemního moře tvořili Feničané několik městských království a byli rádi, že udržovali dobré styky s nitrozemím, odkud přicházely četné obchodní karavany. Nejvíce kvetl Tyros, jehož vládce Hiram I. byl jakýmsi vůdcem ostatních králů fenických. Na východě od Jordanu bylo království Ammonske s městem Rabbat-Ammon, na východě od Mrtvého moře království Moabců s hlavním městem Rabbat-Moab. Obě tato království ovládala kmeny Ruben, Gad i polovici kmene Manasse. Jižně od Moabska rozkládala se říše Edomska, která byla úzlabinou „Araba“, sahající od Mrtvého moře až po Rudé moře, rozdělena ve dvě části: větší, skoro nedobytné Edomsko Východní s hlavním městem Bosrou a menší, poušti skoro podobné Edomsko Západní s hlavním městem Selou. Edomci měli na Elanitském zálivu Rudého moře přístavy Elat a Ezjon-Geber, jejich územím ubíraly se velké obchodní karavany ze Sabejska, Mainska, z Arabie Střední, z Madianska i z Efy. Západní polovice Edomska hraničila u Kadeš a Bersabe s územím Juda, a byly proto ustavičné potyčky na hranicích. Na západě hraničilo Edomsko s Egyptem, jenž byl tenkrát spravován četnými veleknězi, kteří se mezi sebou neustále svářili a bývalé nadvlády v Palestině — zemi zaslíbené vykonávati nemohli.

Všechny poměry byly tedy řízením Božím tak upraveny, že mohl David snadno založiti mocnou říši. Neměl žádného silného soupeře a jsa podporován svým vojevůdcem Joabem podrobil si jižní část Libanonu až po Dan, obsadil dolinu dělicí Libanon od Hermonu, kde vedla důležitá obchodní cesta do Hami a na Eufrat, učinil si poplatnými aramské krále v okolí Damašku, v Bašanu, v Gileadu, dobyl Ammonska, Moabska a Západního Edomska.

Když Edomci přepadli vesnice judské, tu jim byla vyhlášena odvetná válka; těžce pronikla vojska Davidova i do Východního Edomska, zmocnila se Bosry a v Edomsku byl ustanoven místodržitel Davidův (1. kn. Paralipom. 18, 19).

S Egyptem, s fílištinskými knížaty uzavřel David smlouvy. Rovněž totéž učinil i s Feničany. Proč David si tu tak počínal, nevíme. Jen následky tohoto jeho počínání jsou známy: pobřeží Středoziemního moře zůstalo v moci Filišťanů a Feničanů, takže David nemohl provozovati námořního obchodu. Byl odloučen od moře a tím pozbyl důležité podpory. Od poplatných knížat dostával četné dary, takže mohl své sídelní město Jerusalemu nově vystavěti. Chtěl vystavěti i chrám Jahvovi. Avšak na slovo proroka Nathana od toho upustil. (2. kn. Sam 7.)

e) David byl na vrcholu své moci. Měl říši, která sahala od Damašku až k Rudému moři, od fílištinského a fenického pobřeží Středoziemního až hluboko do pouště na východ. Měl též mnoho prostředků, mohl nyní vykonati tak mnohou věc, ale národ byl již ustavičných válek syt, nechtěl konati dále vojenských služeb, takže David musel si najímati námezdné vojsko, které při něm zůstalo a tvořilo jádro jeho válečné moci. Z velké části skládalo se toto námezdné vojsko z cizinců. Tito cizinci přinesli však cizí mravy do sídelního města Davidova, David naučil se brzo žiti podle cizího způsobu, čímž na se uvalil hněv Jahvův a hněv svého lidu. Je to zvláštní, jak smutný rodinný život bylo lze spatřiti na dvoře Davidově. Mezi jeho syny zaujímal první místo Absalom (hebr. 'Abšālōm), syn cizozemské královské dcery. Byl nejstarším synem Davidovým a činil sobě nároky na trůn. Svým vlídným vystupováním získal sobě přízeň lidu a čekal jen na okamžik, až David zemře. Než Absalom neměl se státi nástupcem Davidovým. Hříšným způsobem přisvojil si David Betsabe (hebr. Batšeb'a), krásnou manželku Helifana Uriáše (hebr. 'Urijja), a od této chvíle stíhá ho trest za trestem (2. kn. Sam. 11, 12). Lid byl zděšen tímto zločinným jednáním Davidovým a jako mluvčí lidu vystoupil prorok Nathan. David litoval sice svého přečinu, ale trestu neušel. Dítě zrozené z cizoložství zemřelo. Amnon, milovaný syn Davidův, znásilnil svou polosestru Tamar a byl od Absaloma, bratra Tamarina, při hostině zabit. Absalom utíká do Gessur¹⁾ ku strýci — králi Tolomai-ovi (2. kn. Sam 13), — prostřednictvím a na přimluvu Joabovu navrátí se po třech letech zpět, podněcuje však nespokojenost lidu a národa proti otci Davidovi a jest povolán v Hebronu králem nad Judskem a Israelem, táhne rychle proti Jerusalemu, takže David se jen stěží zachránil útekem do Východojordska (2. kn. Sam. 15, 16, 27). Vojevůdce Joab zachránil Davida z nemilé situace, porazil Absaloma v bitvě svedené v lese Efraimském ve Východojordsku a usmrtil jej (2. kn. Sam. 18). David vrací se do Jerusalema, ale nespokojenost s ním trvá dale. V čelo nespokojenců postavil se Šeba, náčelník benjaminský, a dal se jako dědic Saulův provolati za krále. Zase zachránil Joab krvavým způsobem Davida (2. kn. Sam. 20), a silná ruka Joabova a krvavé tresty držely nadále nespokojence na úzdě.

¹⁾ Země na severních hranicích Východní Palestiny.

f) Málo jest mužů v dějinách, kteří tolik zkusili jako David. Jeho mládí, jeho mužný věk jsou plny různých útrap a bojů, — a nebyl jich uchráněn ani na sklonku života. V paláci jerusalemském utvořily se dvě strany. V čele první stál oddaný pomocník Davidův, ukrutný Joab, a rovněž tak oddaný kněz Abjatar. Za touto stranou stála většina lidu a vojsko. Všichni tito přáli si za nástupce Davidova nejstaršího z jeho žijících synů Adoniáše (Hebr. 'Adonijahū). Druhá strana v jejíž čele stáli prorok Nathan, kněz Šadok, velitel palácové stráže Benaja (hebr. Benajahū), chtěla mítí králem syna Betsabina Šalomouna (hebr. Šelomo). Starší David přidal se k této straně, a Šalomoun pomazán na krále ještě za života Davidova (1. Král. 1). Na to zemřel David a pochován jest při svém paláci. Muž tento vykonal mnoho pro náboženské poslání Israele a ideu mesiánskou, jest proto typem Mesiášovým.

§ 15. Dějiny doby Šalomounovy (1 Král. a kn. Paralip.).

(Asi od r. 972—932 př. Kr.)

A. Šanda: Die Bücher der Könige, Münster in W. 1911; G. R. Meignan: Salomon, son règne, ses écrits, Paris 1890; G. Stosch: Das salomonische Zeitalter, Gütersloh 1906; J. Nikel: Geschichte Israels von Josua bis zum Ende des Exils, Münster 1910; Pailoux: Monographie du temple de Salomon, Paris 1885; E. Schmidt: Salomon's Temple in the Light of other Oriental Temples, Chicago 1902; J. Prestel: Die Baugeschichte des jüdischen Heiligtums und der Tempel Salomons, Strassburg 1902; a j.

a) Šalomoun stal se králem a Adoniáš se svou stranou museli mu holdovati. Šalomoun nedůvěřoval však Joabovi a použil první příležitosti, aby se ho zbavil. U oltáře svatostánku v Gabaonu byl Joab probodnut a tak smutně skončil muž, který vlastně byl zřídil a pohromadě udržoval říši Davidovu. Skoro v téže době byl zavražděn Adoniáš, který si dělal jakési nároky na dědictví Davidovo, a kněz Abjatar, který sdílel s Davidem chvíle radostné i žalostné, byl poslán do vyhnanství do Anot. (1. Král. 2). Abjatarem přestalo kněžstvo domu Heliho. Nový rod kněžský byl povolán do Jerusalema k arše úmluvy, rod kněze Sadoka, jehož původ jest velmi nejasný. I benjaminský předák Semei, který se nepřátelsky zachoval k Davidovi na jeho útěku z Jerusalema při vpádu Absalomově pozbyl života. Takovými opatřeními, jež připisovati třeba spíše rádcům Šalomounovým než mu samému, byl upevněn trůn Šalomounův. Šalomoun neměl žádných nepřátel a mohl vládnouti podle své vůle.

b) David založil velkou říši, udržoval ji Joabem pohromadě, ale ani Šalomoun ani jeho vojevůdce Benaja neuchránili toho, co získal David. Hned po smrti Davidově a Joabově byla založena v Damašku říše Aramská, která za krátko opanovala celý Libanon a zatlačila zde moc Šalomounovu na původní dřívější hranice.

Od Ben-Hadada, krále aramského, byli pobuřováni Ammonci a Moabci, kteří setřáslí panství Šalomounovo, a ve Východním Edomsku založil si edomský králevič Hadad úplně samostatné panství. Pouze skalnaté Západní Edomsko zůstalo pod Šalomounem, a tím zůstaly i v jeho moci přístavy Elat a Ezjongeber na Rudém moři.

Že Hadad edomský nevnikl i do Západního Edomska, přičísti dlužno vlivu egyptskému, neboť Šalomoun pojal za první svou manželku dceru Faraonovu. Filištinsko stálo pod svrchovaností egyptskou, — a tak súzila se velká říše Davidova po smrti jeho skoro na dřívější své území.

Šalomoun byl si vědom, že proti daným poměrům ničeho nezmůže, proto hleděl udržeti to, co zůstalo. Stavěl pevnosti na všech hranicích, zakládal opevněné tábory a shromažďoval válečný materiál. Tím způsobil, že žádný ze sousedních králů, ani Hadad aramský, ani Hadad edomský, ani Moabci ho nenapadli.

c) V dřívějších bojích, které vedl Saul proti Filištinským a jiným zemi z pouště napadajícím kočovným kmenům, postupovali společně jak domorodí Kanánovci (Kananejští) tak Israelité. — a za vlády Davidovy dařilo se oběma stejně, takže obojí toto obyvatelstvo splynulo. Splynutím Israelitů s Kanánovci nabyla významu města a jejich zřízení a uvolňovaly se svazky kmenové. Toho použil Šalomoun věda, že kmenové útvary jsou nejtěžší překážkou národního království a rozdělil bez ohledu na kmeny a jejich bývalá kmenová území svou říši na 12 okrsků, kmen Judův vyjímaje. V čele každého okrsku byl postaven ne náčelník kmenový, nýbrž správce královský, jenž měl v rukou moc politickou a soudní a byl podporován četným úřednictvem, čímž stará moc náčelníků kmenových byla zničena (3. Král. 4⁷ ⁿⁿ). Takto byla správa země scentralisována a nesla ovoce dobré, byl-li král spravedlivý, zlé, jest-li byla moc nejvyšší v rukou milců neschopného krále.

Jak soustředil Šalomoun ve svých rukou správu politickou a soudní, tak monopolisoval i obchod. Nikdo nesměl prodávati koně a válečné vozy bez souhlasu krále; karavany odváděly králi poplatky, a v přístavech na Rudém moři vystavěno Feničany a Egyptany obchodní loďstvo, které udržovalo styky s Jižní Arábií, Indií a východní Afrikou. — Tak se hrnulo velké bohatství do země, z něhož měl největší prospěch král.

d) Největší zásluhou Davidovou a Šalomounovou jest, že pochopili mesiánské poslání Israelovo, podle sil svých pomáhali k uskutečnění úradků Božích. Již David konal vše ve jménu Jahvově, přenesl archu úmluvy do Jebusu (Jerusalema). Šalomoun zbudoval za pomoci dělníků a řemeslníků-umělců fenického krále Hiram Jahvovi v Jerusalemě chrám, jenž se stal střediskem úcty jediného Boha (3. Král. 5, 6, 7; 2. Paralip. 3, 4). Chrám Šalomounův zbudován byl na pahorku Moria severně od jeho paláce, k němuž vlastně patřil. Stál uprostřed velikého prostranství na vyvýšené ploše. Vchod do chrámu byl od východu; proti vchodu byl umístěn na zmíněné ploše oltář zápalný. Skvostnou branou se vešlo do vlastní síně chrámové, která na západní části byla oddělena vzácnou oponou od velesvatyně, která byla kostce (krychli) podobna, úplně temná, kdež stála archa úmluvy. Sem do velesvatyně vstoupil kněz pouze jednou za rok a sice v den „Smíření.“ Na západní a severní straně zmíněného prostranství stála obydlí pro kněze, východní strana byla úplně volná. Na jihu sousedil s chrámem trojdílný palác královský, do něhož vedlo od jihu nádherné schodiště. Aby pak navštěvovatelé chrámu nevyrušovali obyva-

telů paláce, byly vytesány pod palácem tunelovité chodby, které ústily na prostranství chrámové.

Když byla stavba chrámu dokončena, byl chrám Šalomounův zasvěcen Jahvovi (3. Král. 8; 2. Paralip. 5, 6, 7). Byla zavedena pravidelná bohoslužba, prvním a nejvyšším knězem byl Sadok; byl ustanoven od krále, králi byl zodpověden a mohl býti od krále i sesazen a vypuzen. Chrám a služba chrámová patřila totiž ke službě palácové, jakož byl i chrám jen částí královského paláce. Israelité, kteří navštívili město královo, navštívili i chrám, poslouchali zde přednášky kněží a vraceli se ve víře posílnění zpět do svých domovů. Při chrámu byly zřízeny i školy prorocké, z nichž putovali proroci a jejich žáci po celé zemi a vypravovali národu o činech Jahvových. — Tak se stal chrám srdcem říše, pramenem čisté vody monotheismu. Oltáře a obětiště Jahvova, která byla zřízena na jiných místech, zůstala i nadále, i při nich byli kněží a i zde bylo obětováno. Středisko bohoslužby bylo však v Jerusalemě, Jerusalema byl první a nejdůležitější obětní místo, ačkoliv Šalomoun obětoval i jinde a ačkoliv svatostánek stál ještě v Gabaonu.

e) Šalomoun byl mocný a silný král, miloval stavby a nádheru, ale poddaní jeho stěželi s ním byli spokojeni. Stoupenci Abjatarovi, Joabovi, Adoniášovi sotva mu důvěřovali. Násilné roztržení svazků kmenových popudilo kmenové starešiny, stavební a obchodní podniky Šalomounovy těžce nesl lid, který po tisících a tisících byl sháněn k robotám. Lid zaměstnaný na lepých stavbách jerusalemských, nosící z hlubokých lomů ohromné monolity, viděl nádheru svého krále a četných jeho žen, viděl ohromné bohatství, které se v paláci rozhazuje, viděl, že mají přednost cizozemci-modláři, příbuzní žen králových a vzpomínal, že hyne těžkou robotou orba domácí, že národ ztrácí osobní svobodu, že všechno snáší pro krále a jeho milce. Tu nedivno, že robotičí lid se vzbouřil, když se mu v čelo postavil vysoký úředník královský Jeroboam, Efraimovec (3. Král. 11.)

Vzpouřa sice udušena, Jeroboam prchl do Egypta, kde byl od Šošenska (Sesaka), zakladatele nové dynastie, přijat (3. Král. 11⁴⁰), ale odpor proti Šalomounovi byl dále udržován školou prorockou. Skrytý tento odpor proti Šalomounovi byl stále živen všemi dobrými Israelity, kteří měli útrpnost jak s lidem tak s náboženstvím Jahvovým, které povolností a rozmařilostí Šalomounovou stále více se zatemňovalo. Tak Šalomoun, slavně započav, viděl na konci svého života všude úplný rozklad. I on pochován při svém paláci v Jerusalemě asi kolem r. 932 př. Kr.

§ 16. Rozdělení říše. (Asi kolem r. 932 př. Kr.)

Nespokojenost národa v posledních letech vlády Šalomounovy, zdráhání jeho syna nástupce Roboama ulehčilo hospodářský a sociální tlak, tíživý lid vedly po smrti Šalomounově k rozdělení a rozpadu říše. Zá-

rodek tohoto nyní skutečtivšího se rozpadu až dosud sjednocené říše třeba hledati ve staré zářlivosti a touze po prvenství, která stávala mezi kmeny Juda a kmenem Efraim (2 Sam. 20¹, 1 Král. 12¹⁶). Kmeny Juda, Benjamin a Levité připojili se jako říše Judská k Roboamovi. Ostatních deset kmenů israelských povolalo z Egypta u krále Šošenska dlícího Efraimovce Jeroboama a utvořilo s poplatným Moabskem říši Israelskou pod zezlem Jeroboamovým.

§ 17. Dějiny severní říše Israelské od rozdělení sjednocené říše až do zajetí assyrského.

(Asi od r. 932—721 př. Kr.)

Fr. Hummelauer: Commentarius in librum primum Paralipomenon, Parisii 1905; B. Nelteler: Kommentar über die Bücher der Könige, Münster 1899; A. Scholz: Das Buch des Propheten Oseas, Würzburg 1882; A. Krčmar: Chronologische Untersuchungen über die Könige von Israel und Juda, Prag 1902; E. Nagl: Die nachdavidische Königsgeschichte Israels, Wien 1905; A. Šanda: Elias und die religiösen Verhältnisse seiner Zeit, Münster i. W. 1914; H. Ewald: Geschichte des Volkes Israel, Göttingen 1864—1868; B. Stade: Geschichte des Volkes Israel, Berlin 1887; Hetzenauer: Theologia biblica, Friburgiae 1908; Schöpfer: Geschichte des Alten Testaments, Brixen 1911—13; a j.

Větší severní říše Israelská měla za dobu svého trvání několik, s Jeroboamem devatenáct,¹⁾ králů z různých dynastií. Říše Israelská mnoho trpěla neustálými útoky říše Aramské v Damašku.

Náboženské poměry říše Israelské byly velmi smutné. Udržuje se sice tu kult Jahvův, ale zavádějí se též do země, — zvláště za vlády krále Achaba, — jiné cizí pohanské kultury.

Prostému lidu byla vzata poznenáhlu všechna práva.

Aby zachránilo pravé náboženství a svobodu lidu, vystoupilo v severní říši několik vynikajících proroků: Eliáš, Elizeus, Oseáš, Amos. Ale ani král, ani šlechta a mocní, ani kněží nechtějí se obrátiti, proto hrozí jim proroci trestem Jahvovým, ano úplným zničením říše Israelské. Za vykonavatele toho trestu zvolil si Jahve mocnou říši Assyrskou.

S prvním králem Jeroboamem (asi od r. 932—911 př. Kr.) bylo přeloženo politické těžiště národa z Judy a Jerusalema do území kmene Efraimova—Josefova, kdež za dřívějších dob Soudců vždy bývalo. Sichem—Samař, ležící v území Efraim, stává se hlavním městem říše Israelské. Území kmene Juda a Jerusalema ustupují zase do pozadí, z něhož je králové David a Šalomoun na první místo v národě byli vynesli a vyzvedli. Svaté jméno „Israel“ zůstává při říši severní, proto její název „říše Israelská.“ Ani Jeroboam ani jeho nástupci nevystupují násilně a přímo proti účtě — kultu Jahvovu. Svědčí o tom od jména „Jahve“

¹⁾ Časová posloupnost a přibližná doba vlády těchto devatenácti israelských panovníků jest tato: 1. Jeroboam 932—911; 2. Nadab 911—910; 3. Baasa 910—887; 4. Ela 887—886; 5. Zambri 886; 6. Amri (Omri) 886—875; 7. Achab 875—854; 8. Ochoziáš (Achazia) 854—853; 9. Joram 853—843; 10. Jehu 842—815; 11. Joachaz 815—799; 12. Joas 799—784; 13. Jeroboam II. 784—744; 14. Zachariáš (Zekaria) 744; 15. Sellum (Schalfum) 744; 16. Manahem (Menahem) 744—738; 17. Phaceia (Pekahia) 738—737; 18. Phacee (Pekach) 737—732; 19. (Oseáš (Hosche'a) 732—721.

odvozená a s jménem „Jahve“ složená pojmenování, která dávali králové Israelské říše svým dětem právě tak jako králové říše Judské. Jeroboam a jeho nástupcové vystupovali proti pravému náboženství spíše nepřímě. Jeroboam postavil v Bethelu a Danu, prastarých to, již z dob patriarchů a Soudců známých svatyních a obětistích chrámy, v nichž byl Jahve v podobě zlatých telat¹⁾ uctíván, aby takto odvrátil poddané své říše od poutování do chrámu jerusalemského. Ustanovil též kněžstvo, které nebylo z kmene Levi.

Za jeho nástupců vnikají cizí pohanské kultury vždy více do říše.

Jest tomu tak zvláště za vlády krále Achaba (asi od r. 875—854 př. Kr.). Achab pojal za manželku Jezabel (Izebel), fenickou princeznu z Tyru. Jejím vlivem byl uveden do země kult Ba'alův a Astartin. V Samaři staví Achab tyrskému Ba'alovi nádherný chrám. Otevřeně a násilně proti kultu a úctě Jahvově nevystupoval však ani on. Důkazem toho jest, že pojmenoval své syny po jménu „Jahve“, že při svých válečných výpravách proti Aramské říši v Damašku, které podnikal ve jménu Jahvově, se dotazoval na výsledek své výpravy vždy proroků Jahvových. Ovšem byli to proroci, kteří prorokovali příležitostně v houfcích po stech, kteří se řídili ve svých předpovědech veřejným míněním a mluvili dle přání a vůle královny, ne dle vůle Jahvovy, poněvadž byli chudí a chtěli si vydělání na denní chléb. Proti této nedůstojné, u víře lhostejným Achabem podporované směsi kultu Jahvova s kultu pohanskými povstává jeden z největších proroků, Eliáš (hebr. Elijahū) z Gileadu. Ve jménu Jahvově staví se proti králi a lidu. Boj proti králi a svedenému lidu přináší sice Eliášovi úplné osamocení v národě a konečně vyhnání z říše Israelské, ale Jahve mu slibuje, že král a svedený lid israelský bude až na nepatrný zbytek úplně vyhuben (1 Král. 19). To jest Eliášovi útěchou a zárukou, že Jahve bude na konec triumfovati nad svými nepřáteli. Eliášovi jest Jahve Bohem, jenž se nedá vůbec srovnati s jinými bohy, Bohem, který jest více než národ, který dokazuje svou moc a velebu nejen tím, že svůj národ israelský podporuje a mu pomáhá, nýbrž i tím, že jej za jeho přičiny hubí a ničí. Eliáš podobá se svou činností rannímu ptáku, který zpívá před východem slunce. Zcela osamocen ve svém boji pro věc Jahvovu však Eliáš nebyl. Vrstevníkem jeho byl prorok Micheáš (hebr. Michajahū), syn Jimlův.²⁾ Před svým posledním bojem proti aramskému králi v Damašku Benhadadovi II. táže se Achab čtyř set proroků Jahvových v Samaři, zda-li zvítězí. Proroci věští mu vítězství. Vystupuje Micheáš, syn Jimlův, a jménem Jahvovým předpovídá králi nezdar:

¹⁾ V Samaři (Sebastije) byly r. 1909/10 nalezeny hliněné stěpiny, na nichž možno čísti: 'Egeljav ('Egel = tele + Jav = Jahve) = tele jest Jahve. Viz: G. Hölscher, Die neuen Funde von Samaria, Mitteilungen und Nachrichten des deutschen Palästina-Vereines, Leipzig, 1911, 27.

²⁾ Tohoto proroka Micheáše, syna Jimlova, třeba dobře rozeznávati od jiného proroka Micheáše, který působil o více než sto let později (asi od 735 - 690), od něhož máme knihu prorockou: Micheáš (Mīkā).

„Viděl jsem Israele rozptýleného po horách,
jako ovce, které nemají pastýře.

A Jahve řekl:

Nemají pána,
vracejí se zpět,

každý do svého domova“ (1 Král. 22¹⁷).

Za tuto předpověď byl od ostatních proroků ztýrán a od krále vsazen do žaláře, až by se král šťastně vrátil se své válečné výpravy domů. Ale Achab se s této společně s judským králem Josafatem proti Aramu podniknuté výpravy již nevrátil. V bitvě u Ramot v Gileadu byl střelou těžce raněn, skonal na svém válečném voze a byl převezzen do Samaře, kde byl pochován. Když byl myt jeho válečný vůz, tu psi lízali krev jeho lpící na voze a uzdách (1 Král. 22³⁸), jak mu to kdys předpověděl velký Eliáš (1 Král. 21¹⁹).

Roku 854 porazil assyrský král Salmanassar (Šulmānušaared) II. v bitvě u města Karkar říši Aramskou.

Králové aramští v Damašku stávají se od této chvíle poplatnými králů assyrských. V říši israelské kvete za nástupců Achabových kult pohanský dále. Za israelského krále Jorama (asi od r. 853—843) vystupuje prorok Elizeus (hebr. Eliša), žák a nástupce Eliášův. Doprovází spojené krále: israelského Jorama, judského Josafata a tehdejšího krále edomského na jejich válečné výpravě proti moabskému králi Mešovi, který vypověděl poslušnost králi israelskému. Spojení králové táhli jižně od Mrtvého moře Moabskem do východní pouště, aby napadli Moabsko. Rozbořili mnoho měst a vesnic, Kir-Moabu, hlavního města Moabska, dnešního El-Keraku, však nedobyli. Meša obětoval na hradbách tohoto města svého prvorozeného syna hlavnímu bohu moabskému Kamošovi. Z neznámé příčiny od-táhli spojení králové zpět (1 Král. 22, 2 Paralip. 17—20), a Meša postavil na poděkování Kamošovi v Dibonu, svém sídelním městě, sloup s nápisem, kterýžto sloup byl zde r. 1870 nalezen.¹⁾ Avšak ani Elizeovi nepodařilo se úplně odstraniti kult pohanský z říše Israelské. Kult pohanský kvetl tu dále vedle kultu Jahvova. Jehu, nástupce Joramův, který panoval v Samaři asi od r. 842—815, byl pomazán sice Elizeem za krále, odstranil proroky Baalovy v Samaři, zničil pohanské chrámy a modly, zlatých telat Jeroboamových však nezrušil.

Za nástupců Jehuových opět uplatňuje se kult pohanský v říši Israelské a infikuje kult Jahvův. Jest tomu tak zvláště za Jeroboama II. (asi od r. 784—744). Jeroboam zvítězil sice nad aramským králem Benhadadem III. a znovu nabyt takto ztraceného území východojordského. Byl to sice úspěch, ale jen chvilkový a zdánlivý. Pohroma, zkáza tušená a ve jménu Jahvově předpověděná již velkým Eliášem se blíží, přichází z velké říše Assyrské. Nejprve padla říši Assyrské za oběť říše Aramská. Tato porážka říše Aramské nebyla ani říši Israelské nevhod, neboť Aram bojoval

¹⁾ R. Storr dokazuje v „Theologische Quartalschrift, Tübingen, XLIX, 196—225, 378—421, že tento nápis Mešův jest stěží původní, že jest nepravý. R. Storr provádí důkaz v jmenovaném časopise pod čl. „Die Unechtheit der Mesa-Inschrift.“

a potíral neustále říši Israelskou. Avšam Aram byl přece jen hradbou říše Israelské proti Assyrii, a nyní po pádu a pokoření říše Aramské hrozilo assyrské nebezpečí severní říši Israelské bezprostředně. Byla říše Israelská, kde národ hlavně ve svých mocných a bohatých vrstvách stal se nevěrným náboženství Jahvovu a neustále koketoval s kulty a mravy pohanskými, s to, aby odvrátila nebezpečí hrozící invase assyrské? Amos, pastýř z osady Tekua u Betléma v území kmene Juda, sám Judovec, přichází jako Jahvem poslaný prorok do severní říše Israelské, aby Jeroboamovi II., kněžím a mocným říše Israelské v Samaři a v Bethelu, kde stála hlavní svatyně říše Israelské, zvěstoval nezměnitelné úradky Jahvovy:

„Přišel konec. Říše Israelská bude od vzdálené velmoci — Assyřanů — zničena a do zajetí odvedena.

Padl, nepovstane již
dům israelský.

Panna israelská povržena jest v zemi své
a není, kdo by ji pozvednul. (Amos 5^{1, 2}).
Ze všech ulic zaznívá nářek,
ze všech ulic slyším: Běda, běda!
Povolají oráče ku smutku — —
a to proto, že Já kráším mezi vámi,
praví Jahve (Amos 5^{16, 17}).

Den Hospodinův (den hněvu Jahvova) jest temný, — nikoliv světlý (Amos 5¹⁸). — Což pak nectí obyvatelé říše Israelské Jahveho? Ctí, vystavěli mu krásné chrámy v Bethelu, Danu, Samaři, chodí na poutě až do Bersabe, pořádají velké slavnosti náboženské, přinášejí oběti, ale co si myslíte, že takovým způsobem podplatíte Jahveho tak, jak to děláte s úředníky? Jest to úcta jen zevnější, právě tak ctí pohané svého Baala, Jahve chce úctu vnitřní, lásku, mravný život, — a toho všeho není ani u světských ani u duchovních pánů, proto zahynou všichni, a ze zbytků vytvoří si Jahve nový národ, nový stát, z něhož vzejde Mesiáš, — a nový tento národ — stát bude věrně sloužiti Jahvovi (Amos 4, 9).“

Z Bethelu, kam se obrátil Amos ze Samaře a kde byl přítomen slavností, při nichž kázal o záhubě státu a svatyně, byl Amos vypuzen. Kněz Amasiáš obžaloval totiž Amosa u krále Jeroboama II. z rouhání (Amos 8^{10^{mn}}), a proto vypověděl Jeroboam II. Amosa ze země.

V této době, kdy Amos káže jménem Jahvovým brzký zánik říše Israelské, — při čemž velmoc assyrská bude jen nástrojem v rukou spravedlivě trestajícího Jahveho, — vystupuje též v říši Israelské jeho vrstevník, prorok Oseáš (hebr. $\text{H}\bar{\text{o}}\bar{\text{s}}\bar{\text{e}}\bar{\text{a}}$), syn Beerův. Oseáš káže svým spoluobčanům — obyvatelům říše Israelské ne tak slovem jako svým rodinným životem. Celý jeho rodinný život musí býti podle vůle Jahvovy malým obrazem nevěrnosti, věrolomnosti říše Israelské oproti Jahvovi, začez říši Israelskou, pak-li neobráť, stihne neodvratný hrozný trest Jahvův.

Vše marno! Záhuba říše Israelské se blíží rychlými kroky. Roku 733 dobyl assyrský král Tiglat-Pileasar III. (Púlu) Damašku, israelský král Pekach

(asi od r. 737—732) stává se mu poplatným. Assyřtí králové Salmanassar (Šulmánu-ašared) IV. (727—722) a Sargon (Šaru-ken 722—705) utiskují velmi říši Israelskou. Roku 721 za panování krále Oseáše (hebr. $\text{H}\bar{\text{o}}\bar{\text{s}}\bar{\text{e}}\bar{\text{a}}$ 732—721) padla po tříletém obležení Samař a Sargon odvádí 27.000 obyvatel s králem Oseášem do zajetí do Assyrie (2 Král. 17, 18). Říše Israelská stává se provincií assyrskou. — Slovo Jahvovo se splnilo.

Assyřtí osadníci z Babelu, Kutý a jiných assyrských krajín byli přivedeni do země, smísí se s pozůstalým obyvatelstvem a vytvoří národ samaritánský, též Kutejci zvaný.

§ 18. Dějiny jižní říše Judské od rozdělení sjednocené říše až do zajetí babylonského.

(Así od r. 932—587 př. Kr.)

K pomůckám v § 17. uvedeným přistupují:

Knabenbauer: Commentarius in Isaiam, Parisiis 1887; Scholz: Kommentar über das Buch Isaias, Würzburg 1880; Orelli: Kommentar über das Buch Jesaja, München 1904; Knabenbauer: Commentarius in Jeremiam, Parisiis 1889; Scholz: Kommentar über das Buch Jeremias, Würzburg 1880; Orelli: Kommentar über das Buch Jeremias, München 1905; P. Rieher: Der Untergang des Reiches Juda und das Exil, Münster 1912; Köstlin: Jesaja und Jeremia, Berlin 1879; Fr. Wilke: Jesaja und Assur, Leipzig 1905; Fr. Küchler: Die Stellung des Propheten Jesaja zur Politik seiner Zeit, Tübingen 1906; P. Riebler: Jeremia und seine Zeit. Münster 1914; L. Gautier: Le prophète Jérémie, Lausanne 1916; Condamin: Le livre du prophète Jésaia, Paris 1905; a j.

V jižní říši Judské zůstala po rozdělení sjednoceného království Šalomounova na trůně nepřetržitě dynastie Davidova. Říše Judská měla před říši Israelskou přednost a výhodu stabilnějších poměrů. Zatím co v říši Israelské králové panujícího rodu po krátké době padli za obět vojenské revoluci, kterážto revoluce pak nastolila jiný královský rod, vládla v říši Judské až do jejího zániku dynastie Davidova. Až do zániku říše Judské, — do zajetí babylonského — vystřídalo se zde na trůně i s Roboamem dvacet panovníků.¹⁾

Říše Judská trpěla za dobu svého trvání mnoho válkami od silnějšího Israele, několikrát byla popleněna od Egyptanů, Edomců a Moabců. Králové, kněžstvo, obzvláště vyšší, oddávali se namnoze názorům pohanským, utiskovali lid, proto vystupovali i zde proroci (Joel, Jesaiáš, Micheáš, Nahum Habakuk, Sofoniáš, Jeremiáš) na obranu náboženství a národa. Králové i kněží pronásledovali proroky a jejich spisy. Ve jménu Jahvově hrozí proroci tresty, zničením celé říše, chrámu jerusalemského. Někteří králové upřímně se chtějí vrátiti k Jahvovi, kněžstvo a šlechta zůstávají při starém zlořádu.

¹⁾ Časová posloupnost a přibližná doba vlády těchto dvaceti judských panovníků jest tato: 1. Roboam (Rehabeam) 932—916; 2. Abia (Abiam) 916—914; 3. Asa 914—874; 4. Josafat 874—850; 5. Joram 850—843; 6. Ochoziáš (Joachaz—Achazjāhū) 843; 7. Atalía (842—836); 8. Joas (Jehoas) 836—797; 9. Amasiáš 797—769; 10. Azariáš (‘Azarijā—Oziáš—‘Uzzijjā) 769—737; 11. Joatam (Jotam) 737—736; 12. Achaz 736—721; 13. Ezechiáš (Hizkia) 721—693; 14. Manasse (Menašše) 693—639; 15. Amon 639—638; 16. Josiáš 638—608; 17. Joachaz (Jehoachaz) 608; 18. Jojakim 608—598; 19. Jojachin 598; 20. Zedekiáš (Sidikia) 597—587.

Jako v severní říši vzbudil Hospodin lidu proroky, hlavně Eliáše a Amosa, aby byli národu duchovními náboženskými vůdci, tak tomu bylo i v říši Judské. Zde to byl nejdříve prorok Jesaiáš (hebr. Ješa'jahū), syn Amosův. Jesaiáš byl vlastně duchovním pokračovatelem svého velkého předchůdce v říši Israelské, proroka Amosa. Celou svou prorockou činnost věnuje Jesaiáš říši Judské, neboť říše Israelská, jejíhož pádu Jesaiáš byl svědkem, byla neodvratně podle úradků Jahvových zasvěcena neuprosné záhubě. Hned na počátku své činnosti zneprátelil se Jesaiáš, který pocházel z královského rodu Davidova, s vládnoucí stranou. V Jerusalemě vládl kolem r. 738 král Oziáš (hebr. 'Azarjā neb 'Uzzijā od r. 769 - 737), který dobře spravoval svůj lid a provozoval v Elatu na Rudém moři obchod. Mnoho bohatství přišlo tímto obchodem do země. Ale tímto bohatstvím se obohacovala strana vládnoucí, kdežto chudina trpěla, proto volá Jesaiáš:

„Běda vám,
kteří připojujete dům k domu
a pole s polem spojujete,
až není místa (Jes. 5⁸).

Přijde den Jahvův . . .
na všechny pyšné cedry libanonské
a na naduté duby bašanské“ (Jes. 2^{12, 13}).

Den Jahvův se blíží. Pekach, král israelský, se spojí s Resinem (Rasinem), králem aramským (damašským), aby si vydobyli politickou neodvislost na velekráli assyrském. Ládají Joatama (737—736), krále judského, aby se přidal ke spolku. Joatam zemřel však již r. 736 a nastoupil dvacetiletý syn jeho Achaz (736—721). Jesiáš vidí v rostoucí moci assyrské nástroj Jahvův proti Aramu a říši Israelské, proto zrazuje Achaza ze spolku, radí, aby se spoléhali na Jahveho a klidně čekali, co přijde, ale slov jeho se nedbalo, takže si stěžuje, že lidu jeho panují chlapi, vládnou ženy. (Jes. 3⁴). Achaz judský na radu svých milců vyšle posly k assyrskému králi Tiglat-Pilešarovi III. (Púlu), aby mu řekli: „Sluhou Tvým, synem Tvým jsem já, zachraň mne před králem aramským a israelským“ (2 Král. 16⁷).

Jesaiáš trhá své roucho nad tímto zneuctěním Jahveho, vidí, že, čím spíše padne Damašek (Aram), tím spíše upadne do poroby říše Judská, jde k Achazovi, potká ho při vodovodu od pramene Sitim-Mariam a prosí, aby odvolal posly a spoléhali na Jahveho (Jes. 7³⁻⁸ 7¹⁻⁸). Achaz nechce uposlechnouti, nevěří Jesaiášovi, a lid a veřejné mínění jest s králem. Jesaiáš vida rozhodný okamžik slibuje zázrak, ale Achab usmívá se pouze. I pozná Jesaiáš, že s tímto národem ničeho nesvede a ve jménu Jahvově pronáší slova, ukazující na „pannu rodící nového krále, Mesiáše-Immanúele, zakládajícího říši věrnou Jahvovi“ (Jes. 7^{14 n}). — Od tohoto okamžiku jest Jesaiáš proniknut věrou v Mesiáše a věnoval se ideí mesiánské s takovou silou jako žádný jiný z proroků. (Jes. 7^{14 nn}, 9^{6 n} a j.).

Roku 733 padl Damašek, damašský Rasin popraven. Těž říše Israelská přemožena Assyřany, israelský král Pekach popraven; dvě třetiny říše Israelské byly obsazeny Assyřany. Achaz spěchá do Damašku složit hold assyrskému králi. Podle assyrského vzoru byly stavěny nyní v Jerusalemě oltáře, Achaz pod svrchovaností assyrskou maje po boku assyrskou stráž zapomíná na samostatnost země. Národní strana, spoléhajíc na pomoc Egypta, radí ku vzpouře proti Assyřanům, ale Jesaiáš, vida v přítomném ponížení trest Jahvův, vybízí ku pokoření se.

Roku 721 zemřel Achaz. Syn a nástupce jeho Hizkia, též Ezechiáš zvaný (od r. 721—693), přidal se k národní straně a počal vyjednávat s Egyptem, opevňoval Jerusalema, vystavěl druhý vodovod (2 Král. 20²⁰). Jesaiáš vystupuje proti politickým snahám královým a podařilo se mu udržeti krále v klidu. Pod vlivem proroka Jesaiáše, který rovněž jako jeho předchůdce v říši Israelské, prorok Oseáš, vystupoval proti úctě Jahvově v obraze, dal Hizkia podetnouti „ašeru“¹⁾ v chrámě jerusalemském, rozbil měděného hada Mojžíšova, kterému tu bylo obětováno, rozbořil všechny oltáře a výsosti, na nichž bylo v Jerusalemě obětováno (2 Král. 18). Oltářů a výsostí obětních, které byly mimo Jerusalema, však Hizkia, jak se zdá, nezbořil. Tyto zůstaly až do dob krále Josiáše. Všechno toto konal Hizkia v intencích Jesaiášových, aby očistil israelský monotheism nebezpečného příměsku prvků pohanských, které při svém bezprostředním sousedství vnikaly v říši Judské právě tak jako v říši Israelské do monotheismu Jahvova. Roku 705 zemřel assyrský král Sargon (Šaru-kên 722—705). Teď se hýbe vzpoura v celé říši Assyrské, pod jejíž svrchovanost patřily všechny země od Ethioapie až po Kaspické moře. Do Jerusalema přichází poselství za poselstvím, Jesaiáš oznamuje různým národům, co je čeká. Vzpourea vypukne, ale Sennacherib (Sin-ahê-erba 705—681), nástupce Sargonův, drtí jako lev své protivníky a blíží se k Jerusalemu. Položí se táborem u „Lachis“ a Hizkia se třese před jeho hněvem. Přes 40 měst dobyl a spálil Sennacherib, Hizkia vydá mu poklady, dcery a ženy a již myslí, že Jerusalema padne. A tu, když bída a nouze největší, přichází Jesaiáš a praví, že Sennacherib se s hanbou jakoby na provaze vlečen vrátí do své země (Jes. 29—30). Nikdo nevěří tomu, — a najednou Sennacherib zanechává obležení, táhne zpět do Assyrie, do Ninive.²⁾ Tím vzrostla vážnost Jesaiášova v národě a udržela se až do smrti Hizkiovy. Jesaiáš zasahoval sice živě do všech událostí své milené vlasti, při tom však si byl vědom dobře toho, co i z vůle Jahvovy ve svých proroctvích národu sděloval, totiž, že říše Judská jest pro nevěrnost lidu k Jahvovi zasvěcena jistě záhubě, které byla již propadla říše Israelská. Říše Assyrská byla podle něho jen nástrojem v rukou spravedlivého Jahveho. Vůdčí idea jeho činnosti dá se vyjádřiti slovy: Pro pýchu a nevěrnost zahyne a zahynula říše Israelská, zahyne Assyrsko, zahyne říše Judská a všichni okolní národové: ale z Judy se zachráni pařez, nepatrný zbytek, z něhož vypučí nový prut,

¹⁾ Ašera byl kmeň stromu, kůl, který stál v chrámě jerusalemském.

²⁾ Že Sennacherib zanechal obležení Jerusalema, příčinu toho hledati v tom, že doma v Assyrii vypukly nepokoje, které Sennacheriba přinutily k spěšnému návratu.

tento nový prut bude Messiáš — Immanuel, který založí říši novou — věčnou.

Po smrti Hizkiově nastoupil na trůn jeho syn Manasse (hebr. Menaššē 693—639). Za jeho vlády a ochrany nastala náboženská reakce. Nedostavil se sice odpad od Jahveho, ale všechny pohanské prvky, jichž zbavil na popud Jesaiášův Hizkia kult Jahvův, opět vnikaly a zakořenily v kultu Hospodinově. Zbořené oltáře a obětní výsosti v Jerusalemě opět obnoveny. Pod ochranou říše Assyrské, jejíž vasalem Manasse byl, uveden kult bohyně Astarty a jiných assyrsko-babylonských božstev. Pohanské, dávno odumřelé zvyky znovu obnoveny, v údolí Geenna u Jerusalema obětovány na zvláště posvátném oltáři prvorozené dítky.

Nová doba nastala pro říši Judskou, když r. 638 nastoupil na trůn osmiletý Josiáš (638—608), vnuk Manasseův. Jsa horlitem čistě úcty Jahvovy, zbořil v Jerusalemě a v celé říši všechny oltáře a obětní výsosti, na nichž bylo dosud často pohanským způsobem obětováno. Roku 621 byla nalezena při čištění chrámu Jerusalemského knězem Helkiou kniha zákona Mojžíšova, pravděpodobně kniha Deuteronomium (pátá kniha Mojžíšova). Příští svátky velikonoční (passah) slaveny hned dle předpisů této nalezené knihy slavným způsobem (2 Král. 22—23, 2 Paralip. 34—35). Do doby vlády Josiášovy spadá vystoupení velkého proroka Jeremiáše, který měl tak rozhodující účast na dějinných událostech, které prožívala říše Judská. Jeremiáš (hebr. Jirmejāhū neb Jirmejā) pocházel z Anatot severovýchodě od Jerusalema. Proti své vůli na rozkaz Jahvův stává se prorokem. Věděl, že mu toto povolání přinese jen pronásledování, pohrdání a smrt. A přece musí poslechnouti Jahveho, který mu praví: „Hle, ustanovil jsem tě dnes nad národy a královstvími, abys vyplenil a zkazil, rozptýlil a rozmetal, stavěl a štípl. Dal jsem slova svá v ústa tvá“ (Jerem. 1^{9,10}). Byl potomkem v dějinách israelských slavné rodiny kněze Abjataru, pomocníka Davidova, jehož Šalomoun poslal do vyhnanství. Při znovuzavedení Deuteronomia působil i Jeremiáš. Josiáš měl v něm vydatného pomocníka při všech svých reformních snahách. Kolem r. 620 objevují se na území veleříše Assyrské Skytové, jejichž vpád zasazuje této veleříši první smrtelnou ránu. Skytové vnikli i do Palestiny, pronikli až do Egypta, ale říši Judské, již jen protáhli, dále neuškodili. Vpád jejich měl tu výhodu ještě, že říše Judská byla zbavena panství assyrského. Po odchodu Skytů nastaly pro říši Judskou, jak se zdálo, šťastné doby. Josiáš mohl nyní svou vládu rozšířiti i na území bývalé říše Israelské. Veškeren Israel byl nyní přesvědčen, že národ, jenž má opět zákon Jahvův a jediný pravý chrám Jahvův v Jerusalemě, očistěný ode všech prvků pohanských, smí opět spoléhati na svého Jahveho, který jej bude chrániti i všeho nebezpečí vnějšího. Zcela něco jiného hlásá však Jeremiáš. Provedená náboženská reforma v říši Judské byla mu pouze zevnějším dílem na oko, setbou mezi trní, žádným hlubším přeoráním plevellem znešvařeného pole. Říše Judská podle něho není lepší, než byla říše Israelská, chrám jerusalemský nezasluhuje lepšího osudu, než který stihl chrámy a svatyně říše Israelské. Právě náboženství podle slov Jeremiášových nesmí lpěti na věcech hmotných, Jahve zboří svůj chrám jerusalemský, a přece nikdo nebude

postrádati archy úmluvy (Jerem. 3¹⁰); Jahve nežádá pouze obřízky těla, ale hlavně obřízky srdce (Jerem. 4¹), Jahve nedbá na to, co člověk dělá svými údy, nýbrž co si myslí, on zkoumá srdce i ledví (Jerem. 11²⁰, 20¹²), Jahve žádá věrnost a poslušnost ze srdce vycházející. Poznání Boha jest člověku vrozeno, v tom není rozdíl mezi národem israelským a pohany, i pohané toužící upřímně po poznání Božím vejdem do království Božího jako Israelité (Jerem. 16^{19, 20}, 12^{14, 10}). Kdyby člověk poslechl svého srdce jako pták svého pudu, jistě by přišel k Bohu (Jerem. 8^{7, 8}); — a tak tomu bude v příštím království Jahvem založeném (Jerem. 31).

Roku 608 bylo Ninive, hlavní město říše Assyrské, obklíčeno od Medů a Chaldeů, říše Assyrská počala kolísati ve svých základech. Hned na to objevil se egyptský král Necho (609—593) v Asii, aby území říše Assyrské si osvojil. Josiáš vytrhl proti němu. Necho vedl sebou 50.000—60.000 mužů. Josiáš nebyl s to, aby mu kladl odpor. U Megiddo, při průsmyku přes pohoří Karmel, byl Josiáš r. 608 poražen, smrtelně zraněn a zemřel.

To byla těžká rána pro říši Judskou. Josiáš sloužil Jahvovi věrně, a přece jej Jahve opustil. Lid mohl tu pochybovati o moci a spravedlnosti Jahvově. Aby se to nestalo, musel zasáhnouti Jeremiáš.

Nejstarší syn a nástupce Josiášův Jojakim (608—598) nechtěl ničeho slyšeti o Jahvovi a Jeremiášovi, pronásledoval Jeremiáše, a Jeremiáš byl v nebezpečí života (Jerem. 26^{7^{mn}}). Jojakim spoléhal na Egypt, s egyptskou pomocí doufal, že udrží svou říši, o Jahveho se nestaral. Mnoho zbožných Israelitů přicházelo do chrámu, padali na kolena před oltářem a prosili Jahveho, aby se rozpomenul na jejich oběti, — — a tu stojí Jeremiáš před oltářem a věští něco hrozného, ano, jak se lidu zdálo, rouhavého: Chrám a město budou zničeny, pak-li nenastane polepšení srdce! — V chrámě došlo k bouřlivým výstupům, chtěli Jeremiáše zavraždit, — — na konec bylo mu zakázáno přicházeti do chrámu a kázati (Jerem. 26 srovnej s Jerem. 36⁵).

Roku 607 padlo Ninive. R. 605 byl Necho u Karkemiš od babylonského Nabopolassara (Nabu-amplamusur 625—605) poražen, a všechny země obsazené Egyptany přinuceny uznati nadvládu na troskách Assyrie nově vzniklé veleříše Babylonské. Nástupcem Nabopolassarovým a vládcem spojených Medů a Chaldeů se stává Nabukadnezar (Nabu-kudurriusur = Nabuchodonosor 604—561). Hrůza opanovala všechny národy, a Jeremiáš dostal od Jahveho rozkaz, aby podával všem národům číši hněvu Jahvova (Jerem. 26¹⁵) a sepsal v knihu všechny své řeči, aby bylo jisto, že se teď všechny tyto věci stanou.

V Jerusalemě nastalo zděšení. Jojakim nařídí půst, kajicné bohoslužby. Jeremiáš, nesměje do chrámu vstoupiti, poslal Barucha, svého žáka, se svazkem svých řečí, aby je shromážděnému lidu předčítal. Jojakim dal knihu rozřezati a spáliti, Baruch a Jeremiáš mají býti zatčeni, ale skryli se (Jerem. 36^{9—26}).

Jojakim nechtěl uznati nadvládu babylonské, neslyšel hlasu Jeremiášova, jenž viděl v Nebukadnezarovi nástroj Boží, — — vzbouřil se. Nebukadnezar přitáhne k Jerusalemu.

Jojakim zemřel. Jeho syn a nástupce Jojachin (598) se vzdal na milost a nemilost. Jojachin s celou rodinou a s 10.000 šlechty, kněžstva a inteligence jest odveden do zajetí r. 597 (2 Král. 24¹⁻¹⁷).

Na trůn dosazen syn Josiášův Zedekiáš (hebr. Sidkijaḥū 597—587), příznivec Jeremiášův. Než v zemi byla silná strana přející Egyptu; při této straně stála celá řada falešných proroků s Hananiou v čele. Tito proroci táhli od osady k osadě a kázali ve jménu Jahvově vzpouru proti Nebukadnezaroví. Jahve prý sám přijde na pomoc a zlomí jeho Nebukadnezarovo. Tu měl Jeremiáš těžkou práci. Lid věřil bludným slibům proroků a chystal se ku vzpouře. Nic nepomohlo, že Hanania, kterýž veřejně Jeremiáše tupil, dle slov Jeremiášových téhož roku zemřel, — touha po vzpouře byla podporována vyslanci a náhončími egyptskými jakož i náhončími ostatních okolních národů a samých zajatců babylonských (Jerem. 27—29). Jeremiáš psal těmto zajatcům důtklivý list, aby byli pokojni, nechtějí-li zničit chrám a město Jerusalema. Vše marno.

Zedekiáš odepřel poslušnost, povstání vypuklo, a vojska babylonská táhla do Judska. — I tu Jeremiáš všude veřejně vybízel k poslušnosti Nebukadnezarově: Kdo se Nebukadnezaroví vzdá, zachrání život, kdo zůstane ve městě, zahyne mečem a hladem, město bude spáleno. (Jerem. 21¹⁻¹⁰).

Jerusalem obležen. Zastrášení obhájci, chtějíce rozmnožit počet vojska, dali svobodu svým hebrejským otrokům. V městě nastala nouze veliká. Všichni očekávali pomoc od Egypta. Egyptské vojsko se blížilo. Nebukadnezar táhl vstříc egyptskému vojsku, a Jerusalema jasal, že jest již zachráněn a že zvítězil. Hned odňali Jerusalemské hebrejským otrokům udělenou svobodu a zotročili své soukmenovce znovu. Tu vzkypěl hněv Jeremiášův. Jeremiáš vytyká věrolomnost svému lidu (Jerem. 34⁸⁻²²). Byl uvězněn a hrozila mu smrt (Jerem. 37¹²⁻¹⁶). Kde kdo prohlašoval Jeremiáše za lháře, ale Jeremiáš měl pravdu. Egyptské vojsko bylo poraženo, Nebukadnezar se vrátil a obléhání Jerusalema začalo znovu. Ve městě nastala nouze, a tu ministři královi chtěli Jeremiáše zavraždit. V těchto dnech, plných starostí, klnul Jeremiáš ve vězení dni, kdy se narodil (Jer. 15¹⁰, 20¹⁴⁻¹⁸).

9. července r. 587 padl Jerusalema. Zedekiáš pokusil se o útěk, byl však na útěku v rovině jerišské polapen. Byl svědkem, jak jsou dítky jeho před jeho zraky vražděny, načež mu byl vypálen zrak. Pouta přikována na jeho nohy a on odvečen s 8.000 předních zbylých lidí do Baby-lona (2 Král. 24^{17-25²¹}, 2 Paralip. 36^{11ⁿⁿ}).

Godoliáš (hebr. Gedaljaḥū), vnuk písaře Safana, kterýžto písař našel za vlády krále Josiáše Deuteronomium, ustanoven správcem Judska. Nesměl sídliti v Jerusalemě, který byl ostatně z větší části pobořen, nýbrž v Míspa severně od Jerusalema. Jeremiáš byl s Godoliášem, vybízel obyvatelstvo ku klidu, sliboval lepší budoucnost. Za správy Godoliášovy se poměry zlepšily. Fanatictí zuřivci však ustavičně bouřili proti nadvládě babylonské. Godoliáš, jeho soudruzi a babylonští vojáci byli od těchto fanatických vzbouřenců, v jejichž čele stál jakýsi Ismael, potomek královského rodu, při hostině zavražděni. Teprve po skutku si vzbouřenci

uvědomili, že rozhněvali tím Nebukadnezara. Bojíce se trestu, nutili kde koho k útěku do Egypta. Jeremiáš varuje, prohlašuje, že pouze vinníci budou potrestáni. Prosí, ať neopouštějí vlastní, že bude na pospas cizincům, ale byl násilím i se svým žákem Baruchem odvečen s nimi do Egypta. Ale i v Egyptě stihla tyto utečence trestající ruka Nabuchodonosora. Nabuchodonosor podnikl dvě válečné výpravy proti Egyptu. Na první výpravě (573—571) porazil tehdejšího egyptského krále Apries Hophra (588—569), na druhé (568) jeho nástupce Amasise (569—525). Judští provinilci byli buď pobiti nebo otroky učiněni.

Ríše Judská — Judsko bylo provincií babylonskou, Jerusalema s chrámem Jahvovým byl v ssutinách. Slovo Jahvovo, jež zaznívalo výstražně z úst tolika proroků, jež našlo ve velkém Jeremiášovi tak výrazného interpreta, že teprve Kristus — Syn Boží splnil a realizoval to, po čemž Jeremiáš toužil, stalo se skutkem.

Část třetí.

Od zajetí babylonského až po Krista (587—1).

§ 19. Dějiny Židů v zajetí, po návratu ze zajetí až po Alexandra Velkého.

(587—332 př. Kr.)

J. Loria: *Histoire juive depuis la destruction du premier temple jusqu'à nos jours*, Paris 1905; S. Bäck: *Die Geschichte des jüdischen Volkes und seiner Literatur vom babylonischen Exil bis auf die Gegenwart*, Frankfurt a. M. 1906; S. Landersdorfer: *Die Kultur der Babylonier und Assyrier*, Kempten 1913; Knabenbauer: *Commentarius in Ezechielem prophetam*, Parisii 1890; J. Nikel: *Die Wiederherstellung des jüd. Gemeinwesens nach dem babylonischen Exil*, Freiburg 1900; M. Tostivint: *Ezras et Néhémie*, Rome 1901; G. Klameth: *Ezras Leben und Wirken*, Wien 1908; A. van Hoonacker: *Nouvelles études sur la restauration juive après l'exil de Babylon*, Paris et Louvain 1896; E. Sellin: *Studien zur Entstehungsgeschichte der jüdischen Gemeinde nach dem babylonischen Exil*, Leipzig 1901; a j.

Osud judských zajatců-exulantů v Babylonsku byl smutný. Opustili svou vlast, zemi obývanou svými otci, kteráž podle jejich přesvědčení jediné stála pod zvláštní ochranou Jahvovou, kdež jediné se Jahvovi líbilo. Jen jejich bývalá vlast, zaslíbená země, byla podle přesvědčení exulantů místem, kde směl státi chrám Jahvův, kde mu směly býti přinášeny oběti, jen opuštěná zaslíbená země byla Jahvemu zemi čistou. — A nyní bydleli v Babylonsku, v cizině, kde nesměli stavěti ani oltáře, ani chrámu, ani obětovati. Vždyť tato země nebyla pro ně čistou, a v nečisté zemi obětovati — toť urážka Jahveho.

Jahve, kterému mnozí z nich upřímně sloužili, obětovali a prokazovali úctu zevnější, podlehl po názoru mnohých babylonskému bohu Mardukovi a jiným pohanským bohům. Jahvův chrám shořel. Opouštějíce Jerusalem, viděli exulanti mrtvolu kněží Jahvových, trosky chrámu — a tmavý kouř doutnajícího chrámu — toť poslední obraz sídla Jahvova. V Babylonsku viděli obrovská města líšící se od Jerusalema jako dědinka od velkoměsta, paláce, blahobyty, chrámy Mardukovy, kněžstvo pohanské, a nad tím vším vládl Marduk a jiní bohové. Neslyšeli než slov potupných, proto mnozí z egoismu odpadli od Jahveho, od rodné řeči, pobabylonštili se.

Pouze mužové pevného charakteru a ideální zůstali Jahvovi věrni, — byl to jen malý zbytek Israelitů odvedených do zajetí jak po pádu říše Judské r. 587 tak již dříve před tím po pádu říše Israelské r. 721 — a tento zbytek starého Israele stal se základem nového náboženského života, nové náboženské obce, která měla po přání proroků býti předobrazem říše mesiánské. Než bohužel i velká

část této náboženské společnosti se pokazila a stala se základem, na němž vyrostlo naše dnešní židovstvo. Babylonské zajetí jest hranicí mezi starým israelitismem a dnešním židovstvem. Z dob babylonského zajetí datuje svůj vznik a své pojmenování židovstvo — judaism. Od těchto dob začíná se uplatňovati pro příslušníky národa israelského pojmenování a název: „Židé—Judaei“, až se tento název stal všeobecně užívaným. Ze zbytků pravého náboženství proroky hlášaného vyrostlo později křesťanství, kdežto z druhé větší části vyrostlo talmudické, farisejské židovstvo.

V nebezpečné době zajetí babylonského seslal Jahve velkého proroka Ezechiele (hebr. Jechezke'el). Byl syn kněze při chrámu jerusalemském Buzi a byl již r. 597 s králem Jojachinem odveden do Babylonska do zajetí. Roku 592 po smrti své milované manželky vystupuje jako prorok. Jeho prorocká činnost trvala 22 let, jeho první vystoupení věští neštěstí. Zajatci-exulanti se domnívali, že se brzy vrátí do Jerusalema a do vlasti, poněvadž Jahve musí pomoci svému lidu a chrámu. Když však Ezechiel hlásá opak, jest tupen a pronásledován. — Skrývá se, až r. 587 pádem Jerusalema jeho hrozba se vyplňuje.

Ezechiel žil v době, v níž bylo třeba národu ukazovati a raziti nové cesty. Stát a chrám byly zničeny. — Jak má dále žítí a existovati zbylá část?

Ezechiel stává se duchovním správcem, náboženským učitelem — vychovatelem lidu v zajetí žijícího; proto věnuje se výlučně člověku, proto nazývá sebe sama synem člověka — filius hominis. Ukazuje, že srdce lidu, pokud žil ve vlasti, bylo podobno rezavému kotlu, jehož rez a nečistota se nedá odstraniti ani žárem, kterýžto kotel musel býti hozen do pece — do běd zajetí, aby se z něho stal kotel nový (Ezech. 24¹¹⁻¹³). Hospodin nemá zalíbení na smrti hříšníka, nýbrž chce, aby se polepšil (Ezech. 18^{23, 32, 33}). Ezechielovi jest přísti Mesiáš, který vzejde z domu Davidova, dobrým pastýřem, který hledá to, co bylo ztraceno a co jest nemocno (Ezech. 34^{23, 24}).

Duchovní správce — a takovým byl Ezechiel — stará se o každé individuum — každého jednotlivce, individua však tvoří společnost. Čím silnější individua, tím silnější společnost. Individuum má ve společnosti, ku které patří, oporu, — a proto spojoval Ezechiel vyhnance v jedinou společnost — náboženskou obec a zabraňoval, aby nezaniikli.

Tato společnost — náboženská obec, kterou hlavně Ezechiel vytvořil v Babylonsku, nesúčastnila se obětí pohanských vítězů a pánů. Vyhnaní sami v Babylonsku obětovati nesměli, poněvadž nechtěli zneuctívati Jahveho v zemi poskvrněné, ale mohli zachovávat různé svátky jako na příkl. sobotu. Každé soboty měli exulanti věděti, že jsou svatým, Jahvovým národem. Svěcení a zachovávaní soboty bylo pro ně znamením, že patří ku společnosti — obci Jahvově. V sobotu se shromažďovali vyhnanci-exulanti v síních, shromážděných, a tu Ezechiel dbal toho, aby se jeden nad druhého nevyňášel, aby sobě pomáhali a se milovali, aby se takto tvořil základ budoucí říše boží.

Všechny tyto práce Ezechielovy směřovaly k budoucí říši mesiánské. Říše mesiánská jest Ezechielovi vůdčí hvězdou jeho prorocké činnosti, a nikde ve Starém zákoně tato činnost pro říši mesiánskou tak určitě a po-

drobně nevystupuje jako u Ezechiele. Středem hmotným i duchovním říše mesiánské bude podle Ezechiele bohoslužba a chrám jerusalemský. Říše mesiánská nebude potřebovat žádného krále, poněvadž nebude potřeba žádné soudní moci, vždyť všichni příslušníci říše mesiánské budou produchnuti duchem Božím (Ezech. 36²⁵ ⁿⁿ), nebude potřeba strážce veřejného pořádku, vojska, to koná vše Jahve sám; On — Jahve bude ničiti i nejmocnější knížata, — a Israel vítězí bez boje (Ezech. 38, 39). V říši mesiánské bude kníže pouze prvním mezi sobě rovnými, který má pečovati o chrám a oběti (Ezech. 45⁷ ⁿⁿ 46). Ezechiel líčí podrobně i rozměry budoucího chrámu jerusalemského (Ezech. 40—44). Kolem Jerusalema budou pozemky kněží, zde budou též bydleti levité; na sever a na jih od Jerusalema v šesti řadách bude země rozdělena mezi 12 kmenů israelských (Ezech. 48).

Židé po svém návratu ze zajetí do vlasti řídili se při budování chrámu a své nové náboženské obce v mnohém podle obrazu budoucí mesiánské říše nakresleného Ezechielem. Namnoze však líčí Ezechiel ve svém prorockém obrazu říše mesiánské věci, které se ve státě a národě židovském v pozdějších dobách nikdy neuskutečnily a neuskutečnily; vždyť na př. roku 538—537 a později vrátili se z Babylonska jen příslušníci kmene Juda, Benjamin a Levi, o ostatních kmenech nevíme ničeho. Celé líčení Ezechielovo příští říše mesiánské jest prorocký typus duchovní říše mesiánské, říše Kristovy.

Svou činností sjednotil Ezechiel všechny Jahvovi a víře zůstavší věrné exulanty v pevnou náboženskou společnost, která vzdorovala všem pohanským svodům. Podobnou blahodárnou činnost vyvinul soudruh Ezechielův v úřadě prorockém z doby zajetí velký Daniel. Pocházející ze vznešené rodiny kmene Juda dosáhl pro své velké vzdělání v Babylonsku za různých panovníků: Nabuchodonosora (604—561), Elvimerodacha (Avil-Marduk-usur 561—559), Neriglissara (Nergal-šar-usur 559—556), Laborosoarchada (Labáši-Marduk 556—555), Nabonida (Nabûnâ'id 555—539), Baltassara (Bêl-šar-usur 541—539), Daria Medského a Kyra (538—529) vysokých úřadů. Význačné jest jeho prorocství o době příchodu Mesiášova po uplynutí 70 týdnů (Daniel 9^{24—27}).

Snahou obou těchto mužů byla vytvořena v zajetí společnost, na níž jako na pevném základě měl býti po návratu do vlasti vystavěn nový náboženský a národní celek židovský.

Roku 538 zmocnil se Kyrus, král perský, Babylona a dovolil Židům, aby se vrátili do Palestiny a stavěli znovu chrám jerusalemský. Dovolení toho použilo 42.360 exulantů, hlavně příslušníků kmene Juda, Benjamin a Levi, a vrátilo se za vedení knížete Zorobabele, vnuka krále Jojachina, a velekněze Josuy do vlasti a usídlilo se v Jerusalemě a jeho okolí. Daleko větší část Židů-exulantů nepoužila tohoto dovolení královského, zůstala v Babylonsku, kde nabyla velkého bohatství a blahobytu, byla však po rozkazu královském povinna podporovati finančně vracející se Židy.

Vrátivší se odvádějí poplatky perským králům t. j. jeho satrapům v Samari. Mají náboženskou svobodu, v čele obce stojí velekněz. Veleknězi pomáhá v náboženské správě národa velerada či synedrium. Velerada

representovala nejvyšší náboženský tribunál židovský a skládala se ze zástupců kněžstva a šlechty. Sedmého měsíce r. 537 postaven na rozvalinách bývalého chrámu jerusalemského oltář, Židé slaví po prvé po návratu do vlasti slavnost stánků. V druhém roce po návratu položeny základy nového chrámu. Než stavba nového chrámu jerusalemského nepokračuje. Navrátivší se Židé vyloučili totiž ze své náboženské společnosti Samaritány t. j. obyvatelstvo, které po pádu Samaře a říše Israelské v Samařsku zůstalo a se s přistěhovalými do země assyrskými a babylonskými kolonisty smísilo. Navrátivší se Židé se obávali, že jejich bédami zajetí v Babylonii očistěná víra by společenstvím s těmito náboženskými a národními prvky pohanskými nakaženými bratry Samaritány vzala úhony a nákazy. Nedovolili tudíž Samaritánům účastniti se stavby chrámu, když tito o to žádali. Samaritáné hleděli proto jednak lsti za vlády Kyrovy, jednak násilím za vlády krále Kambyses (529—521) překaziti stavbu započatého chrámu.

Roku 521 nastoupil na trůn velký Darius (Darius I. Hystaspis 521—485). V druhém roce jeho vlády (r. 520) bylo Židům umožněno, aby pokračovali v další stavbě započatého chrámu. Zvláště proroci Aggeus (hebr. Chaggai) a Zachariáš (hebr. Zekarija) neustále pobízeli liknavé a posilovali bojácné. Slibovali, že Jahve sám vtáhne pak do nového chrámu. Roku 516 byla stavba chrámu dokončena, chrám zasvěcen, slaveny zde svátky velikonoční (Ezdr. 4—6.).

Časem zlepšily se i poměry navrátivších se Židů. Vžili se poznenáhla do nových poměrů. Navázali styky s bratry ve vlasti zůstavšími a přijali je do své náboženské obce. — Nebyli ani upejpavými k Samaritánům a ostatním okolním národům, když tito snažili se jim přiblížiti. Tím pozbyli mnoho na své strohé nábožensko-národní uzavřenosti, na niž si byli v Babylonii zvykli, v níž žiti jim bylo v Babylonii, ve zcela cizím okolí, mnohem snazším než v Palestině mezi příbuznými a polopříbuznými. Tím vzniklo pro navrátivší se Židy nebezpečí ohrožující další bytí jejich židovské obce a jejího náboženství.

Tomuto hrozcímu nebezpečí předešel Esdráš (hebr. Ezrâ), písař a kněz, pocházející z rodiny velekněze Helkiáše, onoho Helkiáše, za něhož nalezena r. 621 v chrámě jerusalemském kniha zákona = Deuteronomium. Přišel v sedmém roku vlády Artaxerxa I. Longimana t. j. r. 458 (Artaxerxes I. Longimanus 465—424) z Babylonie do Palestiny a přivedl sebou asi 1400 nově vracejících se Židů. Přinesl sebou se svolením Artaxerxa I. Longimana i zlaté nádoby a poklady bývalého chrámu jerusalemského, kterýchž dosud Babyloňané nebyli vrátili, měl však sebou i psané sebrané spisy zákona Božího. Dal se s chutí do reformního díla. Snažil se povznést mravní život, zrušil všechny sňatky Židů uzavřené s nežidy, opevnil Jerusalema a budil všude nadšení pro neporušenou nauku Mojžíšovu (Esdr. 8—10).

Avšak Esdráš byl by stěží překonal vzniklý proti svým reformním snahám odpor většiny a jerusalemské šlechty, kdyby mu nebyl přišel z Babylonie na pomoc Nehemiáš (hebr. Nechemja). Nehemiáš byl horlivý Žid a požíval přízně Artaxerxa I. Longimana, jehož číšníkem byl. Byl

vyslán s plnou mocí královským dvorem v Susách do Judska a mohl při svých snahách po očistě náboženského života Židů položit na vážky autoritu perské vlády. Podařilo se mu dokonale dílo, kteréž započal Esdráš, — zachránil Židy, aby se nesmísili s pohany a polopohany. Esdráš a Nehemiáš stali se pod ochranou perského krále vlastními zakladateli židovstva, dokonateli onoho očistného hnutí, které započalo v zajištění babylonského činnosti velkých proroků Ezechiele a Daniela. Nehemiáš přišel do Jerusalema r. 445 ve dvacátém roce vlády Artaxerxa I. Longimana. Restauroval město Jerusalem, obehnal jej novou zdí. Samaritáné a perský satrapa v Samaři Sanaballat snaží se násilím překaziti dílo Nehemiášovo, leč marně (Nehem. 6—7, 4⁷). Při slavnosti stánků předčítá Esdráš po osm dní lidu v chrámu knihu zákona Božího (Nehem. 8), všechny nežidovské manželky propuštěny, Samaritáné vyloučeni z náboženské obce židovské, úmluva s Hospodinem obnovena, sepsána a předáky lidu podepsána (Nehem. 9—10).

Ze společnosti a obce židovské vyloučení Samaritáné stavějí za pomoci satrapy Sanaballata nový chrám na hoře Garizim u Samaře. Nehemiáš dokonat dílo, k němuž byl Hospodinem poslán; byl hoden, aby byl nazýván za své velké zásluhy o národ židovský otcem vlasti a zakladatelem nového Jerusalema.

Po smrti Esdrášově a Nehemiášově nastaly a vplížily se poznenáhla nové zlořády do národa. Poslední prorok starozákonní Malachiáš (hebr. Mal'aki, Mal'akija), který byl ještě svědkem činnosti Esdrášovy a Nehemiášovy, ohlašuje úplný pád bohoslužby starozákonní (Malach. 1¹—2⁹).

§ 20. Dějiny Židů od Alexandra Velkého až po Krista.

(332 př. Kr. — 1 po Kr.)

Knabenbauer: Commentarii in duos libros Machabaeorum, Parisii 1907; J. Hontheim: Zur Chronologie der beiden Makkabäerbücher, Zeitschrift für kathol. Theologie 1919, 1—30; P. Heinisch: Die Idee der Heidenbekehrung im Alten Testamente, Münster i. W. 1916; N. Peters: Die jüdische Gemeinde von Elephantine-Syene und ihr Tempel im 5. Jahrhunderte vor Chr., Freiburg in Br. 1910; Saulcy: Histoire des Maccabées, Paris 1880; M. J. Lagrange: Le messianisme chez les Juifs, Paris 1904; A. Schlatter: Israels Geschichte von Alexander dem Großen bis Hadrian, Stuttgart 1906; P. Heinisch: Griechentum und Judentum im letzten Jahrhundert vor Christus, Münster i. W. 1908; a j.

Po smrti Esdrášově a Nehemiášově ztráceli Židé poznenáhla mnoho na své náboženské uzavřenosti oproti okolnímu světu, již se byli vyznačovali v zajetí a v dobách po návratu ze zajetí. Mnoho k tomu přispívala i ona okolnost, že Židé již nemluvili svou starou svatou řečí hebrejskou. Již v zajetí a ještě více po návratu ze zajetí přijali Židé za obcovací řeč denního života řeč aramejskou, kterou se mluvilo v celém tehdejšímu kulturním semitském světě. Zapomněli řeč hebrejskou. Za Esdráše a Nehemiáše rozuměli hebrejsky jen vzdělanější Židé, obyčejný lid mluvil aramejsky. I Písmo sv. musilo býti v chrámě překládáno obyčejnému lidu do aramejštiny. Tyto aramejské překlady se nazývaly „targumim.“ Tak se dostali Židé i po stránce jazykové do úzkého styku s celým semitským světem.

S otevřenou náručí přijímali pohany, kteří chtěli vstoupiti buď jako členové nebo jako hospitanti do jejich náboženské obce. Stali se všude, kam se vystěhovali aneb osudem byli zahrnutí, misionáři své víry. Tak založili již v šestém století před Kr. v egyptském městě Elefantině kolonii a chrám židovský.

Tato snaha Židů získati pro svou víru i příslušníky okolních národů nabyla velkých rozměrů od onoho velkého převratu, který nastal v Orientě Alexandrem Velkým. Ale řecký svět, s nímž Židé nyní ať již dobrovolně ať již přinuceně se stýkali, se lišil úplně od semitského světa, jež byli dosud znali. V semitském světě, u obklopujících je semitských národů měli Židé v ohledu náboženském převahu, příslušníci těchto národů se Židům nábožensky spíše přizpůsobili, přijali jejich víru; od řeckého světa hrozilo však nebezpečí, že Židé budou nábožensky i násilím mu přizpůsobeni, assimilováni. Toto nebezpečí se i uskutečnilo!

Roku 332 po porážce Daria III. Kodomanna (336—331), po dobytí Tyru Alexandrem Velkým poddá se Jerusalem vítěznému Alexandru. Judsko se stává provincií makedonskou. Alexandr Velký uděluje Židům náboženskou svobodu.

Po smrti Alexandra Velkého r. 323 byla rozdělena světová říše Alexandra Velkého na čtyři království, z nichž nejdůležitější byla říše Syrská pod Seleucidy a říše Egyptská pod Ptolomei. Palestina dostává se údělem vojevůdci Alexandrovu Laomedonovi. Po tříleté vládě Laomedonově dostává se Palestina pod vládu egyptského krále Ptolema I. Lagi (323—285). Ptolemeus I. Lagi poznal, že Palestina jest vlastně předsíní a hradbou oproti Asii, proto přitáhl k Jerusalemu a, použiv za velekněze Oniáše sobotního klídu občanů jerusalemských, zmocnil se města. Odvedl velké množství Židů (100.000) do Egypta a zde, hlavně v Alexandrii, jim vykázal kolonie. V Jerusalemě stává se po Oniášovi I. veleknězem jeho syn Šimon I. Spravedlivý. Rozšířil a zvětšil chrám a město, opevnil město, staral se o lid, pečoval o lesk bohoslužby, zbožností a spravedlností svou dával dobrý příklad. Po Ptolomeovi I. Lagi nastoupili na egyptský trůn Ptolemaeus II. Philadelphus (285—246) a Ptolemaeus III. Euergetes (246—221). Za obou těchto vládců se Židům v Egyptě žijícím velmi dobře dařilo: knihy Písma sv. byly v této době v Egyptě přeloženy pro Židy egyptské do řečtiny, — jest to tak zvaný překlad Septuaginta (LXX), — někteří Židé dostali se ke dvoru královskému, velmi mnozí sloužili ve vojsku egyptském a těšili se přízni královské, egyptští Židé měli své školy, synagogy, ano podle jerusalemského vzoru i své synedrium — veleradu. Tak se stal Egypt Židům druhou vlastí.

Nástupcem Ptolema III. Euergeta na trůně egyptském stal se Ptolemaeus IV. Philopator (221—204), za jehož vlády král syrský Antiochus III. Velký (222—187) dobude Palestiny, jež takto přichází pod panství Seleucidů. Ani Antiochus III. Velký ani jeho nástupce Seleucus IV. Philopator (187—175) nesáhli však na náboženskou svobodu Židů palestinských. To učinil teprve Antiochus IV. Epiphanes (175—164). Tento řecký Seleucida přinesl do Orientu náboženskou nesnášenlivost. Za jeho vlády bylo náboženství israelské zakázáno, sv. knihy židovské byly páleny, trestání všichni,

kdož věrni zůstali svému náboženství a své řeči. Šlechta a kněží, kteří oba tvořili třídu tak zvaných saduceů, již odvozovali svůj původ od kněze Sadoka, známého to pomocníka krále Šalomouna, většinou odpadli od náboženství svých otců. V chrámě jerusalemském postavena socha Zevova a uctívána na místě Jahveho, obřizka, slavení svátků židovských zakázáno, místo žalmů bavil se lid na řeckých zápasistiích — gymnasiích. Zdálo se, že obec jerusalemská se počítá jak nábožensky tak národnostně. Vždyť saduceové, k nimž patřili boháči a vysoké kněžstvo, oni saduceové, z nichž se skládal nejvyšší náboženský tribunál židovský synedrium — velerada, z nichž brán a ustanovován velekněz, odpadli, zradili víru a řeč otců. Neodpadl, nestal se zrádcem však chudý lid, onen lid, z něhož Jahve již v dřívějších pohnutých dobách Israele volal proroky. Prostý lid postavil se na obranu víry, jak o tom svědčí devadesátiletý stařec Eleazar, sedm bratří makkabejských s hrdinnou matkou (1 Mak. 1¹¹—6⁶, 2 Mak. 4⁷—9²⁸).

Chudý lid se zbraní v ruce postavil se na odpor odpadlíkům a cizímu tyranu. Roku 167 vypukne povstání vedené chudým knězem Matatiášem z osady Modin ležící západně od Jerusalema a jeho syny: Janem, Šimonem, Judou, Eleazarem a Jonathanem. Po smrti Matatiášově (r. 166) vede osvobozovací boj proti cizím vetřelcům jeho syn Juda Makkabejský (hebr. Makkābi t. j. kladivem vládnoucí). Se zřejmou pomocí Hospodinovou porazí několikrát vojska syrská (1 Mak. 6, 2 Mak. 9, 11.), očistí chrám jerusalemský od pohanských prvků, uvede tam kult Hospodinův, ustanoví slavnost posvěcení chrámu (festum encaeniorum seu dedicationis 1 Mak. 4⁵³—59). Posílá poselství do Říma a uzavírá s Římany přátelství (1 Mak. 8). Juda padl r. 161 v boji proti syrskému vojevůdci Bacchidovi a pochován byl od bratří svých v Modinu.

Po jeho smrti vedl osvobozovací boj nejmladší bratr Jonatan (161—143). Boj končí uznáním samostatnosti Judska, a Jonatan, bratr Judův, stává se knížetem a veleknězem židovským. Jonatan navazoval styky se sousedními mocnáři, zvykal si na nové mravy. Pomalu vraceli se k němu za osvobozovacího boje vypuzení nevěrní saduceové t. j. vysoké kněžstvo a šlechta. Poněvadž tito saduceové byli vzdělanější než strana makkabejců, udílily jim úřady, a tak klidili saduceové ovoce, kterého nevytěžovali.

Strana makkabejců, která vlastně dopomohla Jonatanovi k moci, byla zklamána. Dle přísných náboženských názorů této strany mohl být Jonatan knížetem, ale nikdy neměl se prohlásiti veleknězem, vždyť nepocházel z rodu Aronova. Jeho usurpace velekněžství byla proti zákonu, Jonatan tím urazil náboženské city svých stoupenců.

Strana makkabejská se rozštěpila. Část se smířila s novými poměry, přidala se k saduceům, část pak od Jonatana odstoupila a nazývala se „odštěpenci = fariseové (hebr. perusim).“

Klidnější poměry než jejich bratří v Palestině v době osvobozovacího boje měli Židé žijící v Egyptě. Těšili se úplné náboženské svobodě. Když za hrůzovlády syrských Seleucidů chrám jerusalemský byl modloslužbou znesvěcen, vystavěl velekněz Oniáš IV., syn zavražděného jerusalemského velekněze Oniáše III., za pomoci egyptských Židů v egyptském městě

Leontopolis podle vzoru chrámu jerusalemského chrám Hospodinův, který zde stál až do roku 73 po Kristu, kdy byl Vespasianem zbořen.

Nástupcem Jonatanovým byl jeho bratr Šimon (143—135). I on usurpoval pro sebe úřad velekněžský. Saduceové byli za něho vládnoucí stranou. Fariseové byli pronásledováni a utlačováni, vypuzeni z Jerusalema a ze všech úřadů; rozešli se po celém kraji a pod rouškou zákona získávali lid pro svou stranu. Všichni soferim t. j. znalci a vykladači zákona se přidali pomalu k fariseům.

Po příkladě svého předchůdce Jonatana uzavřel i Šimon přátelství s Římany a Sparfany. Chtěje zajistiti moc svému rodu, dal prohlásiti hodnost knížecí a velekněžskou za dědičnou ve svém rodě. Při hostině uspořádané zetěm Ptolemeem v pevnůstce Doch u Jericha byl Šimon ještě se svými dvěma syny zavražděn Ptolemeem toužícím po knížectví (1 Mak. 13¹—16¹⁰).

Ideální mužové vidouce, že saduceové, fariseové a soferim sledují svůj vlastní prospěch a snahy politické, nepřidali se ku žádné straně, vzdali se činnosti politické, odebrali se do stepi jižně a jihovýchodně od Hebronu a zde žili prostým životem patriarchálním, nazývajíce se essenové. Hledali cíl člověka v čistotě duševní a ve spojení s Bohem. Zachovávali chudobu, poslušnost k svým představeným a čistotu manželskou. Jsou to jacísi předchůdci poustevníků křesťanských.

Stranické boje mezi saducei a farisei se přiostrily za Jana Hyrkana (135—105), nástupce a syna Šimonova. Jan Hyrkanus byl mocný a ukrutný kníže, podmanil si Idumejce (Edomce), kteří poznenáhla od jihu z Edomska vnikali do Palestiny a zde se usazovali, přinutil je, aby přijali židovské náboženství, a pronásledoval je krvavě. Chrám samaritánský na hoře Garizim rozbořil. Navázal styky s Římany, potlačoval farisee. Po něm stal se knížetem Juda Aristobulus I. (105—104). Po prvé od dob posledního judského krále Zedekiáše přisvojil si Juda Aristobulus I. zase titul královský. Od roku 104—78 vládne v Palestině bratr Judy Aristobula I. Alexander Jannaeus. Počínal si ještě krutěji než otec Jan Hyrkanus. Dal sta a tisíce fariseů prostě porubati, ale již jeho žena a nástupkyně Salome Alexandra (78—69) musila se usmířiti s farisei. Došlo i ku smíru mezi saducei a farisei. Obě strany dostaly se nyní ku vládě, z obou stran byli bráni členové velerady.

Jakmile fariseové se stali stranou vlády schopnou, zanechali své zavilé nenávisti oproti panující dynastii hasmonejské.¹⁾ Saduceové a fariseové zápolí nyní mezi sebou o prvenství ve vládě a politické moci. Výsledek těchto politických zápasů saduceů a fariseů byl ten, že každá strana chtěla míti knížetem a veleknězem vždy svého oddaného straníka. Tak dochází od roku 70 až do roku 37, v kterémžto roce nastal pád dynastie makkabejské, k občanským válkám mezi jednotlivými uchazeči

¹⁾ Dynastie makkabejská nazývala se i dynastií hasmonejskou, poněvadž předek Matatiáše, otce Judy Makkabejského, měl příjmení Hasmonaeus. Jiní zase mají za to, že toto příjmení měl sám Matatiáš.

trůnu v Judsku, v kterýchžto válkách se vždy jeden uchazeč spoléhal na saducee, druhý na farisee. Vítěz pak pronásledoval nepřátelskou stranu. Tu a tam volali uchazeči trůnu i cizí vládce, na př. Římany, na pomoc. Od r. 63 př. Kr. vzrývá se a sílí v Palestině moc Říma. Pompeius dobude r. 63 na své výpravě proti králi Mithridatovi Jerusalema, ustanoví Hyrkana II., syna Salome Alexandry, veleknězem a poplatným knížetem (etnarchou). Pompeius dá strhnouti hradby města Jerusalema. Aby zmenšili vliv hlavního města, rozdělili Římané zemi na pět soudních okresů (Jerusalem, Jericho, Sepphoris, Amathus, Gadara). Ze vzájemné nenávisti nebyli saduceové a fariseové nerádi, když Cesar, který dal Židům náboženskou a občanskou svobodu, ustanovil Idumejce (Edomce) Antipatra správcem země. Syn Antipatrův Herodes Velký, který dostal od římského senátu r. 40 titul královský, zmocnil se r. 37 Jerusalema a stal se pod vrchní vládou Říma králem a panovníkem židovským. Rokem 37 př. Kr. přestává vláda domorodých Židů - Israelitů, a v židovském státě vládne cizí dynastie Idumejců.

Politicky vyškolení a nábožensky vlašni saduceové přizpůsobili se novým poměrům a, byť i otevřeně nepodporovali nové idumejské dynastie, nečinili jí žádných překážek.

Fariseové nedovedli se spřáteliti s myšlenkou, že pozbyli politického vlivu, a poněvadž byli národními a náboženskými fanatiky, reptali potají a otevřeně proti nežidovské — neisraelské dynastii a nedali si ujiti žádné příležitosti, při níž mohli uškoditi Idumejcům.

Herodes Velký byl však rázný panovník, zlatem a mečem získával sobě nové přívržence, rozdával mezi ně výnosná místa, a tak se brzy vyvinula nová strana, strana herodiánů, která sestávala hlavně z úředníků. Národně byla tato strana vlašná, nábožensky indiferentní. Její příslušníci účastňovali se obětí v chrámě jerusalemském, ale rovněž i ve svatyních pohanských. Herodes neodvážil se vykonávati osobně úřad velekněžský, proto ustanovil vždy za velekněze nějakého administrátora, nějakého sobě oddaného kněze. Opevnil chrám jerusalemský a založil severně od chrámu silnou pevnost, aby měl chrám stále ve své moci.

K těmto třem stranám přibyla ještě čtvrtá, Římu oddaná strana, jejíž stoupenci pronajímali sobě daně a cla, neboť Římané měli ve svých rukou všechnu vojenskou moc a Římanům musela býti odváděna všechna cla a daně na udržování a zřizování vojenských silnic. Příslušníci této čtvrté strany, strany tak zvaných publikánů, byli výběřci daní a cel, byli nenáviděni všemi ostatními stranami, neboť žádná strana nechtěla platiti daní a všechny viděly v publikánech nepřítele svého vlivu.

Takové byly poměry za vlády Herodesa Velkého v národě a státě židovském, kdy byla berla odňata od Judy a Židům vládl cizinec Idumejec, kdy se chýlilo ku konci sedmdesát týdnů Danielových, kdy se blížila plnost času, v níž měla býti realizována idea mesiánská — tato zlatá nitka celých dějin Starého zákona, kdy se měl naroditi Mesiáš — Spasitel lidstva Ježíš Kristus.

O. A. M. D. G.

O b s a h.

Úvod	Strana 5
----------------	-------------

Část první.

(Od stvoření až k Mojžíšovi.)

§ 1. Dějiny prvního člověka	9
§ 2. Dějiny prvního pokolení lidského	13
§ 3. Trest zkažených Setitů — Elohimovců (Ben ha Elohim)	15
§ 4. Vyvolení kmene hebrejského	17
§ 5. Osudy vyvoleného kmene hebrejského v Egyptě	22

Část druhá.

(Od Mojžíše až k zajiťi babylonskému asi od r. 1500 př. Kr. — 587 př. Kr.)

§ 6. Osvobození vyvoleného kmene hebrejského ze jha egyptského (kolem r. 1500 př. Kr.)	23
§ 7. Pobyť Israelitů u Sinaje	28
§ 8. Od hory Sinaje až po Kadeš	29
§ 9. Apostasie v Kadeš	30
§ 10. Z Kadeš až k Jordanu	31
§ 11. Dějiny Josuovy (asi od r. 1440 př. Kr.)	33
§ 12. Dějiny doby Soudců (asi od r. 1380—1020 př. Kr.)	35
§ 13. Doba Samuelova a Saulova (asi od r. 1070—1011 př. Kr.)	39
§ 14. Dějiny vlády Davidovy (asi od r. 1013—973 př. Kr.)	43
§ 15. Dějiny doby Šalomounovy (asi od r. 972—932 př. Kr.)	46
§ 16. Rozdělení říše	48
§ 17. Dějiny severní říše Israelské až do zajiťi assyrského (od 932—721 př. Kr.)	49
§ 18. Dějiny jižní říše Judské až do zajiťi babylonského (od 932—587 př. Kr.)	53

Část třetí.

(Od zajiťi až po Krista.)

§ 19. Dějiny Židů v zajiťi, po návratu ze zajiťi až po Alexandra Velkého (od r. 587—332 př. Kr.)	60
§ 20. Dějiny Židů od Alexandra Velkého až po Krista (od 332 př. Kr. — 1 po Kr.)	64

DOPORUČUJEME
NÁSLEDUJÍCÍ CENNÉ KNIHY:

I. VĚDECKÉ.

- Dr. J. Novotný: Mravnost a náboženství . . . Kč 34—
Dr. E. Kadeřávek: Soustava filosofie křesťan-
ské (3 díly) Kč 112—
Dr. J. Klug: Království Boží Kč 18—
P. Aug. Neumann: Katolictví a naše národní
osvobození Kč 650
P. Aug. Neumann: Z dějin bohoslužeb v době
husitské Kč 18—
Dr. J. Novotný: Biskup Brynych Kč 30—

II. HOMILETICKÉ.

- Ant. Kaška: Pravdou ke etnosti, řada I. Kč 6—
řada II. (stran 356) Kč 27—
Ant. Kaška: Hvězda pokoje (májová) Kč 3—
Fr. Kohout: České drahokamy v koruně svato-
václavské (májová) Kč 350
A. S. Novák: Lidová cvičení duchovní (postní) Kč 320
J. Rohleder: Tajemství kříže (postní) Kč 3—

Různé ročníky Knihovny sv. Vojtěcha, redig. vdp.
dr. Fr. Šulcem, jsou ještě na skladě.

Objednávky vyřídí

DRUŽSTEVNÍ KNIHKUPECTVÍ
V HRADCI KRÁLOVÉ
(Adalbertinum).

„KNIHOVNA OBNOVY“.

Sv. 1.-I. Bohumil Zahradník: *Přítel lidu*. 100 str. Kč — 80.—
Sv. 1.-II. Eduard Brynych: *Štít vřvy*. 108 str. Kč 1.— sniž
— Sv. 1.-III. Dr. Fr. Šulo: *Zpráva o diecézním sjezdu ka-
tolíků r. 1897*. 240 str. Kč — 60.— Sv. 1.-IV. Fr. Mimra:
Obrázky ze smíšené osady. Rada I. 168 stran. Kč 1'10.—
Sv. 1.-V. Fr. Mimra: *Obrázky ze smíšené osady*. Rada II.
460 stran. Kč 3'— — Sv. 2. Dr. Václav Rezníček: *Zpráva
o visitaci far kraje čáslavského 1783*. 112 str. Kč — 80.—
Sv. 3. Eduard Brynych: *Duch katolické obnovy*. 728 str.
Kč 5'— Sv. 4. Eduard Brynych: *Kříže a kalichy*. 440 str.
Kč 3'— Sv. 5. Dr. Václav Rezníček: *Zpráva o visitaci
far kraje chrudimského*. 96 stran. Kč — 80.— Sv. 6. Dr.
Václav Rezníček: *Královéhradecké vzpomínky*. 200 str.
Kč 2'— — Sv. 10. Pozorovatel: *Zrcadlo pokrokového
tisku*. 328 str. Kč 2'10.— Sv. 14. Dr. Fr. Reyl: *Zpráva
o pátém všeobecném sjezdu katolíků československých
1909*. 552 str. sniž. cena Kč 3.— (vzácné referáty
pro řečníky). — Sv. 15. Dr. Josef Novotný: *Index a
věda*. 216 stran. K 3'— — Sv. 16. Fr. Kohout: *České
trahokamy v koruně Královny nebeské*. 260 str. Kč 3'50.—
Sv. 17. Jiří Sahula: *Rozmarné přitohy*. Díl III. 384 str. Kč
3'— — Sv. 18. Jiří Sahula: *Veselé chvíle*. 272 str. Kč 2'80.—
— Sv. 19. Dr. Josef Novotný: *Člověk bez svobodné vůle?* 216
stran. Kč 3'— — Sv. 20. B. Pečínková: *Ženy*. 164 strany.
Kč 3'— — Sv. 23.-24. Jiří Sahula: *Doba předhusitská a
husitská*. 428 str. Kč 2'— — Sv. 25. Antonín Kaška:
Pravdou ke ctnosti. Rada I. 328 str. Kč 6'— — Sv. 26. An-
tonín Kaška: *Hvězda pokoje*. 112 str. Kč 3'— — Sv. 27.
Alois Dostál: *Požáry vzplály*. 120 stran. Kč 1'— —
Sv. 28. Em. Žák: *Žena v křesťanství*. 84 stran. Kč 3'50.—
— Sv. 29. Em. Žák: *Volná myšlenka*. 34 str. Kč 1'60.—
Sv. 30. Al. St. Novák: *Lidová cvičení duchovní*. 50 stran
Kč 3'20.— Sv. 31. J. Rohleder: *Tajemství kříže*. 40 str.
Kč 3'— — Sv. 32. Dr. J. Novotný: *Mravnost a nábožen-
ství*. 408 str. Kč 34'— Sv. 33. J. Sahula: *Laškovné jiskry*
176 str. Kč 6'— Sv. 34. Dr. J. Klug: *Království Boží* 150
str. Kč 18'— — Sv. 35. F. Žák: *Ohlasy žalmů* Kč 6'—
Dr. J. Novotný: *Spiritismus* Kč 5'70.— A. Neumann:
Katolictví a naše národní osvobození Kč 6'50.

Lze objednat

V „Družst. knihkupectví“ v Hradci Král. (Adalbertinum)

jakož i v každém jiném knihkupectví.

